

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

Diplomová práce

**SMLUVNÍ POKUTA A JEJÍ POSTAVENÍ
V HIERARCHII ZAJIŠŤOVACÍCH INSTRUMENTŮ**

Tomáš Hrnčír

2013

Plzeň

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne

.....

Tomáš Hrnčář

Poděkování

Rád bych poděkoval JUDr. Anně Outlé za ochotný přístup a výbornou komunikaci při konzultování této práce. Děkuji také celé své rodině a své snoubence za jejich ohromnou podporu, která mě provázela celým mým dosavadním studiem.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	6
ÚVOD.....	7
1 OBECNÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY ZAJIŠTĚNÍ ZÁVAZKŮ.....	10
1.1 Obecné pojednání o zajištění závazků.....	11
1.1.1 K pojmu „zajištění závazků“.....	12
1.1.2 K charakteru zajištění závazků.....	13
1.1.3 K funkci zajištění závazků.....	15
1.1.4 Ke vzniku zajištění závazků.....	16
1.1.5 Ke klasifikaci zajišťovacích instrumentů.....	17
1.2 Stručný nástin vývoje zajištění závazků.....	18
2 SOUČASNÉ POJETÍ SMLUVNÍ POKUTY.....	21
2.1 Obecně k pojmu a funkci smluvní pokuty.....	21
2.2 Právní úprava smluvní pokuty.....	23
2.2.1 Smluvní pokuta ve vybraných evropských zemích.....	23
2.2.2 Právní zakotvení smluvní pokuty na území ČR.....	29
2.3 Dohoda o smluvní pokutě.....	31
2.3.1 Pojem „dohoda o smluvní pokutě“ a „smluvní pokuta“.....	31
2.3.2 Náležitosti dohody o smluvní pokutě.....	33
2.3.3 Zajišťovaná povinnost.....	37
2.3.4 Předmět smluvní pokuty.....	41
2.4 Právo na smluvní pokutu.....	45
2.4.1 Smluvní pokuta a náhrada škody.....	46
2.4.2 Smluvní pokuta a úroky z prodlení.....	49
2.4.3 Smluvní pokuta a promlčení.....	52
2.4.4 Smluvní pokuta a zánik, resp. neplatnost hlavního závazku.....	53
2.4.5 Moderační právo soudu.....	56
3 POSTAVENÍ SMLUVNÍ POKUTY V HIERARCHII ZAJIŠŤOVACÍCH INSTRUMENTŮ.....	60
3.1 Množina zajišťovacích instrumentů.....	61
3.2 Komparace smluvní pokuty a vybraných zajišťovacích instrumentů.....	63
3.2.1 Smluvní pokuta.....	63
3.2.2 Zajišťovací nástroje věcné povahy.....	64

3.2.3	Ručení	66
3.2.4	Zajišťovací směnka	68
3.3	Zhodnocení postavení smluvní pokuty	69
4	SMLUVNÍ POKUTA A JEJÍ POSTAVENÍ PODLE NOVÉ KODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA	74
	ZÁVĚR.....	79
	SUMMARY	82
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	83

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB – patent rakouského císařství č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, v původním znění (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)

BGB – německý zákon č. 195/1895 ř. sb., občanský zákoník, v platném znění (německy Bürgerliches Gesetzbuch)

CenP – zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, v platném znění

HGB – rakouský zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecný obchodní zákoník, v původním znění (německy Handelsgesetzbuch).

InsZ – zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), v platném znění

nov. ObčZ – zákon č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění (dosud neúčinný)

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

ÚVOD

Na téma právního institutu smluvní pokuty bylo doposud napsáno mnoho fundovaných vědeckých publikací i vysokoškolských kvalifikačních prací. Příčinu častého odborného diskutování smluvní pokuty přitom osobně spatřuji ve dvou rovinách. První rovinou je podle mého názoru velice časté používání tohoto zajišťovacího institutu téměř u všech typů soukromoprávních smluv, a to jak podle předpisů práva občanského, tak práva obchodního. Ačkoliv není možné přesně procentuálně vyjádřit, jaká část smluv soukromého práva smluvní pokutu zahrnuje, je možné frekventované používání smluvní pokuty vycítit například z jednoho konkrétního soudního rozhodnutí. V něm Nejvyšší soud ČR rozhodl v neprospěch žalované, když judikoval, že žalovaná mohla v daném případě předpokládat existenci smluvní pokuty „i proto, že sjednání smluvní pokuty zajišťující závazek předat převáděné cenné papíry je ve smlouvách o jejich převodu obvyklé“.¹ Vedle častého používání se stává smluvní pokuta předmětem odborného zkoumání také proto, že její zákonná úprava je, na rozdíl od jiných zajišťovacích nástrojů (např. zástavního práva), pojata poněkud stroze. Důsledkem toho je výskyt nejednotných názorů (a to jak mezi laickou veřejností, uvnitř vědy samotné nebo též v soudní judikatuře) ve vztahu k otázkám, které nejsou zákonem výslovně řešeny nebo v něm jsou řešeny na první pohled nejasně. Tyto rozmanité, a nezdánlivě protichůdné názory se potom snaží právní doktrína utřídit a v duchu zásady právní jistoty přiřadit ke konkrétnímu problému pokud možno pouze jedno správné řešení.

Pokud je mi známo, neobsahuje však žádné vědecké pojednání část, která by smluvní pokutu vymezila vůči jiným zajišťovacím nástrojům. Důvodem pro absenci takové komparace je zřejmě skutečnost, že zajišťovací nástroje se již svou povahou odlišují od sebe navzájem natolik, že jejich porovnání se zdá být nemyslitelné. Jak však již plyne z názvu této práce, pokouší se tento elaborát mimo jiné zhodnotit postavení smluvní pokuty v rámci zajišťovacích instrumentů. Ze zadání práce však taktéž vyplývá, že kromě pozice smluvní pokuty mezi zajišťovacími instrumenty má být v práci zkoumána také smluvní pokuta sama o sobě. Vzhledem k tomu, že zmíněné porovnávání „zdánlivě neporovnatelného“ musí mít svůj odrazový můstek právě

¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 1488/2006.

ve správném pochopení samotného institutu smluvní pokuty, věnuje se rozsahově největší část tohoto pojednání právě soudobému pojetí smluvní pokuty.

Smysl této práce bych tedy vymezil dvěma plnohodnotnými cíli, přičemž systematicky prvním je celková analýza institutu smluvní pokuty spolu s vyřešením dílčích sporných otázek vztahujících se k tomuto nástroji. Z takového uchopení smluvní pokuty se potom vychází při plnění druhého cíle práce, kterým je odpovědět na otázku, jaké postavení má smluvní pokuta mezi ostatními nástroji zajištění obchodněprávních závazků. Pro v pořadí druhý cíl tohoto pojednání, a to především s ohledem na vysokou frekvenci použití smluvní pokuty v soukromoprávních vztazích, stanovuji hypotézu, že smluvní pokutě se dostává v rámci zajišťovacích instrumentů dominantního postavení.

Je zřejmé, že především druhého cíle této práce nelze dosáhnout bez toho, aniž by byla problematika zajištění závazků alespoň v základní rovině teoreticky přiblížena. První část diplomové práce se proto věnuje obecnému pojednání o zajišťovacích nástrojích. Díky obecnému exkurzu získá tento elaborát přehled o znacích, které jsou společné pro všechny prostředky zajištění. Ty potom poslouží jako nástroje právě pro porovnání ostatních zajišťovacích instrumentů navzájem, ale především vůči smluvní pokutě.

V druhé části je dosti podrobně rozebrán institut smluvní pokuty, přičemž více pozornosti je věnováno těm aspektům smluvní pokuty, které představují pro právní vědu i praxi místo střetu rozdílných názorů. Jelikož se již po určitou dobu objevují v evropském prostoru tendence ke sblížení soukromoprávních předpisů jednotlivých členských států Evropské unie, je do úvodní části zařazena taktéž pasáž o chápání smluvní pokuty v rámci vybraných evropských právních řádů. V této části elaborátu nechybí ani stručné přiblížení historického vývoje smluvní pokuty na našem území. Kromě samotné smluvní pokuty je v této pasáži práce smluvní pokuta vymezena také vůči jiným institutům soukromého práva, jako jsou například úroky z prodlení nebo náhrada škody.

Vyvrcholení této práce představuje část třetí, která se snaží odpovědět na otázku, zda má smluvní pokuta mezi ostatními nástroji zajištění výsadnější postavení, či nikoliv. Aby mohlo být vůbec hovořeno o ostatních zajišťovacích instrumentech, musí nejprve dojít k vymezení množiny těchto nástrojů. Vzhledem k omezenému rozsahu práce nemůže být smluvní pokuta vymezena vůči všem zmíněným prostředkům zajištění, a proto jsou následně vybrány pouze ty nejpoužívanější.

Pro úplnost je do diplomové práce zařazena také část čtvrtá, jež přibližuje smluvní pokutu z pohledu rekonstrukce soukromého práva. Jelikož již kodexy, které zásadně mění soudobé soukromé právo, byly zákonem stanoveným postupem přijaty a dá se předpokládat, že také k 1. lednu 2014 skutečně nabudou účinnosti, je třeba v závěrečné části alespoň v hrubých rysech poukázat na nejdůležitější změny v chápání smluvní pokuty a jejího postavení v rámci zajišťovacích instrumentů.

S ohledem na zmíněnou vysokou frekvenci vědeckých diskusí na téma smluvní pokuty lze dostupnost relevantních informací i tyto informace samotné hodnotit jako velice dobré. K problematice smluvní pokuty bylo napsáno jak mnoho komplexních pojednání, tak nespočet odborných publikací řešících dílčí aspekty. Také soudní judikatura je v tomto ohledu velice bohatá. Odlišná je naopak situace u otázky postavení smluvní pokuty mezi ostatními prostředky zajištění. Pokud vím, žádné vědecké pojednání na toto téma neexistuje, a tak bylo nutné vycházet z dílčích poznatků o každém konkrétním instrumentu a vztah mezi nimi a smluvní pokutou na základě těchto poznatků samostatně vydefinovat.

Z hlediska vědeckých metod použitých při zpracování této práce je možné hovořit o metodologickém pluralismu. Právě mnohost metod totiž nejlépe vyhovuje naplnění primárního a sekundárního cíle této práce. První dvě části jsou postaveny na metodě deskriptivní, přičemž při řešení konkrétních sporných momentů smluvní pokuty přistupuje také metoda analytická. Třetí část poté vychází z metody komparativní a syntetické, když pro porovnání smluvní pokuty s ostatními nástroji zajištění jsou spojovány jak znalosti z části první, tak části druhé. Závěrečná část deskriptivní metodou přibližuje novou právní úpravu smluvní pokuty a zároveň pomocí metody komparativní porovnává tuto úpravu s úpravou stávající.

1 OBECNÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY ZAJIŠTĚNÍ ZÁVAZKŮ

V odborné literatuře, a to jak české, tak i zahraniční, je problematice zajištění závazků věnováno poměrně dosti pozornosti.² Naprostá většina z těchto publikací však materii zajištění závazků pojímá jako přehled a pojednání o jednotlivých instrumentech sloužících k zajištění závazků, nebo se zaměřuje na jeden konkrétní zajišťovací nástroj. Obecný výklad, který by jednak položil teoretický základ pro oblast zajištění závazků a současně s tím by i popsal rysy typické pro všechny zajišťovací instituty, je ve právnických vědeckých dílech obsažen jen sporadicky.³

Důvody pro nedoceňování důležitosti obecného exkurzu do problematiky zajištění závazků lze vyčíst především z postavení institutu zajištění závazků v rámci soukromého práva. Obě stěžejní kodifikace soukromého práva – občanský i obchodní zákoník – totiž shodně koncipují stěžejní část problematiky zajištění závazků jako součást obecného pojednání o závazkovém právu.⁴ Staví jej tak naroveň takovým oblastem soukromého práva, jako jsou například ustanovení o vzniku závazkových

² V domácí vědecké tvorbě je problematika zajištění závazků, ve svých základních rysech, vyložena v každé vysokoškolské učebnici občanského a obchodního práva a zcela logicky je tato problematika také součástí výuky všech právnických fakult v České republice. Na rozdíl od obecných vysokoškolských učebnic obsahují podrobnější analýzu zajištění závazků újeji zaměřené knižní publikace. Tyto však zpravidla zkoumají pouze konkrétní zajišťovací nástroj nebo skupinu takovýchto nástrojů. Nepřehlédnutelný význam v problematice zajištění závazků mají také vědecké statě obsažené v odborných časopisech, řešící především konkrétní problémy z právní praxe; i zde však povětšinou platí, že autoři analyzují toliko malou část z rozsáhlé materie zajištění závazků. Komplexně a dopodrobna se již zajištění závazků věnuje pouze několik málo publikací, jako příklady lze uvést publikace GEISE, E., DUŠEK, P., PAYNE-KOUBOVÁ, J., DIETSCHOVÁ, L. *Zajištění závazků v České republice*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, nebo kompilaci obsahující nejdůležitější rozhodnutí českých soudů v této oblasti ŠTENGLOVÁ, I. *Přehled judikatury ve věcech zajištění závazků*. Praha : ASPI, 2007. Je třeba také zmínit ojedinělou publikaci Oxford University Press, která nabízí přehled a stručný popis základních instrumentů pro zajištění závazků ve vybraných 38 státech světa, včetně České republiky (JOHNSTON, W. *Security over Receivables: An International Handbook*. 1. vydání, Oxford : Oxford University Press, 2008.)

³ Nejvíce prostoru – 7 stran – věnuje této problematice I. Pelikánová ve své monografii: PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 253-259.

⁴ §488-§587 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění (dále jen „občanský zákoník“ nebo „ObčZ“), §261-§408 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění (dále jen „obchodní zákoník“ nebo „ObchZ“).

vztahů, jejich změně či zániku, dále ustanovení o společných závazcích a společných právech, v případě obchodního zákoníku též ustanovení o promlčení.

Ze systematizace základních zákoníků soukromého práva je tedy patrné, že ty části vědeckých děl, které popisují v obecné rovině závazkové právní vztahy, budou ve většině případů použitelné i při formulování obecných výkladů o zajištění závazků. Jelikož však tematika zajištění závazků tvoří pouze malou část z problematiky závazkových vztahů, lze předpokládat, že existují takové specifické rysy, které se týkají se právě a jen oblasti zajištění závazků. Pomocí těchto charakteristických rysů by tedy mělo být možné sestavit obecný exkurz do problematiky zajištění závazků. Potřebnost takového obecného pojednání lze spatřovat přinejmenším ve dvou aspektech. Zaprvé představuje teoretické pojednání o zajištění závazků jakousi rukojeť pro uchopení výkladů o konkrétních zajišťovacích nástrojích a za druhé jsou obecné výklady často neocenitelné při řešení sporných případů, se kterými přichází právní praxe do styku v procesu aplikace práva.⁵

1.1 Obecné pojednání o zajištění závazků

Většina odborné české literatury, která o zajištění závazků obecně pojednává, zahrnuje do svého zkoumání následující okruhy otázek:

- i. Jaký je obsah pojmu „zajištění závazků“;
- ii. čím je zajištění závazků jako relativně samostatný právní institut charakteristické;
- iii. jaká je funkce zajištění závazků;
- iv. jak zajištění závazků vzniká a
- v. podle jakých hledisek je možné třídit jednotlivé zajišťovací instrumenty, resp. jaké vlastnosti mají ty které instrumenty podobné?

Rozdělení obecného pojednání o zajištění závazků po vzoru takto nastíněných otázek jistě dobře poslouží i pro potřeby této práce.

⁵ Jako příklad lze uvést běžnou praxi soudů ČR, které při své argumentaci hojně používají právě obecné výklady obsažené v uznávané odborné literatuře.

1.1.1 K pojmu „zajištění závazků“

Nejen ve vědě právní se při pátrání po významu složitějších pojmů často přistupuje k rozmělnění takového komplexního pojmu na co nejmenší „podpojmy“. U těchto podpojmů se nejprve popíše význam každého z nich samostatně a poté se spojí do konečného popisu celistvého pojmu. Takovýto lingvistický výklad může mít i svá úskalí,⁶ avšak pro analýzu pojmu „zajištění závazků“ se jeví jako vhodný.

K výkladu podpojmu „zajištění“ lze použít povětšinou čistě lingvistický přístup. Platné právo totiž primárně nepřirazuje k „zajištění“ žádnou legální definici, a proto se lze při jeho interpretaci přidržit čistě jazykového významu slova. „Zajištění“ je tak pro potřeby interpretace pojmu „zajištění závazků“ možné chápat jako podstatné jméno od slovesa zajistit, tzn. „zařídít, aby něco bylo nebo zůstalo jisté, aby se uskutečnilo, zaručit“.⁷

Je však třeba mít na mysli, že české právo nepoužívá slovo „zajištění“ pouze ve spojení se slovem „závazek“. Nastane-li tedy situace, že slovo „zajištění“ (ve všech svých slovních obměnách) stojí v textaci legislativy samostatně, je třeba rozlišovat dva případy. V prvním případě, kdy z obsahu textu jasně nevyplývá, že by „zajištěním“ mohl být myšlen zákonný institut zajištění závazků, bude použito výše naznačeného jazykového významu slova.⁸ V ostatních situacích, ve kterých zřejmé, že zákonodárce

⁶ Problém totiž může nastat za situace, kdy sice jednotlivé pojmy v sousloví budou moci být popsány samostatně, avšak spojení pojmů v sousloví ponese alespoň zčásti jiný význam než spojení výkladů o samostatných „podpojmech“. Obtíže s touto metodou by mohly nastat například při výkladu pojmu „poukázka na cenné papíry“. Jestliže bychom nejprve hledali význam pojmu „poukázka“, použili bychom pro jeho formulaci relevantní zákonná ustanovení občanského zákoníku, a to § 535 až § 539. Následně bychom vykládali pojem „cenné papíry“ a jako podklad bychom zřejmě použili obecnou část zákona o cenných papírech, tedy § 1 až § 3 CenP. Pakliže by poté byly popisy obou „podpojmů“ spojeny v jeden, nevznikl by správný výklad pojmu „poukázka na cenné papíry“. Výsledkem takového postupu by byl pouze výklad pojmu „poukázka“ pro případ, kdy plněním u této poukázky jsou cenné papíry. „Poukázka na cenné papíry“ totiž v našem právním řádu představuje samostatný právní institut a jako takový má i své speciální charakterové znaky, které jej od běžné „poukázky“ s plněním na cenné papíry odlišují (např. „poukázku na cenné papíry“ může vydat pouze peněžní ústav). Je tedy zřejmé, že v tomto případě by použití výše naznačené metody ke správné interpretaci nevedlo.

⁷ FILIPEC, J. a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Slovo: Zajistit*. 3. vydání, Praha: Academia, 2003, s. 539.

⁸ Jde například o ustanovení občanského zákoníku, které u spotřebitelských smluv ukládá dodavateli, aby zařídil, resp. zaručil k taxativně stanoveným informacím trvalý veřejný přístup: „K informacím podle písmen a) a b) zajistí dodavatel trvalý veřejný přístup...“ (§ 53 odst. 4 ObčZ). Z obchodního zákoníku lze uvést jako příklad zajišťování utajení obchodního tajemství (§ 17 ObchZ).

hovoří o zajištění závazků, bude slovo „zajištění“ použito jako synonymum pro „zajištění závazků“.⁹

Pokud jde o druhý z nastíněných podpojmů, tedy o slovo „závazek“, i zde lze vysledovat různé významové používání slova v rámci platného práva i právní vědy. Z tohoto hlediska je pro soukromé právo nejdůležitější legální definice závazkového právního vztahu zakotvená v obecných ustanoveních o závazkovém právu, tedy v Hlavě první, Části osmé občanského zákoníku. Podle této definice je „závazkovým vztahem právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek“.¹⁰ Definice tedy naznačuje, že závazek je určitá činnost¹¹ dlužníka, ke které je v souladu se závazkovým vztahem povinen. Jde tedy o určitý dluh dlužníka. Hned následující paragraf občanského zákoníku, který popisuje způsoby, jimiž vzniká závazkový vztah, používá namísto pojmu „závazkový vztah“ zkráceně pojem „závazek“.¹² Takováto dvojznačnost je již však v teorii soukromého práva zažitá, a i komentářová literatura potvrzuje, že pojem „závazek“ se „běžně užívá nejen pro označení dlužnickovy povinnosti, ale i pro označení celého závazkového právního vztahu“.¹³

Syntézou uvedených výkladů o pojmu „zajištění“ a pojmu „závazek“ by nyní mělo být možné vydefinovat složený pojem „zajištění závazků“. Zajištění závazků, resp. zajištění závazkových právních vztahů, by tak mohlo být v nejobecnější rovině popsáno jako opatření, které se snaží zařídit (zaručit), že všechny práva a povinnosti, které byly založeny závazkovým vztahem, budou uskutečněny.

1.1.2 K charakteru zajištění závazků

Výše sestavená definice je značně obecná a dokáže tak obsáhnout velice široké spektrum aspektů, které k zajištění závazkových vztahů napomáhají. J. Švestka a J. Dvořák rozdělují ve své učebnici občanského práva hmotného tuto širokou paletu

⁹ V takovémto významu se s různými obměnami slova „zajištění“ operuje např. v § 56 odst. 3 pís. k ObčZ nebo v § 215 ObchZ (v obou případech je použito slovního spojení „zajištění pohledávky“), ale i mimo základní soukromoprávní kodexy, jako například v § 166 InsZ („zajištění věřitelé“).

¹⁰ § 488 ObčZ.

¹¹ Může se však jednat i o nečinnost, jelikož obsahem závazku může být v souladu s § 494 ObčZ nikoliv pouze *dare* nebo *facere*, ale také *ommitere* nebo *pati*.

¹² § 489 ObčZ.

¹³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1491.

do dvou podmnožin.¹⁴ U první skupiny hovoří o obecných občanskoprávních prostředcích, které realizaci subjektivních práv a povinností zajišťují, přičemž „rozhodující zárukou ... v tomto pojetí zůstává možnost oprávněné osoby (věřitele) domáhat se svého subjektivního občanského práva ... prostřednictvím státního donucení“.¹⁵ V souladu s touto koncepcí tedy účastníky k dostání svým závazkům nutí již ta skutečnost, že právní předpisy vztahující se na jejich závazkový vztah splnění dlužníkových závazků předpokládají a že v případě jejich nesplnění poskytují oprávněnému především možnost žádat stát o pomoc při vymáhání svého práva. Tato práce však bude nadále pracovat s problematikou zajištění závazků v poněkud užším slova smyslu. Zmiňovaná vysokoškolská učebnice označuje takovouto druhou skupinu jako „zvláštní (specifické) občanskoprávní prostředky“, pro než je charakteristické, že „poskytují věřiteli další práva, která nevyplývají z hlavního závazkového vztahu mezi věřitelem a dlužníkem“.¹⁶

Nástroje sloužící k zajištění závazků tedy existují vedle hlavního závazku. Záruky, poskytované takovými potom představují jakousi nadstavbu ke zmiňovaným obecným občanskoprávním prostředkům zajištění, které vyplývají přímo z hlavního závazkového vztahu. Tím, že práva a povinnosti vzniklé ze zajištění závazků nejsou totožné s právy a povinnosti ze závazku hlavního, však nelze dovozovat, že by na sobě tyto dva vztahy byly zcela nezávislé. Právě naopak. Jestliže bylo řečeno, že zajištění závazků přistupuje k hlavnímu závazku jako jeho nadstavba, je třeba také zmínit, že v případě neexistence hlavního závazkového vztahu nemá zajišťovací závazkový vztah k čemu přistoupit. Tento charakteristický znak zajištění závazků se nazývá akcesorita. Tuto vedlejší, tedy akcesorickou povahu popisuje velice výstižně ve své publikaci F. Faldyna: „Při zániku hlavního závazku zpravidla zaniká i vedlejší závazek, neboť vedlejší závazek sleduje osud hlavního závazku... Neplatí to však opačně, poněvadž zánik závazku vedlejšího (např. ručení) nemá vliv na další existenci hlavního závazku“.¹⁷

Další typickou vlastností zajištění závazků je tzv. subsidiarita. Tou je vyjádřen podpůrný charakter zajišťovacího závazkového vztahu vzhledem k závazku hlavnímu.

¹⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo*. 5. vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2009, s. 116-117.

¹⁵ Tamtéž, s. 117.

¹⁶ Tamtéž, s. 117.

¹⁷ FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 2.

K aplikaci práv a povinností založených zajišťovacím instrumentem tak bude moci dojít pouze za předpokladu, že povinnosti z hlavního závazkového vztahu nebyly řádně a včas splněny.

To, že pro zajištění závazků je charakteristická akcesorita a subsidiarita, však neplatí bez výjimky. Existují totiž „zajišťovací prostředky, které akcesorický charakter postrádají nebo je u nich sporný (smluvní pokuta), případně které postrádají subsidiární charakter (dohoda o srážkách ze mzdy, z níž je přímo plněn dlužníkům závazek)“.^{18 19}

1.1.3 K funkci zajištění závazků

Jak již bylo naznačeno v předchozí podkapitole, představuje zajištění závazků nadstavbu k zárukám vyplývajícím ze samotného hlavního závazkového vztahu. Pomineme-li zajištění závazků vzniklé na základě zákona nebo na základě rozhodnutí vydaného některým z kompetentních státních, resp. veřejných orgánů, poté je možné tvrdit, že k nadstavbovému zajištění závazku, který jde tedy nad rámec záruk z hlavního závazku, není možné žádnou smluvní stranu nutit. Je však třeba upozornit na to, že obecné záruky vyplývající z hlavního závazku mohou být mnohdy neúčinné, anebo může být jejich aplikace natolik zdlouhavá a komplikovaná, že pro věřitele nemají velký význam. „Jestliže dlužník nebude ochoten splnit svůj závazek, může se věřitel přičinit o to, aby dlužník byl k plnění donucen mocensky. Efektivně fungující mocenský aparát státu však může kompenzovat jen nedostatek dlužníkovy vůle ke splnění závazku, ... nemůže však nahradit dlužníkovu schopnost splnit závazek: žádná procesní pravidla nejsou s to zajistit dlužníkovu solventnost.“²⁰

Právě proto, že ani nejlépe fungující stát nedokáže věřiteli zaručit, že dlužník bude vždy disponovat takovým majetkem, který by v případě potřeby postačil k uspokojení věřitelových nároků, uchylují se věřitelé k používání zajišťovacích instrumentů. Na druhou stranu však nelze tvrdit, že by každý ze zajišťovacích nástrojů dokázal insolvenční dlužníka čelit. Podle konkrétního instrumentu poté můžeme pozorovat, že zajištění závazků dokáže naplnit buďto jen některé nebo v ideálním případě i všechny tyto funkce:

¹⁸ FIALA, J. a kol. *Občanské právo*. Praha : ASPI, 2006, s. 170.

¹⁹ O výjimkách ze zásad akcesority a subsidiarity bude pojednáno v Kapitole 3, vždy u konkrétního zajišťovacího instrumentu.

²⁰ BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 128.

- i. „zajišťovací ve vlastním smyslu, která obecně zlepšuje postavení věřitele....,
- ii. uhrazovací, která vytváří podpůrný zdroj uspokojení pohledávky věřitele pro případ, že hlavní dluh nebude řádně nebo včas plněn,
- iii. usnadnění důkazní situace, která zlepšuje postavení věřitele v případě soudního uplatnění pohledávky....,
- iv. sankční funkce, která vyvolává nepříznivé následky pro dlužníka v případě porušení povinnosti ze závazkového vztahu“.²¹

1.1.4 Ke vzniku zajištění závazků

Stejně tak jako ve většině oblastí soukromého práva je i pro vznik zajištění závazků nejtypičtější princip autonomie vůle. Skutečnost, že určitý závazek bude nadále zajištěn některým ze zajišťovacích instrumentů, bude tedy povětšinou vycházet z vůle některé smluvní strany nebo z vůle obou smluvních stran; myslitelná je však i situace, kdy bude závazek zajištěn jednáním třetí osoby. Ve všech těchto případech se tedy jedná o vznik zajištění závazků na základě právního úkonu. Dělení, které teorie práva používá pro právní úkony, je samozřejmě možné použít i pro právní úkony vedoucí ke vzniku zajištění závazků. Zajištění závazků tak může vzniknout buďto právním úkonem jednostranným, nebo dvoustranným. Tyto dvě kategorie lze ještě dále členit, a to buď podle charakteru daného úkonu nebo podle toho, kdo tento úkon činí. J. Bejček se svým kolektivem tak člení v učebnici obchodního práva dvoustranné právní úkony zakládající zajištění závazků na smlouvy a dohody, jednostranné úkony potom klasifikuje podle subjektu na jednostranné úkony věřitele, jednostranné úkony dlužníka a jednostranné úkony třetí osoby.²²

Výše bylo zmíněno, že zajištění závazků může vzniknout i jinou právní skutečností než právním úkonem. V úvahu tak připadá vznik zajištění ze zákona nebo na základě rozhodnutí vydaného některým z kompetentních státních, resp. veřejných orgánů.²³

²¹ FIALA, J. a kol. *Občanské právo*. Praha : ASPI, 2006, s. 169.

²² BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 130.

²³ Konkrétní příklady odpovídající naznačenému členění budou podány u pojednání o jednotlivých zajišťovacích instrumentech v rámci části 3 této práce.

1.1.5 Ke klasifikaci zajišťovacích instrumentů

Zajišťovací instrumenty, tzn. právní instituty, které slouží k zajištění závazků, by bylo možné rozdělit na dvě hlavní skupiny. První kategorií jsou zajišťovací instrumenty věcné povahy, druhou skupinu označuje právní teorie jako zajištění osobní.

Vymezení jedné kategorie vůči druhé je někdy v odborné literatuře formulováno různě, v závislosti na tom, z jakého úhlu pohledu je na tuto problematiku nazíráno. Pro učebnici J. Švestky je rozhodující, zda je vztah „zajištěn celou majetkovou podstatou zajistitele...“, anebo zda zajišťovací prostředek tvoří jen určitá věc“. ²⁴ Podle tohoto rozlišení půjde v prvním případě o zajištění osobní, v druhém potom o zajištění věcné. I. Pelikánová klade naproti tomu důraz na subjekt, který zajištění poskytuje. Zajištění osobní je tak poskytováno třetí osobou, odlišnou od dlužníka, zatímco věcné zajištění „poskytuje sám dlužník pomocí určité části svého majetku“. ²⁵

Podobně jako tomu bylo u akcesority zajištění závazků, ani při rozdělení zajišťovacích instrumentů na věcné a osobní není možné tvrdit, že lze tuto teorii aplikovat na každý jednotlivý nástroj zajištění závazků. Například již samotná smluvní pokuta, která je hlavním předmětem zkoumání v této práci, nezapadá do naznačeného členění. U zajištění závazku smluvní pokutou totiž neplatí, že k zajišťovanému závazku přistupuje zvenčí třetí osoba. Stejně tak ani nelze říci, že zajištění je tvořeno určitou věcí v právním slova smyslu.

Řešením by v této situaci mohlo být pozměněné pojmenování skupiny osobních zajišťovacích nástrojů. Zajištění závazků za pomoci této skupiny instrumentů by se tak mohlo nazývat zajištěním závazkovým, tedy obligačním. ²⁶ Rozlišování obou skupin od sebe navzájem by tak stálo na otázce, který faktor vystupuje při zajištění hlavního závazku do popředí, zda faktor věcný, nebo obligační.

U věcného zajištění by tak zůstala situace v podstatě nezměněna. Rozhodující u této kategorie tedy vždy bude, že k zajištění hlavního závazku je určena konkrétní

²⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo*. 5. vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2009, s. 120.

²⁵ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 254.

²⁶ I. Pelikánová takovéto pojmenování používá pouze jednou, a to v odstavci věnovanému smluvní pokutě, o které tvrdí, že „je zajišťovacím prostředkem obligačním, avšak neznamená přistoupení dalšího dlužníka, ani nevázne na konkrétním majetkovém kusu patřícím dlužníkovi.“ (PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 255.)

věc v právním smyslu, resp. určitá část majetku konkrétní osoby. Takto vymezené věcné zajištění navíc od vymezení I. Pelikánové počítá i s případy, kdy je k zajištění použita věc, která nikterak nenáleží do vlastnické sféry dlužníka.²⁷

U druhé skupiny zajišťovacích prostředků, nově pojmenované jako zajištění závazkové, tedy bude stát v popředí nikoliv faktor věcný, ale faktor obligační. Takovéto zajištění je sice stejně jako u věcného zajištění formulováno jako vedlejší (akcesorický) závazkový vztah, avšak z obligačního zajištění nevystává primárně žádná konkrétní věc, která by samotné zajištění sama ztělesňovala. Zajištění je v tomto případě ztělesněno pouze jakýmsi „nevěcným“ slibem, tedy obligací.

1.2 Stručný nástin vývoje zajištění závazků

Stejně tak jako u mnoha jiných oblastí českého soukromého práva lze i u zajištění závazků vysledovat určité prameny v právu římském. I pro právo římské platí rozdělení zajištění závazkových vztahů z podkapitoly 1.1.2, tedy rozdělení na obecné občanskoprávní prostředky zajištění a zvláštní prostředky zajištění. Úlohu obecných nástrojů zajištění zastávaly v té době tzv. *actiones* neboli žaloby. Ze zvláštních prostředků zajištění neznalo římské právo zdaleka všechny možnosti zajištění, které jsou v soudobém právu používány, avšak základy k nejvýznamnějším typům zajištění již v této době položeny byly. Vysokoškolská učebnice římského práva z dílny J. Kincla a jeho kolektivu kategorizuje veškeré formy tehdejšího zajištění závazků do dvou skupin, přičemž jedny zajišťovací instrumenty se snaží zlepšit postavení věřitele tím, že do určité míry připouštějí oddělitelnost pohledávky od jejího subjektu, druhá skupina potom cílí na věcný aspekt závazku a v některých případech dokáže zajistit věřiteli uspokojení i bez nutnosti postupovat soudní cestou.²⁸ Do první kategorie by mohla být z dnešního nazírání zařazena problematika věřitelské plurality, k druhé skupině by poté patřilo zástavní právo nebo základy dnešního ručení. Není ani bez zajímavosti, že římské právo znalo i konvenční pokutu – institut, který se stal základem pro smluvní pokutu v dnešním slova smyslu. Jednalo se

²⁷ Konkrétně jde o situaci u zástavního práva. Při vzniku zajištění pomocí zástavního práva totiž nemusí být zřizovatel zástavního práva současně i vlastníkem zástavy. § 161 odst. 1 ObčZ dokonce (při splnění předepsaných podmínek) připouští, aby jako zástava byla použita movitá věc bez ohledu na to, zda s tím vlastníkem této věci vůbec souhlasí.

²⁸ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 1995, s. 235.

o „případy, kdy věřitel si formou stipulace (tedy formou formálního verbálního kontraktu) dával od dlužníka slíbit plnění určitého obnosu peněz jako trest za eventuální nesplnění smluvních povinností“.²⁹

V českém právu má smysl o vývoji zajištění závazků hovořit až od feudálního období. Právě v této době totiž dochází k největšímu posunu od práva obyčejového k právu psanému. Tím, že v 16. století dochází na našem území ke kodifikaci zemského i městského práva, dostávají se do právních knih i instituty, které byly do naší právní kultury po staletí recipovány právě z práva římského. V tomto období tak nacházíme zajištění závazků především v podobě ručení, a to v několika formách: ručení osobní svobodou (ležení, dlužnické vězení), ručení ctí (láni pro peníze), ručení majetkem (zástava) a rukojemství (ručitelé).³⁰

Další důležitou etapu ve vývoji zajištění závazků představovalo vydání všeobecného občanského zákoníku³¹ v roce 1811, který se taktéž z velké míry opíral o římskoprávní odkaz. Zákoník již nerozlišoval mezi obyvateli státu podle jejich společenského postavení a jelikož rušil všechnu předchozí právní úpravu, stal se na území našeho státu výlučným občanskoprávním předpisem. Díl třetí zákoníku, tedy ustanovení společná právům osobním a právům k věcem, je uveden hlavou pojednávající o utvrzení práv a závazků. § 1343 ABGB zde zakotvuje dva právní způsoby, kterými je možné zajistit závazek a utvrdit právo – jde o závazek třetího za dlužníka a zastavení. Třetí osoba se mohla za dlužníka zavázat buďto jako rukojmí, který přistupoval k závazku jako tzv. náhradní dlužník, nebo jako spoludlužník mající stejné postavení jako dlužník původní. Zvláštní osobou, která podle zákoníku mohla také v rukojemství figurovat, byl tzv. rukojmí postižný. Pokud jde o právo zástavní, obsahovalo již ve všeobecném občanském zákoníku všechny důležité charakteristické rysy, které jsou typické i pro dnešní pojetí tohoto institutu. Speciální úpravu k některým zajišťovacím institutům poté obsahoval všeobecný obchodní zákoník z roku 1863.³²

²⁹ Tamtéž, s. 226.

³⁰ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého státu a práva do roku 1945*. 2. vydání, Praha : Linde, 1999, s. 116.

³¹ Patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, v původním znění. Originální název v německém jazyce zní Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „všeobecný občanský zákoník“ nebo též „ABGB“).

³² Zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecný rakouský obchodní zákoník, v původním znění. Originální název v německém jazyce zní Handels Gesetzbuch (dále jen „všeobecný obchodní zákoník“ nebo též „HGB“).

Úprava zajištění závazků podle všeobecného občanského zákoníku přetrvala na našem území až do konce roku 1950, kdy byl téměř celý zákoník nahrazen novým občanským zákoníkem vydaným pod č. 141/1950 Sb. Tento kodex sice zachoval v oblasti zajištění závazků některé instituty známé ze zákoníku z roku 1811 (jako např. rukojemství a zástavní právo), formuloval je však nově tak, aby co nejvíce vyhovovaly veřejné moci. Kromě těchto institutů upravoval zákoník zajištění závazků také pomocí zajišťovacího postupu pohledávek, jistoty, uznání dluhu nebo smluvní pokuty.³³

Totalitní období na našem území oblasti zajištění závazků nepřálo. Přijetím tzv. ústavy vítězného socialismu v roce 1960 započalo období úpadku obligačního práva. Ačkoliv byly v roce 1964 přijaty dva nejdůležitější soukromoprávní kodexy, zákoník občanský a zákoník hospodářský, velkým přínosem pro sféru zajištění závazků rozhodně nebyly. Právě naopak. Zatímco občanský zákoník č. 40/1964 Sb. redukoval postavení občana pouze na subjekt produkce a spotřeby, materie obsažená v hospodářském zákoníku vydaném pod č. 109/1964 Sb. upravovala téměř výhradně vztahy veřejnoprávní. „Zástavní právo bylo zcela zrušeno, ručení bylo okrajově zachováno v občanském zákoníku, v hospodářskoprávních vztazích plnily funkci zajištění jenom tzv. majetkové sankce, především penále.“³⁴

Ani v současné době, kdy české soukromé právo prochází již přes 20 let procesem znovuoživování, nelze tvrdit, že čtyřicet let úpadku obligačního práva bylo zcela překonáno. Navíc se tím, že totalitní režim rozložil soukromé právo do několika na sobě nezávislých právních kodexů, vytvořila v našem právním řádu situace, kdy jeden právní institut je upraven více různými způsoby, podle toho, v režimu jakého kodexu se právě nachází. Zákonodárci i tuzemská judikatura se již s tímto fenoménem do značné míry vyrovnala, avšak ve vztahu k zahraničí může úprava našeho obligačního práva stále činit potíže. Proto i v současnosti je třeba věnovat této problematice dostatek pozornosti, protože kdy jindy má být naše úprava závazků a jejich zajištění v nejlepší kondici, než když obchodujeme napříč Evropskou unií volně v rámci vnitřního trhu a když náš obchod se zahraničím se rok od roku zvyšuje?

³³ Hlava čtrnáctá (§ 284- §297) ABGB.

³⁴ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 256.

2 SOUČASNÉ POJETÍ SMLUVNÍ POKUTY

2.1 Obecně k pojmu a funkci smluvní pokuty

S ohledem na výše předložený obecný výklad o zajištění závazků lze smluvní pokutu vymezit jako jeden z institutů odvětví soukromého práva sloužící k zajištění závazků. Význam zajišťovacího instrumentu smluvní pokuty je dalekosáhlý. Dokládá to i skutečnost, že smluvní pokuta se v různých podobách vyskytuje v evropském právním prostředí již od dob antického Říma.³⁵ Ačkoliv se odkaz římskoprávního učení v evropském prostoru promítl především v kontinentálním právním systému a na anglosaský, resp. angloamerický právní systém měla tato dějinná etapa podstatně menší vliv, nelze přehlédnout, že i v této právní kultuře existuje institut, který se římským *stipulationes poenae* v mnohém podobá.

Odhlédneme-li od větších či menších odlišností pojetí smluvní pokuty v jednotlivých právních řádech Evropy, můžeme vymezit základní znaky tohoto institutu společné pro převážnou většinu zemí, ve kterých se smluvní pokuta vyskytuje.

Předně lze k základům pojetí smluvní pokuty zopakovat, že se jedná o instrument zajištění závazkových vztahů. Aplikujeme-li členění popsané v obecném výkladu o zajištění závazků,³⁶ lze navíc smluvní pokutu kategorizovat tak, že jde o specifický zajišťovací nástroj, tedy nástroj, kterým věřitel získává práva, která by mu běžně z hlavního závazkového vztahu neplynula. S tím souvisí i další dva základní znaky, kterými jsou akcesorita a subsidiarita. Akcesorita, tedy závislost na hlavním závazkovém vztahu, se v případě smluvní pokuty projevuje přinejmenším tak, že bez existence hlavního závazkového vztahu nemůže platně vzniknout ani akcesorický právní vztah, tedy smluvní pokuta.³⁷ Zásada subsidiarita potom u smluvní pokuty

³⁵ „Ve starší době zajišťovaly tyto tzv. *stipulationes poenae* (přísliby pokut) některá plnění, která se nedala zachytit právně, anebo která neměla pro příjemce žádnou majetkovou hodnotu. Ve vyvinuté podobě sloužily jako záruka již existujících závazků a usnadňovaly postavení věřitele: nebyl totiž nucen při nesplnění obligace dokazovat výši vzniklé škody a zažaloval rovnou stipulovanou (slíbenou) částku...“ (KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 1995, s. 226.) V prvním případě se smluvní pokuta nazývala smluvní pokutou pravou, v druhém případě potom smluvní pokutou nepravou. (Tamtéž s. 226.)

³⁶ Viz. výše, podkapitola 1.1.2.

³⁷ Právě v případě smluvní pokuty však zásada akcesority není bezvýjimečná. Výjimku v českém právním řádu, při splnění určitých podmínek, představuje zachování existence nároků na smluvní

poukazuje na pravidlo, které stanoví, že práva a povinnosti předvídané ve smluvní pokutě se použijí až poté, kdy povinnosti obsažené v hlavním závazku nejsou řádně a včas splněny.

K vyložení pojmu „smluvní pokuta“ prozatím³⁸ postačí na tomto místě doplnit popsané základní znaky tohoto institutu definicí I. Pelikánové, která na smluvní pokutu nazírá jako na „peněžitou částku, popř. jiné plnění, které je povinna poskytnout smluvní strana na základě smluvního ujednání v případě porušení určité právní povinnosti“.³⁹ Na pojem „pokuta“ však u smluvní pokuty nelze nazírat jako na pokuty ukládané v rámci práva správního nebo trestního, jelikož se od nich smluvní pokuta „svou povahou vyplývající především z jejího soukromoprávního zakotvení výrazně odlišuje“.⁴⁰

Shodně s tím, jak se liší právní úpravy smluvní pokuty napříč evropskými státy, různí se v některých aspektech také fungování tohoto nástroje. Vesměs lze říci, že smluvní pokuta zastává v právních vztazích hned několik funkcí, při jejichž zkoumání lze opět vyjít z obecného výkladu o zajištění závazků. Všechny funkce popsané u zajištění závazkových vztahů (funkce zajišťovací, uhrazovací, důkazní a sankční) je totiž možné vztáhnout i na smluvní pokutu.

Zajišťovací, resp. preventivní funkce smluvní pokuty může být smluvními stranami vnímána především jako jakási upomínka na předem známou událost, která se však v závislosti na chování smluvních stran může, ale také nemusí v budoucnu realizovat. Pro věřitele tak smluvní pokuta znamená především určité nadstavbové ujištění do budoucna, že jeho důvěra, kterou do dlužníka vložil uzavřením hlavního závazkového vztahu, nebude zklamána. Věřitelovu důvěru do budoucna podporuje smluvní pokuta i funkcí důkazní, a to tím, že je mu dán k dispozici další nástroj, který může použít jako důkaz o existujícím závazku v případě soudního vymáhání pohledávky. Na dlužníka dopadá preventivní funkce hlavně silou přesvědčivosti, když nad ním visí jako hrozba visí souhrn povinností, které ho obtíží v případě, že nedokáže dostát svým závazkům z hlavního vztahu. Shodně platí u věřitele i dlužníka, že preventivní funkce dosahuje největšího významu v době od vzniku smluvní pokuty až

pokutu v případě, že dojde k odstoupení od hlavního závazkového vztahu. Blíže bude o této problematice pojednáno níže, v podkapitole 2.4.4.

³⁸ O více možných významech pojmu „smluvní pokuta“ pojednáno v souvislosti s definováním pojmu „dohoda (ujednání) o smluvní pokutě“. Viz. kapitola 2.3.

³⁹ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 286.

⁴⁰ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 18.

do okamžiku, kdy mají být plněny ty povinnosti z hlavního závazku, které smluvní pokuta zajišťuje. V tomto období totiž stále může smluvní pokuta uklidňovat věřitele, že dlužník své povinnosti neporuší, a na druhé straně může smluvní pokuta stále působit na vůli dlužníka, aby splnil řádně a včas.

Zatímco preventivní funkce smluvní pokuty působí již před okamžikem, ve kterém má být povinnost z hlavního závazku splněna, reparační, resp. uhrazovací funkce se projeví až poté, kdy závazek nebyl řádně a včas splněn. Tato funkce tedy vypovídá o tom, že negativní následky, které věřiteli v důsledku porušení závazkového vztahu dlužníkem vznikly, budou jemu kompenzovány právě sumou sjednané smluvní pokuty. Je proto důležité, aby věřitel při sjednávání výše smluvní pokuty dokázal dopředu správně odhadnout, jak rozsáhlá újma by mu mohla vzniknout v případě, že dlužník povinnost zajištěnou ve smluvní pokutě nesplní. V mnoha evropských právních úpravách totiž existuje právní ustanovení, podle kterého se smluvní pokuta zásadně chová jako tzv. paušalizovaná náhrada škody. To znamená, že – pokud si strany nesjednají něco jiného – věřiteli ze smluvní pokuty již vedle práva na zaplacení výše smluvní pokuty nepřisluší právo na náhradu škody, které by pro něho jinak vyplývalo z příslušných ustanovení soukromého práva.⁴¹

„Poté, co v konkrétním případě selže preventivní funkce smluvní pokuty, nastupuje kromě funkce reparační též funkce sankční. Smyslem smluvní pokuty není jen posílení postavení věřitele při získávání prostředků, jimiž by saturoval vzniklou škodu, ale i potrestání dlužníka.“⁴²

2.2 Právní úprava smluvní pokuty

2.2.1 Smluvní pokuta ve vybraných evropských zemích

Jak již bylo v předchozím textu naznačeno, není smluvní pokuta institutem typickým pouze pro české právní prostředí. I v dalších právních rádech, a to nejen v rámci Evropy, je možné se s obdobou českého chápání smluvní pokuty setkat. Přes zajímavé odlišnosti, jež můžeme u zahraničních pojetí smluvní pokuty pozorovat, „lze konstatovat, že jednotlivé právní řády používají mnohdy odlišné metody, avšak

⁴¹ O vztahu smluvní pokuty a náhrady škody bude pojednáno níže v podkapitole 2.4.3.

⁴² PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 18.

dospívají k velmi podobným, zásadně kompatibilním, mnohdy takřka identickým závěrům“.⁴³ I přesto, že právní řády jednotlivých zemí fungují ve světě samostatně a jsou na sobě relativně nezávislé, je v současné době důležité zabývat se při zkoumání určitého institutu soukromého práva i právní úpravou v nejvýznamnějších evropských státech. V evropském prostoru se totiž stále silněji projevují snahy po sblížení práva v soukromoprávních odvětvích, přičemž právě znalost více cizích právních úprav pomůže odhalit, jakým směrem se tato unifikace u určitého právního institutu vydá.

Plnohodnotný komparativní rozbor institutu smluvní pokuty v Evropě by však svým rozsahem přesahoval smysl této práce, a proto budou nastíněny pouze právní základy smluvní pokuty u dvou států – u Anglie, jako typického představitele anglosaské právní kultury, a u Německa, jako klasického člena kontinentálního právního prostředí. Více pozornosti proto bude věnováno anglosaskému pojetí, jelikož právě jeho chápání smluvní pokuty je od toho českého nejvíce odlišné.

Anglie

Při hledání paralely k českému fenoménu smluvní pokuty v rámci anglického právního řádu nelze použít doslovného překladu pojmu „smluvní pokuta“. V anglickém jazyce je sice možné vytvořit slovní spojení „*contractual (conventional) penalty*“,⁴⁴ avšak významově nelze v této právní kultuře nalézt institut, který by zmíněnému překladu zcela obsahově odpovídal. Pro přiblížení anglického chápání smluvní pokuty je třeba vyjít ze dvou rozdílných právních institutů. První je označován jako „*liquidated damages*“, pro druhý se používá výraz „*penalty*“.

Liquidated damages lze definovat jako peněžní sumu, která byla dopředu mezi stranami smlouvy sjednána jako částka, jenž má být smluvní stranou zaplacená v případě, že poruší konkrétní povinnost; důležité přitom je, že tuto sumu smluvní strany stanovily s úmyslem poctivě odhadnout výši škody, která by právě v případě

⁴³ Tamtéž, s. 3.

⁴⁴ V doslovném překladu znamená „smluvní pokuta“. Ve anglických slovnících, a to jak právních, tak všeobecných, se se slovním spojením *contractual penalty* příliš často nesetkáme (tento výraz není obsažen ani v jednom z těchto významných výkladových slovníků: *Oxford Law Dictionary*. New York : Oxford University Press, 2009, *Longman Worldwide Dictionary*. Harlow : Pearson Education Limited, 2008, *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford : Oxford University Press, 2010.). Použití výrazu *contractual penalty* však přichází v úvahu v situaci, kdy se anglickým jazykem popisuje institut, který je sice pro anglické právo po obsahové stránce neznámý, avšak právě spojení těchto dvou slov nejvýstižněji tento „cizí“ fenomén vystihuje. Příkladem může být anglicko-jazyčné pojednání o římskoprávním institutu *stipulatio poenae* (ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. New York : Oxford University Press, 1996, s. 95).

nesplnění zajištěné povinnosti mohla vzniknout.⁴⁵ Výraz penalty naopak označuje peněžní částku, která byla sice také sjednána ve smlouvě pro případ porušení určité povinnosti, avšak tato suma nebyla stanovena jako odhad možné škody.⁴⁶ D. Patěk ve své monografii⁴⁷ zmiňuje vedle těchto rozlišovacích znaků také odlišnosti funkčního určení - zatímco v případě liquidated damages vystupuje do popředí funkce reparační, u penalty se nejvíce projevuje funkce sankční. Z pohledu českého práva bylo možné jak institut liquidated damages, tak institut penalty podřadit pod obsahové vymezení českého instrumentu smluvní pokuty, avšak „v případě common law je třeba tyto (myšleno instituty) důsledně rozlišovat. Ujednání o tzv. penalty je totiž považováno za neplatné, zatímco nárok na liquidated damages je soudně vymahatelný“.⁴⁸

Pro odlišení obou institutů anglického práva odkazuje samotný právnický výkladový slovník⁴⁹ na zřejmě nejdůležitější soudní rozhodnutí v této věci, případ *Dunlop Pneumatic Tyre v. New Garage and Motor* z roku 1915.⁵⁰ Tento rozsudek Sněmovny lordů poskytuje návod ke stanovení, zda se jedná o liquidated damages, tedy ujednání právně přípustné, nebo zda jde o penalty, tedy ujednání protizákonné, a proto neplatné. Skutečnost, že strany své ujednání výslovně označily jedním jako liquidated damages nebo jako penalty, nic nemění na tom, že soud musí v případě sporu vždy posoudit pravý obsahový význam tohoto ujednání. Zatímco penalty se používá pro „zastření“ povinné strany, liquidated damages cílí na pravdivé vyčíslení škody. Navíc je třeba přihlížet k okolnostem každého konkrétního případu. Jestliže ani po použití této argumentace nedospěje soud k jednoznačnému názoru ohledně toho, o jaký institut se jedná, přichází na řadu následující čtyři testovací pomůcky:

- i. o institut penalty půjde v případě, že výše smluvené částky je nepřiměřená ve srovnání s nejvyšší možnou škodou, která by prokazatelně mohla porušením povinnosti vzniknout;⁵¹

⁴⁵ „Damages“. *Oxford Law Dictionary*. New York : Oxford University Press, 2009, s. 151.

⁴⁶ „Penalty“. *Oxford Law Dictionary*. New York : Oxford University Press, 2009, s. 401.

⁴⁷ PATEK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 3.

⁴⁸ Tamtéž, s. 3.

⁴⁹ „Penalty“. *Oxford Law Dictionary*. New York : Oxford University Press, 2009, s. 401.

⁵⁰ Celé označení rozhodnutí zní *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. v. New Garage and Motor Co. Ltd. [1915] AC 79 (HL)* [online]. Dostupné z: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1914/1.html> [cit. 2012-11-19] (dále jen „*Dunlop v. New Garage*“).

⁵¹ V souvislosti s tímto pravidlem odkazuje rozhodnutí *Dunlop v. New Garage* na další rozhodnutí Sněmovny lordů z roku 1904 ve věci *Clydebank Engineering and Shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo y Castaneda [1904] UKHL 3* [online]. Dostupné

- ii. jako penalty bude chápána také situace, kdy porušení povinnosti spočívá pouze v nezaplacení určité peněžité částky a výše sjednané „pokuty“ je vyšší než tato peněžítá částka;
- iii. většinou se také bude jednat o penalty, jestliže jedna smluvená částka slouží ke krytí porušení několika rozdílných povinností ze smlouvy, z nichž některé jsou závažné a jiné významné méně;
- iv. na druhou stranu, skutečnost, že správný předběžný odhad je v daném případě téměř nemožný, nebrání ještě tomu, aby – při splnění ostatních podmínek – bylo ujednání mezi smluvními stranami podřazeno pod institut liquidated damages.⁵²

Ve zmiňovaném rozsudku ve věci *Clydebank v. Don Jose* je navíc obsažena další důležitá vlastnost právem aprobovaného institutu liquidated damages. Shodně s českým právním řádem je totiž možné požadovat zaplacení sjednané výše liquidated damages, aniž by bylo nutné výši skutečně vzniklé škody prokazovat. I kdyby v určitém případě nevznikla škoda žádná, na zmiňovaný nárok to vliv mít nebude.⁵³

Naznačené chápání institutů liquidated damages a penalty není omezeno pouze na Spojené království Velké Británie a Severního Irska. Stejnou koncepci vyznávají

z: http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1904/1904_7_F_HL_77.html [cit. 2012-11-19] (dále jen „*Clydebank v. Don Jose*“). Toto rozhodnutí mimo jiné uvádí, že stanovení abstraktního pravidla pro určení, že se jedná o nepřiměřenost, není možné. Vždy je totiž třeba vycházet z konkrétních okolností daného případu, přičemž je žádoucí zaměřit se na charakter povinnosti, která je zajištěna, na povahu a rozsah možné škody a v neposlední řadě i na předmět hlavního závazku.

⁵² *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. v. New Garage and Motor Co. Ltd. [1915] AC 79 (HL)* [online]. Dostupné z: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1914/1.html> [cit. 2012-11-21].

⁵³ Právě v případě *Clydebank v. Don Jose* měl soud rozhodnout mezi liquidated damages a penalty za situace, kdy škoda, která vznikla porušením určité povinnosti (dodat španělské armádě v určitém termínu čtyři torpédové lodě), nemohla být nikdy reálně vyčíslitelná. Lord kancléř vyslovil v této věci názor, že hlavním důvodem, proč se smluvní strany domlouvají na takovouto částce (myšleno výši liquidated damages), bývá, že v některých případech, ačkoliv je nepochybné, že může vzniknout škoda a že je potřeba takovouto škodu kompenzovat, povaha takovouto škody je taková, že její prokázání je extrémně komplikované, náročné a nákladné. Rozsudek dále rozebírá, jak komplikované, až nemožné by bylo v daném případě vyčíslit škodu, kterou utrpělo španělské vojsko pozdním dodáním torpédových lodí. *Opinio iuris* tohoto rozhodnutí je tedy postaveno na následující logice. Jestliže strany již v době uzavírání smlouvy musely vědět, že případně prokázání škody při pozdním dodání bude velice náročné, je zřejmé, že jejich ujednání o „smluvní pokutě“ chtělo takto komplikovanému (až nemožnému) vyčíslování škody předejít, a proto jejich vůle musela směřovat ke sjednání takové částky, která by případným škodám co nejlépe odpovídala. Takováto argumentace přesně odpovídá charakteristikám ujednání o liquidated damages a španělská vláda má tedy v tomto případě nárok na obdržení částky v liquidated damages ujednané bez potřeby prokazovat skutečně vzniklou škodu (*Clydebank Engineering and Shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo y Castaneda [1904] UKHL 3*[online]. Dostupné z: http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1904/1904_7_F_HL_77.html [cit. 2012-11-21]).

nejen další země britského Commonwealthu (Kanada, Austrálie nebo Nový Zéland), ale také jiné země s anglosaskou právní kulturou, jako například Spojené státy americké nebo Singapur. Jedna z komparativních studií této problematiky v zemích Spojeného království, Austrálie, Nového Zélandu a Singapuru dospívá k závěru, že právní úprava⁵⁴ napříč těmito státy vykazuje pouze nepatrné rozdíly, jelikož soudy při vytváření vlastní jurisdikce vycházely vesměs ze shodných precedentů.⁵⁵

Je tedy zřetelné, že rozlišování právem aprobovaného institutu liquidated damages, a naproti tomu nezákonného ujednání označovaného jako penalty, je v anglosaské právní kultuře hluboce zakořeněno jak z pohledu času, tak i z hlediska geografického rozšíření. Ani jedno, ani druhé však není důvodem pro přehlížení kritiky, která se nad neplatností penalty již po několik desetiletí hromadí. Argumentů proti odstraňování penalty ze smluvních vztahů existuje v odborných publikacích mnoho, avšak naprostá většina z nich vychází z jediné obecné zásady – zásady smluvní volnosti. Z ekonomického hlediska je pojetí smluvní volnosti založeno na premise, podle které svobodné uzavírání smluv mezi dvěma rovnocennými subjekty přináší větší, či menší ekonomický prospěch oběma smluvním stranám a mnohdy i stranám třetím. Jestliže by totiž některá smluvní strana neměla získat ze smluvního vztahu žádný prospěch, do tohoto vztahu by dobrovolně nevstoupila. Rozhodnutí soudu, kterým je určité smluvní ujednání shledáno za nezákonný institut penalty, tak představuje obrovský zásah do smlouvy jakožto svobodně vyjádřeného projevu vůle smluvních stran. Navíc bývá také argumentováno, že pravidla používaná pro rozlišení liquidated damages od penalty jsou inkonzistentní a v mnoha případech matoucí, a soudy samy mají často problémy s určením, zda je smluvená částka pokuty přiměřená ve vztahu k možné škodě, či nikoliv.⁵⁶ Tím dochází k narušení dalšího důležitého právního principu, principu právní jistoty, neboť strany při uzavírání

⁵⁴ Myšleno především jako relevantní judikatura jelikož se jedná o právní kultury ve kterých převažuje nepsané právo.

⁵⁵ TWYFORD, J. *Liquidated damages: A Comparative Study of the Law in England, Australia, New Zealand, and Singapore* [online]. Journal of Professional Issues in Engineering Education & Practice, 2007, roč. 133, č. 3, s. 210-217. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=9bd0b0a2-3a7c-4e52-b5c4-f78087835303%40sessionmgr14&vid=5&hid=21> [cit. 2012-11-30].

⁵⁶ BRIZZEE, D. *Liquidated damages and the penalty rule: reassessment* [online]. Brigham Young University Law Review, 1991, roč. 1991, č. 4, s. 1613-1632. Dostupné z: http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/byulr1991&div=63&g_sent=1&collection=journals [cit. 2012-11-30].

smlouvy mohou v některých složitých případech jen těžko odhadnout, která ustanovení kontraktu případně před soudem obstojí a která nikoliv.

Závěrem lze poukázat na to, že současná rozhodovací praxe „anglosaských“ soudů směřuje k minimalizaci zásahů do založených smluvních vztahů a prohlášení určitého smluvního ujednání za nezákonný institut penalty se tak stává méně častým. Takovýto trend je zajisté spojen i s rozvojem moderního spotřebitelského práva, které samo dokáže slabším smluvním stranám poskytnout dostatek právní ochrany, a k zásahu soudu a aplikaci institutu penalty tak nemusí vůbec dojít.⁵⁷ Otázkou tedy zůstává, zda je současná anglosaská právní úprava smluvní pokuty dlouhodobě udržitelná, a to nejen s ohledem na hlasy kritiků zevnitř, ale také s ohledem na působení mezinárodního a především potom evropského prostředí.

Německo

Spolková republika Německo je typickým představitelem kontinentální právní kultury, pro kterou je typické právo psané, a je tedy zřejmé, že institut smluvní pokuty bude mít v německém právním řádu zákonné zakotvení. Smluvní pokutě (Vertragsstrafe) se věnují ustanovení paragrafů 339-345 německého občanského zákoníku,⁵⁸ speciální úpravu potom obsahuje paragraf 348 obchodního zákoníku.⁵⁹

I v německém právu spočívá koncepce smluvní pokuty na závazku dlužníka zaplatit předem dohodnutou částku, jestliže řádně a včas nesplní povinnost, kterou smluvní pokuta zajišťuje.⁶⁰ Smluvní pokutu přitom zákoník výslovně rozděluje do dvou kategorií – smluvní pokuta zajišťující samotné splnění povinnosti (§ 340 BGB) a smluvní pokuta zajišťující řádný způsob takového plnění (§ 341 BGB). Jestliže dlužník ke smluvenému datu vůbec nesplní svou povinnost, musí se věřitel rozhodnout, zda bude požadovat zaplacení smluvní pokuty, či zda bude trvat na splnění povinnosti dlužníkem. Souběh obou možností není v tomto případě možný. Pokud však byla smluvní pokuta sjednána pro případ vadného plnění, může věřitel

⁵⁷ TWYFORD, J. *Liquidated damages: A Comparative Study of the Law in England, Australia, New Zealand, and Singapore* [online]. Journal of Professional Issues in Engineering Education & Practice, 2007, roč. 133, č. 3, s. 210-217. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=9bd0b0a2-3a7c-4e52-b5c4-f78087835303%40sessionmgr14&vid=5&hid=21> [cit. 2012-11-30].

⁵⁸ *Bürgerliches Gesetzbuch* [online]. Bundesministerium der Justiz. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html> [cit. 2012-12-10] (dále jen „BGB“).

⁵⁹ *Handelsgesetzbuch* [online]. Bundesministerium der Justiz. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/hgb/BJNR002190897.html> [cit. 2012-12-10].

⁶⁰ EBERT, I. *Pönale Elemente im deutschen Privatrecht*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004, s. 254.

vedle splnění zajišťované povinnosti požadovat i zaplacení smluvní pokuty. Toto pravidlo je omezeno pouze situací, kdy věřitel vadné plnění akceptoval. Potom může vedle plnění požadovat smluvní pokutu pouze v případě, že tato možnost byla v dohodě o smluvní pokutě apriorně předvídána (§ 341 odst. 3).

Německý občanský zákoník řeší i vztah smluvní pokuty ke škodě vzniklé porušením zajišťované povinnosti. Stejně jako v případě české úpravy ani BGB neváže právo na zaplacení smluvní pokuty na vznik škody. Jestliže však již škoda porušením zajišťované povinnosti vznikne, zahrnuje zaplacená smluvní pokuta i nárok věřitele na náhradu takto vzniklé škody. Není však vyloučeno, aby věřitel požadoval náhradu škody v tom rozsahu, ve kterém zaplacenou smluvní pokutu převyšuje (§ 340 odst. 2). To platí obdobně i pro případy, kdy jako smluvní pokuta slouží plnění jiné než peněžité podoby. BGB totiž ve svém § 342 nepeněžité smluvní pokuty explicitně připouští.

Dalším důležitým momentem, který bude rozebrán i v pojednání o české smluvní pokutě, je možnost soudu snížit na žádost dlužníka nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu. Toto tzv. moderační právo soudu je zakotveno v § 343 BGB, avšak pro obchodněprávní vztahy je ustanovením § 348 HGB výslovně vyloučeno. D. Patěk však k tomu správně dodává, že „i v tomto případě lze posoudit ujednání o neúnosně vysoké smluvní pokutě jako rozporné s dobrými mravy a tedy neplatné podle § 9 občanského zákoníku“.⁶¹

Zbývá doplnit další z několika mála odlišností německé právní úpravy od české, a to požadovanou formu smluvní pokuty. Zatímco v České republice je možné platně sjednat smluvní pokutu pouze v písemné formě (a to jak pro vztahy občanskoprávní, tak pro oblast práva obchodního), v Německu není písemná forma smluvní pokuty povinná.⁶²

2.2.2 Právní zakotvení smluvní pokuty na území ČR

Dalo by se říci, že historický vývoj právní úpravy smluvní pokuty na našem území kopíruje vesměs všechny důležité rysy vývoje zajištění závazků tak, jak o něm bylo obecně pojednáno výše.⁶³ Na tomto místě tedy postačí omezit se na výčet

⁶¹ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 8.

⁶² BĚLOHLÁVEK, A., JAŠEK, V. *Smluvní pokuta v českém a německém právu*. Právní rádce, 1996, č. 12, s. 11-12.

⁶³ Viz. výše, kapitola 1.3.

právních pramenů, které v minulosti smluvní pokutu na našem území upravovaly, a na stručné zhodnocení charakteru smluvní pokuty v jednotlivých etapách.

Institut smluvní pokuty se tedy do našeho právní prostředí dostal z práva římského a jeho *stipulationes poenae*.

Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 se smluvní pokutou zabývá v paragrafech 1336 a 1337 a upravuje ji „nikoliv jako zajišťovací institut, ale v rámci úpravy náhrady škody“.⁶⁴ Charakteristická byla pro takovouto smluvní pokutu především její silná reparační funkce a dále zákonná limitace její výše. Ve všeobecném obchodním zákoníku (1863) byla úprava smluvní pokuty obsažena pouze v jediném paragrafu (§ 284), který jako odchylku od ABGB umožňoval sjednat smluvní pokutu v libovolné výši bez omezení.

Po druhé světové válce převzal občanský zákoník z roku 1950⁶⁵ základní pojetí smluvní pokuty z ABGB. Nově však byla zakotvena povinná písemná forma pro platné sjednání smluvní pokuty, zakotveno moderační právo soudu a připuštěna pouze peněžitá podoba smluvní pokuty.⁶⁶ Inovaci přinesl do pojetí smluvní pokuty i zákoník mezinárodního obchodu z roku 1963⁶⁷, který byl použitelný pouze na obchodní vztahy se zahraničními subjekty. Oproti všem předchozím úpravám totiž úprava zákoníku mezinárodního obchodu „nepřihlížela (z hlediska rozsahu práv věřitele) k tomu, zda byla smluvní pokuta sjednána pro případ nedodržení času nebo místa plnění. Zejména v této skutečnosti spatřuje I. Pelikánová ztrátu kontinuity české úpravy smluvní pokuty s historickými kořeny a evropskými kodifikacemi“.⁶⁸ Jako poslední historický právní předpis vztahující se ke smluvní pokutě zbývá doplnit hospodářský zákoník z roku 1964.⁶⁹ Ten však ve svém původním znění zcela odstrčil smluvní pokutu podle dnešního chápání do ústraní a její funkci nahradil zákonem předepsanými majetkovými sankcemi, které v případě porušení závazku aplikoval.

Stávající právní úprava smluvní pokuty navazuje v mnohém na úpravu předchozí, v určitých aspektech se od ní však také odlišuje. Od dob všeobecného občanského a všeobecného obchodního zákoníku tak zůstalo zachováno paradigma, podle kterého obchodní kodex obsahuje pouze odchylky od obecné úpravy obsažené

⁶⁴ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 11.

⁶⁵ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, v původním znění.

⁶⁶ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 287.

⁶⁷ Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku, v původním znění.

⁶⁸ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 13.

⁶⁹ Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, v původním znění.

v kodexu občanského práva. Současný občanský zákoník č. 40/1964 Sb. o smluvní pokutě pojednává v paragrafech 544 a 545. V obchodním zákoníku č. 513/1991 Sb. řeší problematiku smluvní pokuty paragrafy 300 až 302, přičemž jsou zahrnuty pod společný oddíl nazvaný „Některá ustanovení o smluvní pokutě“. Z takového názvu je poté bezesporu patrné, že úprava smluvní pokuty v obchodním zákoníku není výlučná, jako je tomu například u ručení nebo bankovní záruky, a v případech, kdy speciální ustanovení smluvní pokuty v obchodním zákoníku nebudou některé oblasti smluvní pokuty upravovat, použije se subsidiárně úprava zákoníku občanského.

Charakter smluvní pokuty podle současné právní úpravy bude detailně rozebrán a analyzován v následujícím textu.

2.3 Dohoda o smluvní pokutě

Pro potřeby dalšího výkladu o institutu smluvní pokuty se zdá být nejvíce vhodné rozdělit předmět zkoumání do dvou chronologicky na sebe navazujících kategorií. První kategorií, která bude popsána v této kapitole, je otázka sjednání smluvní pokuty a veškerá další problematika s tím související. Jedná se o aspekty, kterými je třeba se zabývat ještě dříve, než vznikne právo na zaplacení samotné smluvní pokuty. Právě porušení zajišťované povinnosti a s tím související iniciace práva na obdržení částky předvídané v dohodě o smluvní pokutě potom bude představovat mezník mezi první a druhou kategorií. Druhá skupina, zahrnutá do kapitoly 2.4, se proto následně zaměří na okruh problémů vztahujících převážně se k právu na smluvní pokutu.

2.3.1 Pojem „dohoda o smluvní pokutě“ a „smluvní pokuta“

Přesné vymezení toho, co je to dohoda nebo též ujednání o smluvní pokutě, v zákonech ani v relevantní literatuře nenalezneme. To však jistě není na škodu. Pro právní praxi postačí znát základní formální a obsahové náležitosti ujednání o smluvní pokutě, které jsou v občanském zákoníku dostatečně vyloženy. Jurisprudence se definováním pojmu dohoda o smluvní pokutě nezabývá zřejmě proto, že tento pojem v praxi nečiní větších obtíží a navíc je z textace zákona lehce vyvoditelný.

Dohodu (resp. ujednání) o smluvní pokutě tak lze chápat jako dvoustranný právní úkon, pomocí něhož se smluvní strany hlavního závazkového vztahu dohody, že v případě porušení určité smluvní povinnosti zaplatí strana, která tuto povinnost porušila, druhé straně předem konkretizovanou částku.

V ujednání o smluvní pokutě tedy figuruje jedna strana jako strana do budoucna oprávněná vyžadovat zaplacení určité částky a druhá strana jako strana do budoucna povinná k platbě.⁷⁰ Tato peněžítá částka vyvstávající z dohody o smluvní pokutě je jak v občanském a obchodním zákoníku, tak i v odborné literatuře označována právě pojmem „smluvní pokuta“. Stejný pojem je však pravidelně používán i jako název celého zajišťovacího institutu. Smluvní pokuta chápána jako nástroj zajištění zde působí jako obecný pojem, který pod sebou zahrnuje jak problematiku dohody o smluvní pokutě, tak i například otázku výše peněžní částky.

Občanský zákoník používá ve svých ustanoveních obou těchto pojmových významů. Jestliže odstavec druhý § 544 ObčZ stanoví, že smluvní pokutu lze sjednat jen písemně, je třeba dovodit, že písemnou formu musí mít celá dohoda o smluvní pokutě jako zajišťovacím institutu a nikoliv pouze dohoda o konkrétní peněžní částce. *A contrario* chápání pojmu smluvní pokuty jako pouhé peněžní částky by totiž v tomto případě vedlo k absurdním závěrům, že dohoda o tom, jaká povinnost se zajišťuje, by mohla být sjednána ústně a pouze konkrétní peněžní částka by musela být vyjádřena písemně. Omezený význam smluvní pokuty pouze na peněžní částku je však plně vyhovující pro výklad ustanovení § 545 ObčZ odst. 2 věty druhé. Podle této právní normy je věřitel oprávněn domáhat se náhrady škody, která přesahuje smluvní pokutu, jen když je to mezi stranami dohodnuto.

I s přihlédnutím ke zmíněné víceznačnosti se však tato práce – především z důvodu přehlednosti textu – přidrží zákonem uznávané terminologie a bude i nadále používat pojem „smluvní pokuta“ v obou naznačených významech bez bližšího rozlišování.

⁷⁰ Dále jen „oprávněný, resp. povinný ze smluvní pokuty.“

2.3.2 Náležitosti dohody o smluvní pokutě

Formální náležitosti

Jak bylo v předchozí podkapitole naznačeno, je z hlediska formy vyžadována písemnost dohody o smluvní pokutě (§ 544 odst. 2 ObčZ). V případě nedodržení tohoto zákonného požadavku by přicházela na řadu aplikace § 40 odst. 1 ObčZ a ujednání o smluvní pokutě v jiné než písemné formě by tedy muselo být považováno za neplatné. Není přitom nutné dovolávat se takovéto neplatnosti u soudu nebo dle judikatury též u ostatních účastníků právního úkonu.⁷¹ Neplatnost je zde totiž nazírána absolutně.⁷² V souladu s §455 odst. 1 ObčZ navíc nelze považovat za bezdůvodné obohacení plnění přijaté na základě dohody o smluvní pokutě, která je neplatná pouze pro nedostatek formy. Jestliže tedy povinný z takto neplatné smluvní pokuty plnil, nemůže své plnění vyžadovat zpět s odkazem na úpravu bezdůvodného obohacení, v tomto případě jde o naturální obligaci.

Jelikož na formu hlavního závazku neklade zákon v souvislosti se sjednáváním dohody o smluvní pokutě žádné zvláštní náležitosti, lze dovodit, že závazkový vztah, jehož konkrétní povinnost má být smluvní pokutou zajištěna, nemusí mít obecně písemnou formu. Písemnost však mohou u hlavního závazku vyžadovat speciální ustanovení jednotlivých občansko- resp. obchodněprávních smluvních typů. Na druhou stranu však ze skutečnosti, že hlavní závazkový vztah byl sjednán písemně, nelze vyvozovat menší nároky na formu ujednání o smluvní pokutě. O neplatně sjednanou smluvní pokutu tedy například půjde, jestliže je v daném případě „závazek žalovaného zaplatit smluvní pokutu obsažen jen v jeho jednostranném právním úkonu (uznání dluhu) a žalobce nikterak nepopírá, že z jeho strany žádný písemný projev vůle směřující k přijetí tohoto závazku žalovaného, který by bylo možno považovat za platný ve smyslu § 40 odst 3 ObčZ, učiněn nebyl“.⁷³ Irelevantní ve vztahu dohody o smluvní pokutě a hlavního závazku je také to, jestli ujednání o smluvní pokutě bude obsaženo

⁷¹ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR „právo dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu bylo vykonáno jak tehdy, bylo-li uplatněno žalobou (vzájemnou žalobou) podanou u soudu nebo námitkou v rámci obrany proti uplatněnému právu v řízení před soudem, tak i v případě, že bylo vykonáno vůči ostatním (všem) účastníkům právního úkonu jen mimosoudně“ (Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006).

⁷² V tomto případě se neuplatní odchylné ustanovení obchodního zákoníku, které v § 267 ObchZ rozšiřuje pro obchodněprávní vztahy dosah relativní neplatnosti na veškeré právní úkony (s výjimkou části druhé ObchZ), u kterých je neplatnost stanovena pouze na ochranu některého účastníka. Smyslem zákonného požadavku písemné formy jistě není v tomto případě ochrana pouze některého z účastníků.

⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004.

na stejné listině jako hlavní smlouva nebo zda bude sepsáno separátně.⁷⁴ Stejně tak je nerozhodné, zda bude smluvní pokuta sjednána v okamžiku uzavření smlouvy nebo až později.

Dohoda o smluvní pokutě je právní úkon, a proto další požadavky na platné sjednání smluvní pokuty vyvstávají i z obecných ustanovení o právních úkonech jak v občanském, tak i v obchodním zákoníku. Z pohledu platnosti a neplatnosti se využijí především §37 ObčZ a následující, a dále potom § 267 a 268 ObchZ.

Obsahové náležitosti

Shodně s formálními požadavky platí i u obsahových, že ujednání o smluvní pokutě musí být v první řadě platně realizovaným právním úkonem, a splňovat tedy nároky kladené na obsahovou stránku všech právních úkonů. Pro rozbor obecných náležitostí právních úkonů není v této práci prostor, avšak jedno problematické ustanovení je třeba zmínit - § 39 ObčZ. Tento paragraf prohlašuje za neplatný takový právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům. A právě z množiny právních úkonů neplatných z důvodu rozporu s dobrými mravy je třeba pro obchodněprávní vztahy vyloučit situaci, kdy je tato neplatnost způsobena pouze nepřiměřenou výší částky smluvní pokuty. Podle rozsudku Nejvyššího soudu je totiž možné ujednání o smluvní pokutě v obchodněprávních vztazích „posuzovat jako neplatný právní úkon pro rozpor s dobrými mravy podle § 39 obč. zák. pouze v případě, že by se dobrým mravům přičily okolnosti, za kterých byla smluvní pokuta sjednána, a to i případně ve spojení se skutečností, že byla sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta. Ujednání o smluvní pokutě není však možno v obchodněprávních vztazích považovat za neplatné podle § 39 obč. zák. pouze z důvodu nepřiměřenosti sjednané výše smluvní pokuty“.⁷⁵ Na rozdíl od občanského zákoníku totiž obchodní právo disponuje nástrojem, kterým dokáže nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu napravit vhodnějším způsobem, než je toliko její zneplatnění. Řeč je o moderačním právu soudu, které bude analyzováno níže.

⁷⁴ „Písemná forma ujednání o smluvní pokutě je dodržena i v případě, že listina, která toto ujednání obsahuje, se ztratí nebo zničí. Pokuta se jinými prostředky ... prokáže, že smluvní pokuta byla sjednána k zajištění určité povinnosti a prokáže se i její výše, lze se jejího zaplacení, dojde-li k porušení zajištěné povinnosti, s úspěchem domáhat“ (FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 51).

⁷⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007.

Specifické obsahové náležitosti ujednání o smluvní pokutě české soukromoprávní kodexy výslovně nevypočítávají, avšak z jednotlivých zákonných ustanovení lze tyto vyčíst. Z § 544 odst. 1 vyplývá, že jedním z obligatorních znaků je konkretizace smluvní povinnosti, která bude smluvní pokutou zajištěna.⁷⁶ Druhý odstavec téhož paragrafu explicitně vyžaduje, aby v ujednání o smluvní pokutě byla určena výše pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.⁷⁷ Mimo tyto zákonné požadavky, bez kterých nelze smluvní pokutu platně sjednat, zmiňuje D. Patěk i některé fakultativní části, které lze při tvorbě ujednání o smluvní pokutě doporučit:

- i. „jednoznačné označení ujednání jako ujednání o smluvní pokutě,
- ii. výslovná úprava vztahu smluvní pokuty k náhradě škody vzniklé porušením zajištěné povinnosti,
- iii. výslovná úprava splatnosti smluvní pokuty“.⁷⁸

Body i. a ii. budou zkoumány v rámci kapitoly 2.4, a proto na tomto místě zbývá analyzovat problematiku označení dohody o smluvní pokutě.

Označení dohody o smluvní pokutě

Vydeme-li ze skutečnosti, že žádné z relevantních ustanovení občanského ani obchodního zákoníku nezakotvuje povinnost jednoznačného označení dohody jako dohody o smluvní pokutě, potom lze dovodit, že takovéto přesné označení není obligatorním znakem platného sjednání smluvní pokuty. V souladu s pravidly pro výklad právních úkonů (§ 35 odst. 2 ObčZ a § 266 ObchZ) navíc ujednání výslovně označené jako ujednání o smluvní pokutě nemusí samo o sobě znamenat platně sjednanou smluvní pokutu a naopak i dohoda, která je nazvána zcela jinak, může být platnou smluvní pokutou.

Smluvní pokuta tak může být ve smlouvách označována nejrozličnějšími názvy, přičemž projev vůle se pro obchodněprávní vztahy bude vykládat podle úmyslu jednajících osoby, jestliže tento úmysl byl druhé straně znám, nebo jí znám být musel (§ 266 odst. 1). J. Bejček přesto míní, že tato výkladová norma „nevyklučuje prioritu jednoznačného slovního vyjádření před úmyslem toho, kdo projev vůle činí... Pokud tedy smlouva obsahuje ujednání pod názvem „smluvní pokuta“, mělo by mít režim

⁷⁶ Problematika zajišťované povinnosti a především potom potřeba její konkretizace budou zkoumány v následující podkapitole 2.3.3.

⁷⁷ Blíže k výši smluvní pokuty v podkapitole 2.3.4.

⁷⁸ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 30-31.

smluvní pokuty, i když by šlo třeba o sankci za prodlení s placením peněžitého závazku, která se jinak v zákoně označuje jako úrok z prodlení“.⁷⁹ Z jiných názvů ujednání o smluvní pokutě je vhodné zmínit označení „penále“, jelikož právě to bylo v minulosti předmětem aplikačních nejasností. Pojem „penále“ je zmíněn v § 544 odst. 3 ObčZ, kde je jím míněna pokuta stanovená pro porušení smluvní povinnosti přímo právním předpisem. Pojmově se tak jeví jako absurdní, aby si smluvní strany dohodly povinnost placení penále ve smlouvě. Většina odborných statí,⁸⁰ a dokonce i některá soudní rozhodnutí⁸¹ však dospívají k závěru, že pojem „penále“ je v obchodní praxi potřeba vždy chápat jako smluvní pokutu. D. Patěk však v souvislosti s tím upozorňuje, že „nelze vždy a priori usuzovat na smluvní pokutu, ale je třeba vycházet z konkrétních okolností případu, což se projevuje i v rozdílně judikujících rozhodnutích. Postih peněžité povinnosti je tak posouzen buď v režimu smluvní pokuty nebo úroků z prodlení“.⁸² Z časově novější ze dvou citovaných statí J. Bejčka navíc vyplývá i třetí, a to dosti závažná možnost vyložení smluvního ujednání označeného jako penále – rozhodnutí soudu o absolutní neplatnosti právního úkonu v důsledku neurčitého projevu vůle (§ 37 odst. 1 ObčZ).⁸³

Ačkoliv tedy může být pojem „penále“ v dohodě o smluvní pokutě často substituován pojmem „smluvní pokuta“, nelze zapomínat, že je vždy potřeba šetřit obsahu konkrétního ujednání a projev vůle obou účastníků řádně vyložit.⁸⁴ To, zda bude určitá dohoda podřízena pod režim smluvní pokuty nebo pod institut jiný, má totiž pro uplatňování práva z takového ujednání plynoucího dalekosáhlé důsledky.

⁷⁹ BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, č. 1, s. 34.

⁸⁰ BEJČEK, J. *Skrytá úskalí smluvní pokuty*. Ekonom, 1993, č. 30, s. 60., KOVAŘÍK, Z. *Smluvní pokuta*. Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 458 nebo ELIÁŠ, K. *Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe*. Obchodní právo, 2001, č. 10, s. 2.

⁸¹ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 8. 1996, sp. zn. 5 Cmo 990/95 (in Soudní rozhledy, 1997, č. 2, str. 35).

⁸² PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 32.

⁸³ BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, č. 1, s. 35.

⁸⁴ Takovouto linii ostatně podporuje i řada novějších rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR. Např.: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo, 358/2005, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1462/2008 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 6/2011.

2.3.3 Zajišťovaná povinnost

Zajišťovanou povinností se má obecně na mysli taková povinnost z hlavního závazkového vztahu, jejíž splnění se dohodou o smluvní pokutě zajišťuje. Podle dikce občanského zákoníku je institut smluvní pokuty vázán na porušení smluvní povinnosti. Vymezení zajišťované povinnosti se tak odvíjí od toho, jak široký výklad pojmu smluvní povinnosti bude používán.

Použitím doslovného, a v tomto případě tedy restriktivního, výkladu by bylo třeba vyvodit závěr, že smluvní pokutu lze sjednat pouze pro případ porušení povinnosti, která je ve vztahu k dohodě o smluvní pokutě vlastní. K takovému výkladu částečně směřuje i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2002, když praví, že „ustanovení § 544 odst. 1 obč. zák., jež je kogentní povahy, tedy umožňuje smluvní pokuty pro případ porušení povinnosti ze smlouvy vyplývající“.⁸⁵ Tato část judikátu sice explicitně nevylučuje, aby byla zajišťovaná povinnost mimosmluvní povahy. Je zde však konstatována kogentnost předmětného ustanovení a tedy nemožnost smluvního odchýlení se ve prospěch sjednání smluvní pokuty pro jinou než smluvní povinnost. K takovýmto závěrům ve svých úvahách dochází i F. Faldyna a kol, přičemž doplňuje, že „tento názor je příliš restriktivní a neodpovídající potřebám praxe a taktéž nelze dospět k závěru, že by povaha § 544 odst. 1 obč. zák. neumožňovala zajistit splnění i jiné než smluvní povinnosti“.⁸⁶ Hlubší argumentaci, která by podpořila možnost zajištění i jiné než smluvní povinnosti, však ve své práci nenabízí.

Příkláním se však k použití širšího výkladu § 544 odst. 1 ObčZ. Argumenty pro tento postup obsahuje například publikace D. Patěka, ve které se dovozuje, že „smluvní povinností je samozřejmě i ve smlouvě konkretizovaná povinnost, kterou má přímo ze zákona dlužník vůči věřiteli, ale i zákonná povinnost převzatá do smlouvy bez její bližší specifikace (ať už doslovnou citací nebo odkazem na zákonné ustanovení)“.⁸⁷ Stejný názor zastávají i další odborné statě,⁸⁸ jakož i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, ve kterém se soud jednoznačně vyjádřil

⁸⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001.

⁸⁶ FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 48.

⁸⁷ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 26.

⁸⁸ PIKNA, P. *Smluvní pokuta*. Daňová a hospodářská kartotéka, 1994, č. 21, s. 174 nebo BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, č. 1, s. 34.

v tom směru, „že smluvní pokutou lze zajišťovat jakoukoliv právní (smluvní nebo zákonnou) povinnost, která se může týkat peněžitého nebo jiného plnění“.⁸⁹

Zmíněný judikát se tedy navíc vyjádřil i k dalšímu prvku, který je předmětem zkoumání, a tím je povaha zajišťované povinnosti. Zajišťovaná povinnost tedy nemusí být toliko peněžitého charakteru (např. zaplacení dohodnuté ceny u smlouvy o dílo), ale může se jednat o jakýkoliv jiný závazek (např. zhotovení díla způsobem specifikovaným ve smlouvě). Podmínkou však je, že se skutečně jedná o povinnost (závazek). V 90. letech minulého století bylo např. běžnou praxí některých podnikatelských subjektů sjednávat v kupních smlouvách se spotřebiteli smluvní pokutu pro případ odstoupení od smlouvy, přičemž institut odstoupení od smlouvy byl navíc skrýván za právem nedefinovaným pojem „storno“.⁹⁰ Obsáhle se k této otázce vyjádřil Nejvyšší soud ČR rozhodnutím ze dne 20. 09. 2000, když konstatoval, že „odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků, nerozhodno, zda k tomuto odstoupení dojde jednostranným úkonem nebo na základě dohody účastníků, nemůže být porušením smluvní povinnosti, nýbrž jde o výkon práva. Buď právo odstoupit od smlouvy (zrušit ji) není dáno a pak takovýmto úkonem, byť byl učiněn neoprávněně, žádná smluvní povinnost nebyla porušena, ... nebo právo od smlouvy odstoupit náleží a pak jeho uplatněním dojde k výkonu práva (nikoliv k porušení povinnosti)“.⁹¹ Výkon práva však není jediným případem, kdy zdánlivě zajišťovaná povinnost není povinností. Lze tak například uvést neplatné ujednání o smluvní pokutě, ve kterém měla povinná strana zaplatit smluvní pokutu v případě, že ve sjednané lhůtě nebude vydáno kolaudační rozhodnutí.⁹² Pokuta zde očividně byla vázána na okolnost, která již ze své povahy nikdy nemohla být povinností subjektu soukromého práva.

Dalším požadavkem kladeným na zajišťovanou povinnost je její určité vymezení. Zákonná úprava nezakazuje, aby jedinou smluvní pokutou (jednou a tou samou konstrukcí smluvní pokuty) bylo zajištěno splnění i několika rozdílných povinností. To však nemůže vést k závěru, že by bylo možné zajistit smluvní pokutou

⁸⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001.

⁹⁰ Velice podrobně se touto problematikou zabývá VRCHA, P. *Rozhodovací praxe soudů – Prodej nádobí na zakázku – Dobré mravy – Smluvní pokuta* [Program]. ASPI pro Windows, verze 8.9.1.5741 aktualizace z 26.08.2012 [cit. 2013-01-03].

⁹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98, obdobně je judikováno i v dřívějším rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96 (in *Právní rozhledy*, 1999, č. 4, s 204 an.).

⁹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 02. 2008, sp. zn. 33 Odo 128/2006.

celý hlavní závazek bez jakéhokoliv dalšího vymezení zajišťovaných povinností. Nejvyšší soud ČR tak například shledal jako neurčité ujednání, podle kterého měl povinný zaplatit smluvní pokutu v případě, že poruší „podstatně své smluvní závazky“.⁹³ Soud své rozhodnutí podpořil konstatováním, že „především nebyly ... dostatečně určitě popsány povinnosti, které měly být zajištěny smluvní pokutou. Ze slov „porušení smluvního vztahu“ nelze vyvodit, které konkrétní povinnosti ze smluvního vztahu, popř. jejich určitý souhrn, měly být zajištěny smluvní pokutou“.⁹⁴ Navíc však lze z tohoto judikátu vyčíst, že zajišťované povinnosti nemusí být konkretizovány každá samostatně, ale že postačí, jsou-li popsány jejich „určitým souhrnem“. Je možné si proto představit situaci, kde by bylo zřetelné, jaká je množina povinností, které mohou být v rámci jedné smlouvy porušeny. Pakliže by si strany v tomto případě sjednaly smluvní pokutu pro případ nedostání kterémukoliv z takového souhrnu závazků, nemělo by být toto ujednání bez dalšího shledáno jako neurčité.⁹⁵ Zde je však třeba upozornit na možný rozpor s dobrými mravy a u obchodněprávního vztahu též rozpor s poctivým obchodním stykem. „Tento rozpor by byl dán tím, že každá porušená povinnost by byla jinak závažná, zejména co do vzniklé škody a sankcionování některých povinností by pak mohlo být shledáno značně nepřiměřeným a nemravným“.⁹⁶

Neurčitost zajišťované povinnosti může být soudem konstatována, i když smluvní strany právě nesměřují k zajištění většího počtu povinností. Především se tak stává, jestliže závazek, který hodljí kontrahenti zajistit, není v ujednání o smluvní pokutě vyjádřen dostatečně ostře. Neplatná by tak bez další konkretizace byla ujednání obsahující pojmy jako např. „podstatné porušení“, „porušení zvláště závažným způsobem“, „předání veškeré dokumentace“, „zachování mlékárenské výroby“.⁹⁷ „Nejvyššímu soudu ČR přesto nelze upřít snahu podržet platnost ujednání o smluvní pokutě, je-li vyložitelné interpretací vůle stran...“, a proto případy zneplatnění

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 90/97.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Viz. judikatura Nejvyššího soudu ČR: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 441/2003, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2007, sp. zn. 32 Odo 1433/2006, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2012, sp. zn. 32 Cdo 493/2011.

⁹⁶ PAVLÍČKOVÁ, I. *Meze smluvní svobody v obchodních vztazích*. Právní fórum, 2010, č. 12, s. 606.

⁹⁷ Viz. judikatura Nejvyššího soudu ČR: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 90/97, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 2. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1038/2000, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 2/2005.

pro neurčitost „představují spíše krajní řešení extrémních nejasností ve smluvním textu“.⁹⁸

Pro komplexnost pojednání o zajišťované povinnosti je nutné zmínit také § 545 odst. 1 ObčZ, podle kterého je dlužník primárně povinen plnit závazek zajištěný smluvní pokutou i v případě, že smluvní pokutu již za své porušující chování zaplatil. Česká právní úprava se tak odlišuje od úprav ABGB a současného německého zákoníku, ve kterých je rozhodující, zda se povinnost zajišťuje pro případ celkového nesplnění, nebo pouze pro případ vadného plnění povinnosti. V prvním případě je potom souběh smluvní pokuty a povinnosti plnit vyloučen.⁹⁹

Současná tuzemská úprava však pojetí ABGB opustila, a je proto vždy možné vedle smluvní pokuty žádat i splnění zajišťovaného závazku. Výjimku představují pouze ty případy, kdy se smluvní strany od tohoto dispozitivního ustanovení odchýlily. Takovýto projev autonomie vůle kontrahentů by podle K. Eliáše vytvořil jakousi „nepravou smluvní pokutu“, kdy „zaplacení smluvní pokuty zbaví zavázanou stranu povinnosti plnit zajištěnou povinnost“.¹⁰⁰ Je zřejmé, že i v této podobě představuje vyžadování smluvní pokuty právo, a nikoliv povinnost. Proto lze také souhlasit s názorem A. Kováčové, která míní, že „v případě porušení zajištěné povinnosti ještě nemusí být takováto dispozice využita, ale bude možné ve vztahu setrvat a splnit svou zajištěnou povinnost“.¹⁰¹ Jelikož se takováto smluvní pokuta velice podobá pojetí odstupného, může dojít v praxi k problémům při rozlišování obou soukromoprávních institutů. Dvě hlavní odlišnosti však vymezit lze. Zatímco požadování smluvní pokuty je podmíněno porušením zajišťované povinnosti, odstupné lze využít i bez takového porušení. Druhým poznávacím znakem odstupného potom je, že není myslitelné jeho použití, jestliže již bylo započato s plněním hlavního závazku.¹⁰²

⁹⁸ ČECH, P. *K určitosti dohody o smluvní pokutě*. Právní rádce, 2008, č. 8, s.13.

⁹⁹ Viz. výše, podkapitola 2.2.1 (německá právní úprava) a podkapitola 2.2.2 (ABGB).

¹⁰⁰ ELIÁŠ, K. *Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe*. Obchodní právo, 2001, č. 10, s. 2.

¹⁰¹ KOVÁČOVÁ, A. *Smluvní pokuta v občanskoprávních vztazích*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 357.

¹⁰² ŠILHÁN, J. *Smluvní pokuta v rukou vypočítavého úmyslníka*, in *Poceta Petru Hajnovi k 75. narozeninám*. Praha : Wolters Kluwer, 2010, s. 330.

2.3.4 Předmět smluvní pokuty

„Předmětem smluvní pokuty se rozumí plnění, které je dlužník v případě porušení zajištěné povinnosti povinen plnit věřiteli.“¹⁰³ Odstavec první § 544 občanského zákoníku používá k vymezení institutu smluvní pokuty slovní spojení „povinnost zaplatit smluvní pokutu“, čímž naznačuje, že sjednaná smluvní pokuta by měla znít pouze na peněžitou částku.

Uvedený závěr by byl v kontrastu s úpravou ABGB a zákoníkem mezinárodního obchodu, jež výslovně nepeněžitou smluvní pokutu připouštěly. Naproti tomu občanský zákoník z roku 1950 a hospodářský zákoník z roku 1964 jinou než peněžitou podobu smluvní pokuty zakazovaly (v prvním případě explicitně, ve druhém potom implicitně). Z tohoto historického nástinu vychází ve svých úvahách i Z. Kovařík, když zdůrazňuje, že „právní úpravy tržně orientovaných ekonomik ... vždy buď připouštěly nepeněžité pokuty nebo je nevylučovaly. Naproti tomu pro právní úpravy určené pro direktivní ekonomické systémy ... byla typická tendence opačná“.¹⁰⁴ Tím je tedy naznačeno, že v současném tržně smýšlející státním uspořádání by nemělo být z pouhého zákonného textu dovozováno, že smluvní pokutu nelze sjednat v jiné než peněžité formě. Názor Z. Kovaříka není v právní literatuře osamocený. K možnosti sjednat i nepeněžitou smluvní pokutu se kloní i další vědecké statě, přestože k samotnému závěru dospívají mnohdy odlišnými způsoby.¹⁰⁵ Taktéž K. Eliáš připouští nepeněžitou smluvní pokutu, když „sdílí názor vynikajícího brněnského civilisty předválečné doby J. Sedláčka, který ve 30. letech formuloval myšlenku, že zákon není kanonická kniha. Na jediném zákonodárcově slově nelze postavit spolehlivé právní stanovisko“.¹⁰⁶

Z pohledu soudního rozhodování nepředstavuje předmětná problematika zásadní otázku, jelikož sjednávání nepeněžitých forem smluvních pokut se v praxi objevuje velmi zřídka. V právní doktríně tak není znám žádný judikát Nejvyššího soudu ČR, který by výslovně řešil, zda je nepeněžitá forma smluvní pokuty přípustná.

¹⁰³ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 33.

¹⁰⁴ KOVAŘÍK, Z. *Smluvní pokuta*. Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 460.

¹⁰⁵ *Obecně o smluvní pokutě. Komentář k §300-302 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky. Zajištění závazku*. [Program]. ASPI pro Windows, verze 8.9.1.5741_aktualizace z 26.08.2012 [cit. 2013-01-15], TINTĚRA, T. *Smluvní pokuta v kontextu návrhu nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2011, č. 8, s. 360, PAVLÍČKOVÁ, I. *Meze smluvní svobody v obchodních vztazích*. Právní fórum, 2010, č. 12, s. 607, BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, č. 1, s. 32, BEJČEK, J. *Skrytá úskalí smluvní pokuty*. Ekonom, 1993, č. 30, s. 63.

¹⁰⁶ ELIÁŠ, K. *Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe*. Obchodní právo, 2001, č. 10, s. 5.

Ačkoliv existují rozhodnutí, ve kterých je smluvní pokuta definována jako peněžitá částka, nemělo by být dovozováno, že soud nepeněžitou formu vylučuje, jelikož úvahy soudu směřují ve všech takovýchto případech k vyřešení jiných právních otázek.¹⁰⁷ Je však třeba taktéž poznamenat, že použití nepeněžité smluvní pokuty může přivodit i určité aplikační těžkosti. Především v souvislosti s náhradou škody totiž bude často potřeba vyjádřit hodnotu takovéto pokuty v penězích, a to se v konkrétních situacích nemusí obejít zcela bez komplikací. V dalším textu této práce bude vždy primárně předpokládána peněžitá podoba smluvní pokuty.

Konstrukce a výše smluvní pokuty

Ustanovení § 544 odst. 2 ObčZ stanoví, že v ujednání o smluvní pokutě musí být určena její výše nebo alespoň stanoven způsob jejího určení. Blíže se již zákon k určení výše smluvní pokuty nevyjadřuje, a tak „je ponecháno vzájemné dohodě stran. Lze se dohodnout na určité jednorázové částce, ... lze rovněž sjednat výši pokuty vyjádřenou procentem z ceny,“ a v neposlední řadě se výše smluvní pokuty „může uvést do závislosti na době, po kterou dlužník svůj závazek porušuje“.¹⁰⁸ Vyloučena navíc není ani kombinace různého určení výše smluvní pokuty. Zjednodušeně řečeno, z ujednání o smluvní pokutě musí vyvstávat přesně vymezený matematický vzorec, podle kterého bude možné v budoucnu výši pouty vypočítat.

Problematika propojení smluvní pokuty s délkou porušení zajišťované povinnosti se však v minulosti neobešla bez názorových rozepří uvnitř právní vědy a taktéž i v rámci soudní praxe. Polemiky o závislosti výše smluvní pokuty na době neplnění závazků rozvířilo rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 3. 1997,¹⁰⁹ podle kterého musí být smluvní pokuta sestavena tak, aby bylo možné k okamžiku porušení zajišťované povinnosti stanovit výši konkrétní částky, kterou je povinný zavázán zaplatit. Podle právní věty tohoto judikátu proto „určení smluvní pokuty formou 2 % úroku z dlužné částky za každý den prodlení se zaplacením odporuje ust. § 544 odst. 2 ObčZ a je neplatné dle § 39 ObčZ“.¹¹⁰ V odůvodnění soud dále zmínil, že neplatnost je mimo jiné spatřována i v obcházení

¹⁰⁷ Viz. judikatura Nejvyššího soudu ČR: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. 33 Cdo 4272/2009 nebo Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 33 Cdo 3123/2010.

¹⁰⁸ NESNÍDAL, J. *Smluvní pokuta ve vztazích mezi podnikateli*. Ekonom, 1996, č. 11, s. 67.

¹⁰⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 3. 1997, sp. zn. 8 Co 2675/96 (in Právní rozhledy, 1997, č. 5, s. 268.).

¹¹⁰ Tamtéž.

zákonného institutu úroků z prodlení, tedy kogentního ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ. Předseda takto judikujícího odvolacího senátu se dokonce dva roky po rozhodnutí odhodlal k publikaci krátké stati v odborném časopise Právní rozhledy, kde přibližuje rozhodnutí široké právnické veřejnosti a snaží se stanovisko soudu náležitě obhájit.¹¹¹ Upozorňuje tak především, že občanský zákoník ve svém § 544 odst. 1 „za právní relevantní nepovažuje trvání určitého porušení smluvní povinnosti, ale naopak výslovně vztahuje smluvní pokutu k momentu porušení této smluvní povinnosti“. Pro demonstraci dále soudce B. Petr uvádí, že například u smluvní pokuty zajišťující dodržení termínu ze smlouvy o dílo se smluvní pokuta váže pouze na okamžik, kdy byl termín překročen, a nelze ji proto nijak spojovat se skutečností, že takovéto porušení závazku nadále trvá.¹¹²

Ve stejném periodiku však o několik měsíců později vychází článek Z. Kovaříka, soudce Vrchního soudu v Praze, který zastává opačný názor, tedy takový, že není nezákonná konstrukce smluvní pokuty, která její výši činí závislou na délce prodlení, přičemž v okamžiku porušení povinnosti ještě konkrétní výše pokuty známá není.¹¹³ Při své podrobné argumentaci vychází především z rozdílných důsledků u prodlení a u jiného porušení smlouvy. Podle něho tak „jiná porušení smlouvy ... mají obvykle poměrně dobře predikovatelné důsledky a tedy i jejich paušalizace do jedné sumy je poměrně snadná. V případě prodlení však na výši újmy má zásadní vliv délka prodlení. A právě délku prodlení odpovědně predikovat nelze“.¹¹⁴ Jestliže si tedy představíme situaci, kdy je při sjednávání smluvní pokuty předpokládáno potenciální krátké prodlení a výše pokuty je tak stanovena relativně nízko, potom v případě dlouhotrvajícího prodlení takováto částka zřejmě nebude odpovídat újmě oprávněné strany a institut smluvní pokuty tak zcela ztratí svůj význam. Pakliže by naopak výše pokuty očekávala dlouhé prodlení, ke kterému by však ve skutečnosti došlo, byly by na místě pochybnosti o přiměřenosti takovéto pokuty.

Protichůdné názory v českém právním prostředí odstranilo až rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999,¹¹⁵ které stanoví, že závislost výše smluvní pokuty na délce prodlení nezpůsobuje neplatnost takovéhoto ujednání. Zatímco

¹¹¹ PETR, B. *Ještě jednou k problematice smluvních pokut*. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 203.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ KOVAŘÍK, Z. *Smluvní pokuta*. Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 461.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98 (in Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, č. sešitu 1/2000, č. 6/2000).

se soud v tomto rozhodnutí zabýval konstrukcí smluvní pokuty zajišťující peněžitou povinnost, judikát téhož soudu ze dne 24. 3. 1999 připouští obdobně vyčíslenou smluvní pokutu i v případě, kdy je zajišťována povinnost nepeněžitá.¹¹⁶ Obě tato rozhodnutí se ukázala být dostatečně přesvědčivá, a judikované názory tak začaly být hojně přejímány do dalších soudních rozsudků, právnických učebnic a jiných odborných publikací.¹¹⁷ Lze říci, že tyto průlomové rozsudky byly pozitivně přijaty i širokou veřejností, jelikož již před jejich vydáním byly ve společnosti takto formulované smluvní pokuty, především potom v obchodní praxi, běžnou záležitostí.

Druhým problémem, který bylo v souvislosti s výší smluvní pokuty potřeba vyjasnit, byla otázka omezení absolutní výše smluvní pokuty. Občanský ani obchodní zákoník neupravují z tohoto pohledu, a to ani implicitně, žádné limity pro sjednávání výše smluvní pokuty. Tuto skutečnost stvrzuje i výše zmíněné rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 1999. Ve vývoji českého práva obsahoval omezení výše smluvní pokuty pouze všeobecný obchodní zákoník, který takovouto částku limitoval výší zákonem stanovených úroků z prodlení. Na obchodněprávní vztahy však toto pravidlo nedopadalo.¹¹⁸ V současné době je tak jediným hlediskem přiměřenost. V občanskoprávních vztazích vyvolá nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta neplatnost takového ujednání pro rozpor s dobrými mravy podle § 39 ObčZ. Přestože vždy bude rozhodování o přiměřenosti smluvní pokuty záviset na okolnostech konkrétního případu, nabízí již ustálená judikatura Nejvyššího soudu ČR určité vodítko, které pomůže, alespoň v hrubých rysech, hranice přiměřenosti odhadnout. „Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky se v otázce úměry sankční povinnosti již ustálila a ujednání o smluvní pokutě ve výši 1 % denně z dlužné částky je zpravidla považováno za neplatný právní úkon, který se přičí dobrým mravům“.^{119 120}

¹¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 1999, sp. zn. 25 Cdo 119/99 (in *Právní rozhledy*, 1999, č. 6, s. 333).

¹¹⁷ Z judikatury Nejvyššího soudu ČR např.: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2247/99, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 8. 2001, sp. zn. 33 Odo 204/2001 nebo jedno z nejnovějších rozhodnutí Nejvyššího soudu v této otázce – Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2013, sp. zn. 33 Cdo 3547/2012.

¹¹⁸ Viz. výše, podkapitola 2.2.2.

¹¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2248/2009.

¹²⁰ Soudce Krajského soudu v Ústí nad Labem prostřednictvím periodika *Právní fórum* přiblížil v roce 2009 rozhodnutí tohoto soudu, které konstatuje, že z korektivu dobrých mravů nelze vyvozovat závěr o neplatnosti smluvní pokuty, „pokud výše a četnost (periodicita) smluvní pokuty za opakované porušení smluvní podmínky není ve vztahu k předmětu zajištění a okolnostem věci (zjevně) nepřiměřená...“ (VRCHA, P. *K přiměřenosti smluvní pokuty*. *Právní fórum*, 2009, č. 10, s. 454 an.).

U právních vztahů spadajících pod režim obchodního zákoníku existuje oproti občanskoprávní úpravě navíc možnost, aby soud nepřiměřeně vysokou částku smluvní pokuty v souladu s § 301 ObchZ snížil.¹²¹

2.4 Právo na smluvní pokutu

Zatímco předchozí kapitola byla zaměřená na problematické aspekty ujednání o smluvní pokutě, tato kapitola se bude zabírat převážně otázkami, které se v souvislosti se smluvní pokutou projeví až po porušení zajišťované povinnosti.

Právě v okamžiku, kdy dojde k porušení zajišťovaného závazku, vzniká oprávněné straně nárok na obdržení částky smluvní pokuty. Forma porušení povinnosti se vždy bude odvíjet od toho, jak byla zajišťovaná povinnost konstruována. Jestliže bylo výše vyloženo, že lze zajistit jakékoliv chování, ke kterému je povinný smluvně zavázán, poté i porušení zajišťované povinnosti může nastat nesplněním jakéhokoliv takového chování. V souladu s teoretickým pojednáním o zajištění závazků¹²² tak připadá v úvahu porušení ve všech čtyřech možných formách projevu lidské vůle – *dare, facere, ommitere* nebo *pati*.

Pro občanskoprávní vztahy dispozitivně platí, že odpovědnost za porušení zajištěné povinnosti má v souladu s § 545 odst. 3 ObčZ subjektivní povahu, tedy že nemusí smluvní pokutu platit, jestliže k porušení povinnosti došlo bez jeho zavinění. Obchodní zákoník naproti tomu obsahuje v § 300 ObchZ pravidlo, podle kterého okolnosti vylučující odpovědnost nemají vliv na povinnost platit smluvní pokutu. Pomocí argumentu „*a maiori ad minus*“ je potom dovozováno, že vyloučení liberačních důvodů, resp. vyšší moci, znamená taktéž nemožnost aplikace subjektivní odpovědnosti z občanského zákoníku.¹²³ Ustanovení dispozitivního § 300 ObchZ tak vlastně pro oblast obchodněprávních vztahů formuluje absolutní objektivní odpovědnost, tzn. odpovědnost za stav.

Velice podrobně se k otázce přiměřenosti smluvní pokuty vyjadřuje odborná stat': ČECH, P. *K přiměřenosti smluvní pokuty*. Právní rádce, 2008, č. 5, s. 24 an.

¹²¹ Viz. výše, podkapitola 2.2.3. Podrobněji bude institut moderačního práva soudu rozebrán níže v podkapitole 2.5.1.

¹²² Viz. výše, podkapitola 1.1.1.

¹²³ BEJČEK, J. *Smluvní pokuta – hůl o dvou koncích*. Ekonom, 1992, č. 19, s. 52.

Od práva na zaplacení smluvní pokuty je potřeba odlišovat splatnost smluvní pokuty. Na okamžiku splatnosti se primárně mohou dohodnout smluvní strany v ujednání o smluvní pokutě. Pakliže takováto dohoda neexistuje, použije v obchodním právu § 340 odst. 2 ObchZ, který ukládá povinnému zaplatit smluvní pokutu bez zbytečného odkladu poté, kdy byl o takovouto platbu oprávněným požádán. Velice výstižně se k tomuto tématu vyjadřuje J. Bejček, když tvrdí, že „nárok věřitele na zaplacení smluvní pokuty nevznikne při neexistenci jiné dohody pouze tím, že dlužník poruší povinnosti, na kterou se smluvní pokuta vztahuje. Věřitel má pouze jakési „latentní“ oprávnění, které musí uplatnit u dlužníka a stanovit mu též splatnost smluvní pokuty“.¹²⁴ Na druhou stranu však vymezení J. Bejčka nelze chápat jako cestu k institutu bezdůvodného obohacení. Jestliže by totiž povinný po porušení zajišťovaného závazku smluvní pokutu oprávněnému zaplatil, aniž by jím byl k tomu předem vyzván, nebylo by možné na takové plnění nahlížet jako na plnění bez právního důvodu podle § 451 odst. 2 ObčZ. V takovémto případě by totiž i zmíněné „latentní“ oprávnění bylo dostatečným právním důvodem k ospravedlnění získaného majetkového prospěchu.

Pro samotnou úhradu peněžitě smluvní pokuty se použijí obecná obchodněprávní pravidla o zániku závazku jeho splněním, obsažená v dílu VII. třetí části obchodního zákoníku. Ani řádná úhrada smluvní pokuty však ještě nemusí vyvázat povinného z jeho primární povinnosti. Jak již bylo výše zmíněno, dispozitivní ustanovení § 545 odst. 1 ObčZ totiž předpokládá, že povinný musí zajišťovaný závazek splnit, i když již celou částku smluvní pokuty zaplatil.

2.4.1 Smluvní pokuta a náhrada škody

Vzájemný vztah mezi nárokem na zaplacení smluvní pokuty a právem na náhradu škody (resp. vzniklou škodou) je v celém soukromém právu explicitně zmíněn pouze na třech místech.

Zprvce se jedná o odst. 1 § 544 ObčZ, podle kterého je povinný zavázán k zaplacení smluvní pokuty, i když porušením zajišťované smluvní povinnosti nebyla oprávněnému způsobena žádná škoda. Pro I. Pelikánovou představuje toto zákonné pravidlo jakýsi důkaz o zajišťovací funkci smluvní pokuty.¹²⁵ V pojednání

¹²⁴ BEJČEK, J. *Nekonvenční použití konvenční pokuty?* Ekonom, 1994, č. 2, s. 54.

¹²⁵ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 288.

o zajišťované povinnosti¹²⁶ bylo zmíněno rozhodnutí Nejvyššího soudu, které pro potřeby vymezení pojmu „smluvní povinnost“ označilo § 544 odst. 1 ObčZ za kogentní ustanovení. V otázce vzniku škody se však tato práce přiklání k názoru vyjádřeném v právnické učebnici J. Bejčka a kolektivu, jež předmětný odstavec chápe dispozitivně a připouští tedy „i odchýlné ujednání, které by znamenalo, že smluvní pokuta se hradí jen v případě, že partnerovi vznikne porušením zajištěné povinnosti škoda“.¹²⁷ K podpoře takového pojetí podle mého soudu směřuje především dispozitivní úprava ostatních prvků vztahu smluvní pokuta-náhrada škody (§ 545 odst. 2 ObčZ) a dále potom zásada autonomie vůle, která se právě u institutu smluvní pokuty projevuje velice silně.

Stěžejním ustanovením popisujícím vztah smluvní pokuty a náhrady škody je § 545 odst. 2 ObčZ. Zde se dispozitivně stanoví, že oprávněný ze smluvní pokuty nemůže žádat náhradu škody zapříčiněné porušením závazku, na který se ujednání o smluvní pokutě vztahuje. Právě tento odstavec je v českém právním prostředí základem pro pojetí smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody.¹²⁸ D. Patěk v této souvislosti upozorňuje, že zmíněná zákonná díkce bude muset být aplikována „bez ohledu na to, zda je v konečném důsledku sjednanou smluvní pokutou pokryta skutečná škoda a ušlý zisk“.¹²⁹ Zmiňuje přitom judikát, ve kterém Nejvyšší soud ČR potvrdil názor Krajského soudu v Praze, když rozhodl, že objednateli ze smlouvy o dílo nenáleží náhrada škody ani za výdaje spojené s dokončením díla, jelikož smluvní pokuta dohodnutá pro případ prodlení zhotovitele v sobě i tyto výdaje paušalizuje.¹³⁰ Jelikož však jde o ustanovení dispozitivní, mohou se od něho strany odchýlit a připustit tak současné uplatnění práva na náhradu škody i smluvní pokutu. Druhá věta § 545 odst. 2 navíc postihuje i situace, kdy věřitelem požadovaná náhrada škody přesahuje částku sjednané smluvní pokuty. Aby si mohl věřitel takto převyšující částku nárokovat, musí mezi ním a dlužníkem existovat výslovné smluvní ujednání, jež takovou situaci připustí.

¹²⁶ Viz. výše, podkapitola 2.3.3.

¹²⁷ BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 157.

¹²⁸ Česká právní úprava v tomto ohledu vychází z dřívějších soukromoprávních pramenů (přibližných v podkapitole 2.2.2.) a je taktéž shodná s úpravou německou (viz. výše, podkapitola 2.2.1). Také v anglosaském právním prostředí se setkáváme se snahou postihnout smluvní pokutou i vzniklou škodu, když institut „liquidated damages“ by v této právní kultuře měl představovat právě poctivě odhadnutou hrozící škodu (viz. výše, podkapitola 2.2.1).

¹²⁹ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 59.

¹³⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2001, sp. zn. Cdo 1369/2000.

Třetím místem obsahujícím úpravu smluvní pokuty ve vztahu k náhradě škody je § 301 ObchZ. Zde se v rámci moderačního oprávnění povoluje soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu až do výše vzniklé škody, přičemž na náhradu škody vzniklé až po takovéto soudní moderaci má oprávněný nárok pouze do výše smluvní podmínky za podmínek § 373 an. ObchZ. Přestože je od roku 2001 ustanovení § 301 ObchZ explicitně zařazeno do kogentních ustanovení, bylo by zřejmě nesprávné usuzovat, že v obchodněprávních vztazích tak je § 545 odst. 2 spolu se svou dispozitivní vyloučen. Moderační právo soudu se totiž v rámci obchodního zákoníku vztahuje pouze na taková ujednání o smluvní pokutě, jejichž výše je nepřiměřená, a § 301 ObchZ by proto na přiměřené smluvní pokuty v rámci obchodních vztahů dopadat neměl.¹³¹

Zůstaneme-li ještě v obchodním zákoníku, je třeba zmínit také § 386 odst. 1 ObchZ., který před rokem 2012 stanovil,¹³² že nároku na náhradu škody se nelze vzdát před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout. Tato zákonná textace rozpoutala v minulosti obsáhlé diskuse o tom, zda je přípustné smluvně limitovat náhradu škody. Za celou dobu platnosti zmíněného ustanovení se však právní teorie o otázce přípustnosti limitace náhrady škody nedokázala sjednotit,¹³³ a dokonce i judikatura Nejvyššího soudu obsahovala různorodé závěry.¹³⁴ Právě smluvní pokuta představovala za tohoto stavu nástroj pro obejití zákazu limitace náhrady škody. Jak již bylo zmíněno, není-li jiného ujednání, vylučuje smluvní pokuta právo žádat náhradu škody. Jestliže tedy byla sjednána pokuta v částce vědomě nižší než rozsah možného vzniku škody, potom takové ujednání mělo pro budoucího věřitele ze smluvní pokuty stejné následky jako limitace náhrady škody, tedy zřeknutí se *pro futuro* částky za skutečně vzniklou škodu. „Pokud by však smluvní pokuta byla nepřiměřeně nízká vzhledem k možné škodě, ... bylo by možné posoudit ujednání

¹³¹ FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 64-65.

¹³² Novela byla s účinností od 1. 1. 2012 provedena zákonem č. 351/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

¹³³ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 13. vydání, Praha : C. H. Beck, 2010, s. 1047 an., ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2011, ČECH, P. *Několik dalších poznámek ke smluvní limitaci náhrady škody*, Právní fórum, 2006, č. 12, s. 428 an., MAREK, K. *K limitaci náhrady škody a smluvním pokutám*, Právní fórum 2005, č. 6, s. 236 an.

¹³⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2007, sp. zn. 25 Cdo 2855/2004, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 235/2006, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 32 Odo 1651/2005, judikaturu přibližuje také ŠILHÁN, J. *Judikatura ke smluvní limitaci náhrady škody a současný právní stav*. Obchodněprávní revue 2011, č. 5, s. 137 an.

o smluvní pokutě jako neplatné pro rozpor s dobrými mravy nebo jako obcházení zákona“.¹³⁵ V současné době již však takovéhoho použití smluvní pokuty není zapotřebí, neboť zmiňovaná novela obchodního zákoníku po vzoru německého BGB limitaci náhrady již nadále nezakazuje (česká úprava ji dokonce výslovně povoluje). Vyloučena z limitace náhrady škody však nadále zůstává škoda, která byla způsobena úmyslně.

Závěrem této podkapitoly zbývá poukázat na důležitý postřeh K. Eliáše, který upozorňuje, že v souvislosti se smluvní pokutou nelze směřovat škodu materiální a imateriální. „Předpis § 545 odst. 2 obč. z. se týká jen škody jako materiální újmy. Kategorie tzv. morálních škod, resp. nemajetkových újem spadá mimo dosah citované normy.“¹³⁶ Pokud by tedy byly splněny podmínky pro právo na smluvní pokutu i právo na přiměřené zadostiučinění, potom by nic nebránilo souběhu obou těchto nároků.

2.4.2 Smluvní pokuta a úroky z prodlení

Na téma vztahu smluvní pokuty a úroků z prodlení bylo doposud popsáno mnoho stran odborného textu a vydáno taktéž nespočet soudních rozhodnutí. Jde o problematiku natolik rozsáhlou, že by analýza všech relevantních názorů spolu s popisem významné soudní judikatury jistě vystačila na samostatnou kvalifikační práci, přinejmenším bakalářskou. Pro potřeby této práce však není zajisté nutné věnovat se historické genezi zmíněného vztahu v českém právu a z pohledu současného chápání taktéž postačí zaměřit se pouze na nejvýznamnější prvky.

Institut úroků z prodlení je pro obchodněprávní vztahy upraven v § 369 ObchZ a § 369a ObchZ. Ze zákonné úpravy plyne, že dlužník, který je v prodlení se splněním peněžitého závazku, je povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení. Výše úroků může být na rozdíl od občanského práva určena dohodou, pakliže takováto dohoda není, použije se sazba předvídaná občanským zákoníkem.¹³⁷ Sazbu úroků z prodlení však podobně jako částku smluvní pokuty nelze sjednat zcela libovolně

¹³⁵ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 63.

¹³⁶ ELIÁŠ, K. *Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe*. Obchodní právo, 2001, č. 10, s. 7.

¹³⁷ § 517 odst. 2 ObčZ odkazuje ohledně výše úroků z prodlení na nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku. Podle pravidla obsaženého v tomto prováděcím předpisu tak výše úroků z prodlení, pakliže by k prodlení došlo v současném kalendářním pololetí, činí 7,05% ročně (repo sazba stanovená ČNB ve výši 0,05% + připočtených 7 procentních bodů).

vysokou. V souladu s nálezem Ústavního soudu ČR¹³⁸ i rozhodnutími Nejvyššího soudu ČR¹³⁹ je i zde limitujícím faktorem přiměřenost a dobré mravy.

Pokud jde o přípustnost souběhu úroků z prodlení a smluvní pokuty, nemá tato otázka žádné výslovné legislativní úpravy. Pro vyjasnění tohoto vztahu tak na řadu musela v minulosti (především v 90. letech minulého století) nastoupit jurisprudenc a taktéž judikatura obecných českých soudů. Až po sedmi letech od účinnosti obchodního zákoníku vydal Nejvyšší soud ČR na toto téma první rozhodnutí, ve kterém vychází především z rozdílného funkčního pojetí obou institutů a konstatuje, že v situaci, kdy na prodlení dlužníka dopadá vedle zákonných úroků z prodlení taktéž platně sjednaná smluvní pokuta, může si věřitel nárokovat zaplacení částek z obou institutů, a porušení jedné a té samé povinnosti je tak ve skutečnosti trestáno dvakrát.¹⁴⁰ Stejný názor se objevuje hojně i v právní vědě.¹⁴¹ Zřejmě jako první formuloval své myšlenky v tomto duchu J. Bejček v odborné stati z roku 1993, navíc však upozornil, že pro případ souběhu smluvní pokuty a úroku z prodlení „je třeba stanovit výši smluvní pokuty tak, aby nebyla nepřiměřená (s ohledem na to, že část škody prodlením věřitele vzniklá je již kryta úrokem z prodlení) – jinak by ji soud mohl snížit“.¹⁴² Jelikož se stále pohybujeme v rámci dispozitivního ustanovení § 369 odst. 1, je na druhou stranu také myslitelná opačná situace, tedy že vůle smluvních stran možný souběh obou institutů platně vyloučí. Na podporu této úvahy lze zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, které uvádí, že je „věcí autonomie vůle smluvních stran, zda ... vyloučí povinnost dlužníka v případě prodlení ... zaplatit úrok z prodlení, s tím, že dlužník v případě tohoto prodlení bude povinen zaplatit pouze smluvní pokutu“.¹⁴³

Dalším významným ustanovením obchodního zákoníku je § 369 odst. 2 ObchZ, podle kterého si věřitel může nárokovat náhradu škody vzniklé

¹³⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 5. 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07.

¹³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1462/2008, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 23 Cdo 2924/2009.

¹⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98 (in Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek, 2000, č. 6). Obdobně judikoval Nejvyšší soud v průběhu let ještě v mnoha jiných kauzách a na svého názoru se drží i v současné době. To je možné doložit např. nedávným rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2012, sp. zn. 23 Cdo 1750/2010.

¹⁴¹ Například: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2009. s. 1613, BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, č. 1, s. 31 an., KOVAŘÍK, Z. *Smluvní pokuta*. Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 454 an.

¹⁴² BEJČEK, J. *Skrytá úskalí smluvní pokuty*. Ekonom, 1993, č. 30, s. 61.

¹⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 10. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1599/2010.

v důsledku prodlení peněžitého plnění pouze v případě, že tuto škodu nepokrývají úroky z prodlení. Stejně tak jako smluvní pokuta, znamená i úrok z prodlení v tomto ohledu paušalizovanou náhradu škody. Institut úroků z prodlení však nezná omezení, podle kterého je u smluvní pokuty možné žádat náhradu škody přesahující takovou pokutu pouze v případě výslovného smluvního ujednání. Částku náhrady škody je tak možné vždy žádat i nad rozsah zaplacených úroků z prodlení. V případě, že by mělo dojít k souběhu smluvní pokuty a úroků z prodlení a přitom by z porušené peněžité povinnosti vznikla škoda, zmíněný odstavec druhý § 369 ObchZ by se nepoužil. Věřiteli by tak nevzniklo právo na náhradu škody převyšující úroky z prodlení, jelikož „dohoda o smluvní pokutě ... vzniku tohoto nároku zabrání. Věřiteli (kromě úroku z prodlení) případně právě jen částka smluvní pokuty, která se tak stane paušální náhradou veškeré případné škody způsobené prodlením“.¹⁴⁴

Je zřetelné, že smluvní pokuta a úroky z prodlení si jsou v mnohém podobné, zvláště potom v situacích, kdy je výše smluvní pokuty formulována stejným principem jako úroky z prodlení, tedy jako procento z peněžité povinnosti za každý den prodlení.¹⁴⁵ Situaci navíc může ještě komplikovat skutečnost, že kontrahenti v dohodě označení institutů zaměňují nebo používají názvy zcela odlišné, jako např. „penále“ nebo „sankce“. Jak bylo již zmiňováno výše,¹⁴⁶ bude pro správné rozpoznání konkrétního institutu (i pro odlišení různých institutů od sebe navzájem) vždy zapotřebí šetřit obsahové stránky smluvního ujednání a zjišťovat, k jakému institutu vůle smluvních stran směřovala. Přitom bude navíc zapotřebí přihlídnout ke všem relevantním okolnostem konkrétního případu. Rozlišování ujednání o smluvní pokutě od smluvní modifikace zákonného institutu úroků z prodlení není rozhodně samoúčelné. Je totiž spojeno s mnoha rozdílnými důsledky, především potom v oblasti vymáhání práv z těchto institutů. Mezi nejdůležitější patří:

- i. rozdílná pravidla pro promlčení,¹⁴⁷
- ii. pro potřeby soudního řízení není smluvní pokuta příslušenstvím pohledávky, zatímco úrok z prodlení ano (§ 121 odst. 3 ObčZ),
- iii. prodlení s placením smluvní pokuty postihují zákonné úroky z prodlení (úrok z prodlení za pozdní placení úroků z prodlení neexistuje),

¹⁴⁴ ČECH, P. *Smluvní pokuta versus úrok z prodlení*. Právní rádce, 2008, č. 4, s. 24.

¹⁴⁵ Viz. výše, podkapitola 2.3.4.

¹⁴⁶ Viz. výše, podkapitola 2.3.2.

¹⁴⁷ Promlčení u smluvní pokuty bude zkoumáno v následující podkapitole 2.4.3, přičemž bude zmíněn i zásadní rozdíl oproti úrokům z prodlení.

- iv. nemožnost moderačního práva soudu u úroků z prodlení,¹⁴⁸
- v. objektivní odpovědnost u smluvní pokuty a naproti tomu § 369 odst. 3 ObchZ, který vylučuje právo na úroky z prodlení pro případ, že dlužník za prodlení odpovědný není.¹⁴⁹

2.4.3 Smluvní pokuta a promlčení

Promlčení je pro obchodněprávní vztahy upraveno komplexně v § 387 an., přičemž obecná promlčecí doba, která se použije i u práva na zaplacení smluvní pokuty, činí čtyři roky. Složitější je však otázka, od kdy promlčecí doba počíná běžet. U smluvní pokuty ve formě jednorázové částky je ještě situace jednoduchá, a promlčování tak započne prvním dnem porušení zajišťované povinnosti. Ohledně promlčení smluvní pokuty formulované procentním vyjádřením za každý den prodlení se však jednoznačně vyjádřil až Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 29. 10. 2002, když konstatoval, že promlčecí doba zde počíná běžet „nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu. Právo ... vzniklé za určitý den se proto promlčí uplynutím čtyřleté promlčecí doby počítané od tohoto dne“.¹⁵⁰ Je tedy zřejmé, že na promlčení práva na smluvní pokutu dopadá § 393 odst. 1 ObchZ.

Zcela jiná je však situace u promlčení úroků z prodlení. Zde Nejvyšší soud ČR judikoval, že „povinnost platit úroky z prodlení ... nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním tohoto závazku“.¹⁵¹ V rámci tohoto rozsudku byl navíc vyřčen názor, podle kterého nemůže existovat povinnost k úhradě úroků z prodlení déle, než existuje hlavní závazek, a proto zánikem hlavního závazku (např. i splněním) zaniká

¹⁴⁸ Pokud však soud zjistí, že dohoda o odchylné výši úroků z prodlení je zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli, prohlásí takovéto ujednání v souladu s § 369a odst. 4 ObchZ za neplatné. Poté budou aplikovány takové úroky z prodlení, které vyplývají z občanského zákoníku a prováděcího předpisu.

¹⁴⁹ Celý § 369a byl do obchodního zákoníku zaveden teprve v roce 2005 zákonem č. 554/2004 Sb., který transponuje směrnici 2000/35/ES. Tuzemská jurisprudencí se tak ještě nedokázala shodnout na tom, zda odstavec třetí § 369a skutečně prolamuje dlouhodobou absolutní odpovědnost v této oblasti. „...Konečný výklad musí podat Soudní dvůr Evropských společenství, když nastíněný spor souvisí s transpozicí komunitární úpravy. Základem tohoto výkladu ale nebude systém úpravy v českém obchodním právu, nýbrž systematika práva Evropských společenství a především účel a cíl sledovaný směrnicí.“ (ČECH, P. *Smluvní pokuta versus úrok z prodlení*. Právní rádce, 2008, č. 4, s. 26.)

¹⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001.

¹⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005.

i akcesorický závazkový vztah spočívající v povinnosti platit úroky z prodlení.¹⁵² Ačkoliv byla v této práci několikrát zmiňována akcesorická povaha i u smluvní pokuty, Nejvyšší soud výslovně vylučuje, aby pro úroky z prodlení byly použity závěry dovozené pro promlčení smluvní pokuty, jelikož pro oba instituty platí zásadně odlišná pravidla.¹⁵³

Oba tyto judikáty byly právní naukou bez větších rozporů přijaty. Nevyřešená však až donedávna zůstávala otázka, zda po promlčení zajišťované povinnosti mohou nadále vznikat nová dílčí práva na smluvní pokutu vztahující se k prodlení s plněním smlouvy. Jako jedni z mála se tímto tématem podrobněji zabírali v roce 2006 T. Sedláček a D. Patěk, přičemž oba odmítli, že by právo na smluvní pokutu mohlo vznikat i poté, kdy již byla zajišťovaná povinnost promlčena. Shodně také argumentovali, že je v rozporu s podstatou institutu promlčení, aby se věřitel mohl v takovéto situaci domáhat práva na smluvní pokutu v podstatě bez časového omezení.¹⁵⁴ V podobném duchu rozhodl roku 2011 i Nejvyšší soud ČR, když vyjádřil jednoznačné přesvědčení, že promlčení pohledávky nijak neovlivní nárok na smluvní pokutu, který zde existoval již před promlčením, avšak právo na smluvní pokutu, které vzniklo až po promlčení hlavního závazku, stává se okamžikem takového promlčení nevymahatelným.¹⁵⁵

2.4.4 Smluvní pokuta a zánik, resp. neplatnost hlavního závazku

Již na mnoha místech této práce byla zmíněna vedlejší povaha zajišťovacích instrumentů, a to i v souvislosti se smluvní pokutou. Akcesoritu lze u institutu smluvní pokuty vyzorovat minimálně v následujících dvou momentech. Zaprvé smluvní pokuta nemůže platně vzniknout bez existence hlavního závazku¹⁵⁶ a za další potom postoupením pohledávky přechází na postupníka i smluvní pokuta bez nutnosti dalšího

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ SEDLÁČEK, T. *Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení*. Právní rádce, 2006, č. 5, str. 26, PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 56.

¹⁵⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2637/2008.

¹⁵⁶ Na tom nic nemění ani skutečnost, že smluvní pokuta může být ujednána i pro případ budoucího uzavření smlouvy (Viz. BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 152). Takovéto ujednání by působilo jako odkládací podmínka, a pakliže by hlavní závazek vůbec nevznikl, nemohla by vstoupit v život ani „odložená“ smluvní pokuta.

smluvního ujednání.¹⁵⁷ V mnoha jiných momentech je však akcesorická povaha smluvní pokuty přinejmenším sporná.

Co se týče neplatnosti hlavního závazku, je situace ještě poměrně jednoduchá. I zde se projeví akcesorická povaha smluvní pokuty a stejně jako hlavní závazek bude i dohoda o smluvní pokutě neplatná. Jestliže totiž neexistuje platná dohoda o tom, jakou má dlužník povinnost, je zřejmé, že nemůže existovat ani platné ujednání o zajištění takovéto neexistující povinnosti.

Složitější je však otázka, zda má smluvní pokuta akcesorickou povahu i pro případ zániku hlavního závazku. Výraz „zánik závazku“ jasně poukazuje na to, že závazek již musel v minulosti po právní stránce platně existovat a že konec jeho bytí způsobila určitá právní skutečnost až poté, co vznikl. Zánik závazku přitom mohou přivodit různé okolnosti – v obecné rovině předvídané v ObčZ (§ 559 an.), speciálně potom upravené v § 324 an. ObchZ. Ať již závazek zanikne jakýmkoliv zákonem předvídaným způsobem, je třeba řešit, co se stane následně se smluvní pokutou.

Pakliže zanikne hlavní závazek, resp. smlouva dříve, než dojde k porušení zajišťované povinnosti, bylo by zcela v rozporu s účelem institutu smluvní pokuty, kdyby i nadále mělo mezi stranami existovat ujednání o smluvní pokutě, které by tedy pokračovalo v omezování dlužníka ve smyslu zákazu porušování již neexistující povinnosti. Problematický se však v této souvislosti jeví institut započtení pohledávky, který představuje specifickou formu zániku závazku. Podle obecné úpravy občanského zákoníku totiž zanikají pohledávky způsobilé započtení okamžikem, kdy se setkaly (§ 580 ObčZ). Může tak nastat situace, kdy úkon jedné strany, směřující k započtení pohledávek, bude učiněn až několik dní, měsíců, případně let poté, kdy se pohledávky setkaly. Jestliže je alespoň jedna z těchto pohledávek zajištěna smluvní pokutou vázanou na délku prodlení a již před okamžikem setkání prodlení u této pohledávky nastalo, pak je otázka, v jakém rozsahu si může oprávněný takovouto smluvní pokutu nárokovat. Je zřejmé, že se věřitel bude moci domáhat smluvní pokuty v částce před setkáním pohledávek a tedy před jejich zánikem, jelikož zajišťovaná povinnost

¹⁵⁷ To vyplývá z § 524 odst. 2, podle kterého s postoupenou pohledávkou přecházejí kromě jejího příslušenství i práva s ní spojená. V souladu s rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 470/2005, přechází na postupníka i právo na zaplacení smluvní pokuty, které bylo splatné (případně i žalováno u soudu) již před samotným postoupením pohledávky. Postupitel a postupník ovšem mezi sebou mohou sjednat něco jiného, např. že u smluvní pokuty vázané na délku prodlení přechází na postupníka jen ta část smluvní pokuty, která je splatná od účinného postoupení pohledávky, zatímco část splatná před takovýmto postoupením zůstane postupiteli.

v tomto období existovala. Pokud jde o nárok na smluvní pokutu vzniklý po setkání pohledávek, vyjadřuje J. Handlar přesvědčení, že institutu započtení nelze přiznávat zpětnou působnost v otázkách prodlení u započítávaných pohledávek, a proto ani u samostatných práv, vzniklých v důsledku tohoto prodlení.¹⁵⁸ Právě smluvní pokuta by byla tímto „samostatným právem“ a i za období po započtení pohledávek by byla věřitelem soudně vymahatelná.

Často se také diskutuje téma existence práva na smluvní pokutu ve vztahu k odstoupení od smlouvy. V této souvislosti vydal Nejvyšší soud ČR rozhodnutí,¹⁵⁹ obsahující pravidlo použitelné i na jiné způsoby zániku. Podle něho odstoupením od smlouvy zaniká vedle hlavního závazku i závazek formulovaný ve smluvní pokutě, avšak nárok na zaplacení smluvní pokuty, který vznikl ještě před odstoupením od smlouvy, přetrvává. Zmíněná část rozhodnutí však ve své podstatě pouze jinými slovy říká to, co již obsahuje § 302 ObchZ. Zůstává však sporné, zda takovéto pravidlo platí právě a jen pro případ odstoupení od smlouvy, nebo zda i při jiném zániku závazku bude dříve vzniklý nárok na smluvní pokutu nadále existovat. Názory na toto téma nejsou v právní vědě jednotné. Někteří tvrdí, že ani na základě zákona, ani na základě teorie nelze dovodit „samostatný život“ smluvní pokuty¹⁶⁰ a že v obecné úpravě neexistuje žádné pravidlo podobné § 302 ObchZ.¹⁶¹ Druhá strana¹⁶² naopak zastává názor vyjádřený v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, podle něhož „porušením smlouvy vznikl mezi smluvními stranami nový – dosud neexistující a původní smlouvou bez dalšího nezaložený – právní vztah, který již nemá ve vztahu k původnímu zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného smluvního závazku vliv“.¹⁶³ I tato práce se přiklání k druhému z předložených názorů, a to i s ohledem na negativní důsledky, které by mohla vyvolávat první z teorií v praxi. Když by totiž například před zánikem hlavního

¹⁵⁸ HANDLAR, J. *Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 75.

¹⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003.

¹⁶⁰ BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 152

¹⁶¹ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 13. vydání, Praha : C. H. Beck, 2010, s. 965.

¹⁶² FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 74, PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 27 (k akcesoritě) a s. 57 (k odstoupení od smlouvy).

¹⁶³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003. Se závěry a argumentací tohoto rozsudku se Nejvyšší soud ČR ztotožnil i v rozhodnutí ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. 26 Odo 1188/2005.

závazku bylo již ze smluvní pokuty za porušení povinnosti placeno, vyvstala by jistě nelehká otázka, zda by takovéto plnění mělo být posouzeno jako bezdůvodné obohacení, či nikoliv.

2.4.5 Moderační právo soudu

Velice rozsáhlou problematikou je v souvislosti se smluvní pokutou také právo soudu na její snížení. Svou povahou se jedná o jakýsi veřejný zásah do soukromoprávního vztahu, ve kterém na základě platně ujednané smluvní pokuty vzniklo právo na zaplacení částky předvídané v této pokutě. I proto někteří autoři pojednávají o moderačním oprávnění soudu v rámci soudního vymáhání smluvní pokuty,¹⁶⁴ zatímco jiní o něm hovoří v návaznosti na výklad o výši a splatnosti smluvní pokuty.¹⁶⁵ Tato práce z hlediska systematiky volí vlastní přístup, který by ani neměl vyzdvihovat veřejnoprávní aspekt, ani navazovat na kapitulu o výši smluvní pokuty. Moderační oprávnění soudu tak bylo zařazeno až na závěr kapitoly o právu na smluvní pokutu. Tím by mělo být jednak zdůrazněno, že soud může snížit výši smluvní pokuty pouze v případě, že již na určitou částku existuje vymahatelný právní nárok. Za druhé je potom umístěním až na konci této části naznačeno, že zásah soudu je povětšinou až poslední možností, kterou se smluvní strany snaží spor mezi nimi urovnat.

Právní úprava o soudním snížení smluvní pokuty je obsažena toliko v zákoníku obchodním, konkrétně v § 301 ObchZ. Jelikož je právě obchodní zákoník *lex specialis* vůči zákoníku občanskému, nelze § 301 ObchZ žádným způsobem do obecné roviny občanského zákoníku vtáhnout. Je však nutné poznamenat, že i v občanském právu existují možnosti, jak může soud na nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu reagovat, přičemž jde především o možnost vyslovení neplatnosti ujednání o smluvní pokutě pro rozpor s dobrými mravy. Sporné ovšem v tuzemském právním prostředí zůstává, zda je možné tento rozpor shledat pouze v určité částce smluvní pokuty, zatímco zbytek nároku na smluvní pokutu zůstane nedotčen.¹⁶⁶ Pro podporu takového řešení např.

¹⁶⁴ PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 73.

¹⁶⁵ FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 61.

¹⁶⁶ T. Tintěra vedle částečné neplatnosti smluvní pokuty zmiňuje i další možnosti, které by měly stejné důsledky jako moderační právo soudu. Zkoumá tak např., zda by v rozporu s dobrými mravy mohl být namísto výše smluvní pokuty výkon práva na smluvní pokutu nad přiměřenou mez, nebo zda by nemohlo být na část smluvní pokuty nahlíženo jako na bezdůvodné obohacení získané z nepoctivých

K. Eliáš uvádí, že prohlášení celé nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty za neplatnou by určitých případech mohlo vzhledem k nárokům věřitele vyvolat právě rozpor s dobrými mravy.¹⁶⁷ Soud by tak *de facto* opět nastolil stejný protiprávní stav, proti kterému chtěl vlastně svým zásahem čelit. Jako další argument pro přípustnost i částečného zneplatnění smluvní pokuty by mohlo být poukazováno na zásadu smluvní volnosti, kvůli které by se měl soud co nejvíce snažit, aby alespoň část dohody o smluvní pokutě jako projevu vůle kontrahentů zůstala v platnosti. Na druhou stranu však vůle smluvních stran v dohodě jistě směřovala právě ke smluvené výši pokuty, a proto vnucení nižší částky soudem zároveň autonomii vůle ohrožuje. I z důvodu takového rozkolu uvnitř jedné z hlavních zásad soukromého práva zastává tato práce názor vyjádřený v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005, které jednoznačně konstatuje, že výši smluvní pokuty lze z hlediska občanského zákoníku posoudit toliko jako odporující dobrým mravům, nebo naopak s dobrými mravy v souladu.

Pro obchodní vztahy tedy kogentní § 301 ObchZ explicitně stanoví, že nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud snížit. Nejvyšší soud přitom v jednom ze svých judikátů upozorňuje, že se zde nejedná o libovolné uvážení soudu, „jsou-li pro to podmínky podle uvedeného ustanovení, své moderační oprávnění použije“.¹⁶⁸ Libovůle nepřichází v úvahu ani při posouzení, ke kterým okolnostem soud při případném snižování smluvní pokuty přihlédně, jelikož zákon výslovně uvádí, že je potřeba zvážit hodnotu a význam zajišťované povinnosti. Citované rozhodnutí však kromě výkladu slova „může“ uvádí, že k moderaci lze přistoupit pouze za předpokladu, že ji alespoň jedna ze stran navrhne. Pozdější rozsudek Nejvyššího soudu ČR však takovéto pojetí odmítá, když konstatuje, že „povinností soudu je ... posoudit, zda jsou dány podmínky moderace ve smyslu § 301 ObchZ, ...bez ohledu na to, zda některý z účastníků použití moderačního práva soudu navrhne“.¹⁶⁹ Ztotožňuji se s názorem Nejvyššího soudu, přičemž za zásadní považuji právě zařazení výrazu „může“ do textu zákona. V rámci obchodního zákoníku totiž možnost soudu k nějakému chování typicky předpokládá uvážení soudu bez potřeby předcházejícího

zdrojů (TINTĚRA, T. *K (ne)možnosti soudní moderace výše smluvní pokuty v občanském právu*. Právní fórum, 2011, č. 4, s. 161 an.).

¹⁶⁷ ELIÁŠ, K. *Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe*. Obchodní právo, 2001, č. 10, s. 9.

¹⁶⁸ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn. 5 Cmo 320/2004 (in Právní rozhledy, č. 5/2005, s. 184 an.).

¹⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007.

návrhu „zvenku“.¹⁷⁰ Naopak případy, kdy začíná být soud činný až v návaznosti na určitý úkon účastníků, bývají v zákoníku vyjádřeny slovy „na žádost“, „na návrh“, atd.¹⁷¹ Jestliže tedy předpokládáme, že zákonodárce nezařadil slovo „může“ do textace § 301 ObchZ zcela bezmyslenkovitě, potom lze dovést, že právě tímto výrazem je soudu přiznáno moderační oprávnění i bez předchozího návrhu.

Z hlediska rozsahu může soud snížit smluvní pokutu až do výše škody, která do soudního rozhodnutí jako následek porušení zajišťované povinnosti vznikla (§ 301 ObchZ). Protože však již výše bylo zmíněno, že nárok na smluvní pokutu vzniká oprávněné straně bez ohledu na to, zda jí skutečně vznikla škoda, může dojít i k situaci, kdy před soudem stojí nárok na nepřiměřenou částku smluvní pokuty, avšak neexistuje žádná škoda, která by v duchu zákonného ustanovení soudce omezovala. I v takovémto případě je snížení přípustné, přičemž soudce do svých úvah musí zahrnout i škodu, která může vzniknout v budoucnu a v případě, že „žádná škoda nehrozí ani v budoucnosti, ... přiměřenost výše smluvní pokuty bude nutné posuzovat z hlediska její sankční funkce, a to s ohledem na její dostatečnou účinnost“.¹⁷² Z tohoto pojetí lze navíc dovést, že soud nemá v rámci § 301 ObchZ možnost výši smluvní pokuty snížit úplně na nulu, jelikož poté by již smluvní pokuta neplnila vůbec žádnou sankční funkci a zjevně by nemohla být ani účinná. Z dikce obchodního zákoníku také dále vyplývá, že soud může výši smluvní pokuty změnit pouze jedním směrem, a to snížit. Snižovat je přitom možné pouze konečně vyčíslenou částku smluvní pokuty, jelikož právě ta je předmětem zákonem povolené moderace, a bylo by tedy v rozporu se soukromoprávním charakterem smluvní pokuty, kdyby soud oprávnění ke snížení smluvní pokuty vykládal extenzivně a zasahoval i do matematického vzorce smluveného stranami pro výpočet takovéto pokuty.

Zbývá ještě upozornit na to, že ani v obchodním právu nemusí být vždy moderační úvahy do rozhodování soudů zahrnuty. J. Kotula zřejmě jako jediný vystoupil před nedávnem v odborném tisku¹⁷³ s analýzou poněkud kontroverzního

¹⁷⁰ Tak například může rejstříkový soud požadovat za vydání opisu úhradu nákladů (§ 28 odst. 5 ObchZ.)

¹⁷¹ „Na žádost“ tak např. vydává rejstříkový soud opis zápisu v obchodním rejstříku podle § 28 odst. 2 ObchZ. „Na návrh“ osoby s právním zájmem potom soud např. jmenuje chybějící členy představenstva v souladu s § 194 odst. 2 věta druhá ObchZ.

¹⁷² FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007, s. 62.

¹⁷³ KOTULA, J. *Nemožnost moderace smluvní pokuty v obchodnězávazkových vztazích*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 364 an.

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006.¹⁷⁴ V tomto rozsudku Nejvyšší soud konstatoval, že není použitelné ustanovení o moderačním právu soudu, jestliže již před zahájením soudního sporu bylo právo na smluvní pokutu započteno proti pohledávce druhé strany a tím oba nároky zanikly. Předmětná tedy byla otázka, zda je možné, aby i nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta zanikla započtením. I přes kladnou odpověď Nejvyššího soudu dochází J. Kotula k negativním závěrům. Podle něho se totiž uplatní „částečná neplatnost ujednání o smluvní pokutě v „nepřiměřené“ části dle § 39 obč. zák.“,¹⁷⁵ která způsobí, že nepřiměřená část smluvní pokuty nebude moci být započtena. Jestliže se tato kapitola vyjádřila v neprospěch částečné neplatnosti smluvní pokuty podle § 39 ObčZ, nelze na tomto místě argumenty J. Kotuly podpořit. Přikláním se proto k názoru Nejvyššího soudu, přičemž je třeba doplnit, že v určitých situacích by smluvní pokuta mohla být posouzena jako neplatná v celém svém rozsahu podle § 39 ObčZ, a tedy s účinky *ex tunc*, a v tom případě by započtení myslitelné nebylo. V obchodněprávních vztazích by však takováto neplatnost nemohla být dovozována pouze z nepřiměřené částky smluvní pokuty.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 1007/2006.

¹⁷⁵ KOTULA, J. *Nemožnost moderace smluvní pokuty v obchodnězávazkových vztazích*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 365.

¹⁷⁶ Viz. výše, podkapitola 2.3.2.

3 POSTAVENÍ SMLUVNÍ POKUTY V HIERARCHII ZAJIŠŤOVACÍCH INSTRUMENTŮ

V této části práce by mělo být pojednáno o tom, jaká je pozice institutu smluvní pokuty ve vztahu k jiným instrumentům zajištění závazků, přičemž by se vlastně mělo jednat o logické navázání na předchozí dvě části. Zatímco druhá část této práce poskytuje jakousi rukojeť pro uchopení komplexní problematiky smluvní pokuty, z první části, tedy z obecného pojednání o zajištění závazků budou využity určité „obecné popisné (klasifikační) znaky“¹⁷⁷, pomocí kterých bude možné jednotlivé zajišťovací instrumenty právě vůči smluvní pokutě porovnat. Z úvodní teoretické části¹⁷⁸ přitom vyplývají klasifikační znaky, jako jsou např. rozdílné předpoklady vzniku zajištění, věcná, resp. osobní povaha zajištění, míra uplatnění principu akcesority a subsidiarity, různé vlivy zániku hlavního závazku na existenci zajišťovacího nástroje aj.

Z nadpisu této části dále vyplývá, že by měla být věnována pozornost také hierarchii, tedy určitému systému uspořádání zajišťovacích instrumentů. Jelikož však neexistuje žádná právní ani doktrinální úprava, která by zajišťovací nástroje seřadila podle jejich významu a vymezila mezi nimi pravidla nadřazenosti a podřazenosti,¹⁷⁹ pokusí se tato práce jakousi „stupnici důležitosti“ zajišťovacích nástrojů zformulovat právě pomocí aplikace obecných klasifikačních znaků na jednotlivé instrumenty. Předpokladem pro to, aby mohly být zajišťovací instrumenty vůbec porovnávány a následně tedy utříděny, je premisa, že mezi těmito nástroji vůbec nějaké odlišnosti existují. Na druhou stranu je však třeba též poznamenat, jak již plyne i z předchozího textu, že existuje také mnoho popisných znaků, které jsou pro všechny prostředky zajištění závazků společné. Těmto tedy již v této části nebude věnováno tolik pozornosti jako právě znakům, které se budou projevovat u různých nástrojů rozdílně.

¹⁷⁷ Klasifikační, resp. popisné znaky zde chápu jako určitou množinu otázek, které mohou být v souvislosti s jednotlivými zajišťovacími nástroji diskutovány.

¹⁷⁸ Především potom z podkapitoly 1.1.

¹⁷⁹ Slovo „hierarchie“ originálně označovalo pevně zařité vztahy v církvi. V současné době představuje v obecné rovině určitý systém uspořádání, v němž je nejvýše postavený prvek nadřazen prvkům nižším a ty jsou zase nadřazeny prvkům ještě nižším. Je zřejmé, že v rámci zajišťovacích instrumentů nebude možné přesnou hierarchickou pyramidu vytvořit, jelikož jednotlivé instrumenty jsou na sobě vesměs nezávislé. Myslitelné je proto pouze pokusit se zajišťovací nástroje seřadit podle významu, kterého se jim především s ohledem na praktické využití může dostávat.

3.1 *Množina zajišťovacích instrumentů*

K vytváření seznamu všech možných zajišťovacích soukromoprávních nástrojů lze zaujmout dva odlišné přístupy.

Zaprvé je možné vycházet striktně z textace dvou stěžejních soukromoprávních kodexů a za nástroje zajištění považovat pouze ty instituty, u kterých tak zákon stanoví. V případě tohoto formálního pojetí je situace o to jednodušší, že jak občanský, tak obchodní zákoník obsahují díl (resp. oddíl) výslovně označený jako „zajištění závazků“. Veškeré právní instituty upravené nebo alespoň zmíněné¹⁸⁰ právě v těchto částech zákonů by poté bylo možné nazvat zajišťovacími instrumenty. V souladu s nadpisy obsaženými ve zmíněných oblastech kodexů lze tak za nástroje zajištění považovat: smluvní pokutu, ručení, dohodu o srážkách ze mzdy a jiných příjmů, zástavní smlouvu, zajištění závazků převodem práva, zajištění postoupením pohledávky, jistotu, uznání dluhu, bankovní záruku, uznání závazku a finanční zajištění.

Pro potřeby dalšího výkladu však bude v této části aplikován druhý, a to materiální přístup. Podle něho se tedy nebude možné spokojit s pouhým zákonným označením, ale bude nutné šetřit obsah jednotlivých institutů. Takovýmto postupem může být shledáno, že některé instituty zákonem zařazené pod zajišťovací nástroje ve skutečnosti jako instrumenty zajištění nefungují nebo se od běžného pojetí zajišťovacích prostředků něčím odchyľují. Na druhou stranu však také mohou být odhaleny právní instituty, které ve své podstatě plní funkce zajištění závazků, avšak občanský ani obchodní zákoník je do pojednání o zajišťovacích nástrojích nezahrnují. Je přitom nutné upozornit, že takovéto instituty se nemusí vyskytovat pouze ve zmíněných soukromoprávních kodexech, ale mohou být upraveny i v zákonech speciálních. Lze si dokonce představit i zajištění závazků založené inominační občanskoprávní nebo obchodněprávní smlouvou.¹⁸¹ Mezi zajišťovací nástroje tak bude

¹⁸⁰ Je třeba upozornit, že ani v případě subsidiárního občanského zákoníku nejsou všechny instituty zařazené pod oddíl „Zajištění závazků“ upraveny komplexně pouze v tomto oddílu. Tak například § 552 zmiňuje zajištění pohledávky pomocí zástavní smlouvy, avšak úprava zástavního práva je obsažena v části druhé ObčZ společně s věcnými právy. Zajišťovací institut dohody o srážkách ze mzdy a jiných příjmů podle § 551 ObčZ je dokonce blíže specifikován mimo občanský zákoník, a to v § 145 an. zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění.

¹⁸¹ „Soudní judikatura dovodila, že „ustanoveními oddílu 5. části 8. občanského zákoníku není vyloučeno jiné ujednání účastníků občanskoprávního vztahu, směřující k zajištění závazku. Nebude-li takové ujednání shledáno z jiných důvodů neplatným, nelze tuto neplatnost dovodit jen z té skutečnosti,

možné zařadit veškeré instituty, které zvládnou jako nástroje zajištění fungovat, tedy takové, které vytvoří z pohledu věřitele další důvod k důvěře ve stávající závazkový vztah.¹⁸² „Jedná se o souhrn právních prostředků a institutů, ... jimiž si věřitel vytváří nejnnutnější předpoklady, že v případě, kdy dlužník včas a řádně svůj dluh nesplní, může být pohledávka uspokojena právní cestou.“¹⁸³ Tato práce přitom odhlíží od skutečnosti, že v některých případech bude přinejmenším diskutabilní, zda půjde o samostatné instituty, nebo zda se bude jednat o pouhou marginální odchylku v tradičním chápání určitého smluvního typu.

Kromě výše uvedeného zákonného výčtu je tedy možné za prostředky zajištění považovat také zadržovací právo, převzetí dluhu (především potom případ, kdy nový subjekt přistupuje vedle původního dlužníka), plnění poukázkou, otevření akreditivu, inkaso, poskytnutí zálohy (částečná platba předem), výhradu vlastnictví nebo směnku.¹⁸⁴ Nad rozsah tohoto výčtu J. Nesnídala by bylo možné také uvažovat o zařazení kumulativní intercese, tedy přistoupení k závazku, avšak pouze podle § 533 ObčZ. Tato změna závazku totiž způsobí (stejně jako u převzetí dluhu bez dohody s dlužníkem), že věřiteli přibude navíc další dlužník, po kterém bude moci splnění závazku požadovat. K povaze zajištění závazků má také jistě blízko zákonný institut úroků z prodlení, což vyplývá mimo jiné i z toho, že v praxi je v některých případech těžké odlišit tento institut od institutu smluvní pokuty. Nehledě na zákonný charakter úroků z prodlení však nelze zapomínat, že v oblasti obchodního práva je možné výši úroků stanovit dohodou. Jestliže by tedy ujednání mezi stranami stanovilo vyšší úroky z prodlení, než jaké zákon podpůrně předpokládá, znamenalo by to pro věřitele lepší zajištění jeho závazku a takovéto ujednání by tedy mohlo být též zařazeno mezi prostředky zajištění.

Na druhou stranu však bude při aplikaci materiálního pojetí zapotřebí vyřadit ze zákonného výčtu zajišťovacích nástrojů institut jistoty. Jistota totiž sama o sobě nepředstavuje samostatný prostředek zajištění. Ve smyslu § 555 je jistota chápána jako pouhý příslib dlužníka, ve kterém se věřiteli zavazuje k zajištění hlavního závazku.

že jde o ujednání v zákoně neupravené." Tato právní věta pochopitelně platí i pro obchodní závazkové právní vztahy.“ (TĚMÍN, T., NOVÁKOVÁ, L. *Zajištění obchodních závazkových vztahů*. Právní rádce, 2007, č. 2, s. 25.)

¹⁸² V některých případech však nebude splněn nadstavbový charakter takového institutu, jelikož bude sám součástí hlavního závazku, který pouze v určitém ohledu změní směrem k lepšímu zajištění pro věřitele. O nadstavbovém charakteru zajišťovacích instrumentů blíže v podkapitole 1.1.2 výše.

¹⁸³ NESNÍDAL, J. *Zajištění závazků při podnikání*. Právní rádce, 1999, č. 9, s. I.

¹⁸⁴ NESNÍDAL, J. *Zajištění závazků při podnikání*. Právní rádce, 1999, č. 9, s. I-XVI.

Obsahová stránka takového zajištění však bude naplněna prostřednictvím nějakého konkrétního zajišťovacího nástroje. Občanský zákoník v této souvislosti zmiňuje pouze zástavní právo a ručení, jelikož se však jedná o výčet demonstrativní, lze jistotu realizovat prostřednictvím kteréhokoliv, i materiálně chápaného, prostředku zajištění.

3.2 Komparace smluvní pokuty a vybraných zajišťovacích instrumentů

Jak již bylo zmíněno, budou do následujícího porovnání zahrnuty, nehledě na zákonné označení, pouze takové instrumenty, které svou podstatou k zajištění závazků skutečně směřují. Rozsah tohoto pojednání však nedovoluje věnovat prostor úplně všem takovýmto prostředkům, a proto budou se smluvní pokutou porovnány pouze vybrané instituty. Takovýto výběr přihlédne i k praktickému využití v obchodněprávních vztazích.

S ohledem na zaměření této práce je také zřejmé, že následující porovnání nemůže představovat plnohodnotnou komparaci. Srovnání smluvní pokuty s ostatními nástroji zajištění tak bude omezeno především na otázky charakteru zajištění, vzniku zajištění, projevu subsidiarity a akcesority a vlivu zániku hlavního závazku na zajišťovací nástroj. V rámci kapitoly 3.3 poté bude také zkoumán celkový příspěvek jednotlivých instrumentů k lepší dobytosti zajišťované pohledávky.

3.2.1 Smluvní pokuta

O institutu smluvní pokuty toho již v tomto elaborátu bylo napsáno mnoho, a proto nyní postačí připomenout základní rysy tohoto nástroje.

Svou povahou je smluvní pokuta instrumentem nevěcným. Jak bylo vyloženo výše,¹⁸⁵ nelze však smluvní pokutě přisuzovat ani charakter osobní, jelikož zde závazek není zajištěn třetí osobou, tedy osobou zvenčí. O smluvní pokutě je proto vhodné hovořit jako o nástroji závazkovém, resp. obligačním, a to s přihlédnutím k tomu, že do popředí zde vystupuje právě jakýsi nevěcný závazek.

V otázce vzniku smluvní pokuty hraje nejvýznamnější roli smluvní princip, skrze něhož se projevuje zásada autonomie vůle. Smluvní pokuta tak nevzniká

¹⁸⁵ Viz. podkapitola 1.1.5.

jednostranným právním úkonem, ale písemnou dohodou, přičemž pozitivní úprava naznačuje, že stranami takovéto dohody budou pouze účastníci hlavního závazku.¹⁸⁶

Zásada subsidiarity se u smluvní pokuty projevuje v tom směru, že se jí nelze domáhat dříve, než dojde k porušení určité zajišťované povinnosti ze smlouvy. Aplikace principu akcesority na smluvní pokutu však již tak jednoznačná není. U otázek vzniku ujednání o smluvní pokutě se ještě vedlejší charakter tohoto nástroje uplatní, jelikož platný vznik smluvní pokuty je podmíněn právě existencí hlavního závazku. Institut smluvní pokuty také zajisté sleduje osud hlavního závazku při postoupení pohledávky, ke které se vztahuje. V případě zániku zajišťovaného závazku se však vedlejší charakter smluvní pokuty vytrácí. Počínaje okamžikem porušení smlouvy totiž vzniká nový právní vztah, „na jehož existenci nemá zánik zajištěného smluvního závazku vliv“.¹⁸⁷ Podobná je také situace u promlčení hlavního závazku, když právo na smluvní pokutu vzniklé před promlčením zajišťovaného závazku zůstává takovýmto promlčením nedotčeno.

3.2.2 Zajišťovací nástroje věcné povahy

Mezi zajišťovací instrumenty věcného charakteru je možné zařadit zajištění pohledávky zástavní smlouvou předpokládané v § 552 ObčZ a konkretizované v § 152 an. ObčZ a dále institut práva zadržovacího upravený v § 175 an. ObčZ.

Zástavní právo

Zástavní právo je typickým věcným právem, které hlavní závazek zajišťuje prostřednictvím zastavení konkrétního předmětu občansko- nebo obchodněprávního vztahu. Takovýmto předmětem, resp. zástavou, mohou být nejen věci v právním smyslu, ale například také pohledávka nebo jiné majetkové právo, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví. Právě v zastavení takovéto konkrétní věci lze spatřovat základní význam celého institutu. Zástava pro věřitele totiž ztělesňuje jistotu, že v případě nesplnění dlužníkovy dluhu je pro něho k dispozici určitá majetková hodnota, již může prostřednictvím veřejné dražby nebo soudního prodeje zástavy zpeněžit a uspokojit tak svou pohledávku. Stejně jako tomu bylo

¹⁸⁶ KOVAŘÍK, Z. *Smluvní pokuta*. Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 459.

¹⁸⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003. Se závěry a argumentací tohoto rozsudku se Nejvyšší soud ČR ztotožnil i v rozhodnutí ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. 26 Odo 1188/2005.

u smluvní pokuty, lze i zástavním právem zajistit pohledávky jak peněžité, tak nepeněžité.

Na rozdíl od smluvní pokuty se však v praxi objevuje více způsobů vzniku zástavního práva než pouhá písemná dohoda. V souladu s § 156 ObčZ tak navíc může zástavní právo vzniknout na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, na základě rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání nebo také ze zákona (např. u smlouvy o přepravě nebo smlouvy o skladování). Specificky je pro zástavní právo upraven i okamžik jeho vzniku. Podle § 157 ObčZ tak zástavní právo existuje od momentu odevzdání zástavy věřiteli. Odlišný režim se však uplatní u nemovitostí. U nich je pro platný vznik zástavního práva rozhodující jeho vložení do katastru nemovitostí.

Podpůrný charakter v případě zástavního práva znamená, že uspokojení ze zástavy může přijít na řadu až poté, kdy zajištěná pohledávka nebyla dlužníkem řádně a včas splněna. Vymezení subsidiarity je tedy podobné jako u smluvní pokuty. Taktéž při převodu zajišťované pohledávky se v plném rozsahu projeví vedlejší povaha zástavního práva. V porovnání se smluvní pokutou se však v rámci institutu zástavního práva projevuje intenzivněji zásada akcesority v situacích zániku hlavního závazku. Zákon explicitně uvádí, že zástavní právo zaniká mimo jiné právě zánikem zajištěné pohledávky. S tím potom souvisí „právní názor (potvrzený i dosavadní soudní praxí), že toto právo zaniká i v případě, kdy věřitel zástavní pohledávky podle § 351 ObchZ odstoupil od smlouvy, jež tuto pohledávku založila“.¹⁸⁸ Přestože citovaná publikace uvádí i názory opačné, domnívám se, že při odstoupení od smlouvy skutečně zaniká i zástavní právo vztahující se k této smlouvě. Ustanovení § 172 ObčZ, koncipované jako výjimka z obecného pravidla, totiž stanoví, že zástavní právo nezaniká, pokud se vztahuje i na nároky z odstoupení od smlouvy. Pakliže by tedy mělo zástavní právo trvat i po odstoupení od smlouvy, § 172 ObčZ by ztratil svůj charakter zákonné výjimky a jeho zařazení do občanského zákoníku by zcela ztrácelo svůj význam.

Zadržovací právo

Velice zajímavý zajišťovací institut věcné povahy představuje také zadržovací právo upravené v § 175 an. ObčZ. Věcný charakter tohoto nástroje je ztělesněn

¹⁸⁸ GEISE, E., DUŠEK, P., PAYNE-KOUBOVÁ, J., DIETSCHOVÁ, L. *Zajištění závazků v České republice*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 25.

v movité věci, kterou u sebe drží věřitel určité peněžité pohledávky. Jednat se přitom musí o takovou věc, kterou by za jiných okolností musel věřitel vydat právě osobě, vůči níž má pohledávku. Jestliže za těchto předpokladů dospěje předmětná pohledávka do své splatnosti, potom věřitel může k zajištění této pohledávky zmíněnou movitou věc zadržet. Zadržovací právo tak vzniká jednostranným neformálním projevem vůle, spočívajícím v odepření vydání movité věci. V porovnání s právem zástavním je navíc potřeba upozornit na to, že zadržovací právo neplní uhrazovací funkci, jelikož věřitel zadržovanou věc nemůže pro uspokojení své pohledávky zpeněžit.

Z principu subsidiarity u zadržovacího práva vyplývá nemožnost zadržení movité věci dříve, než se pohledávka stane splatnou. Vedlejší charakter se bezesporu projeví při vzniku zadržovacího práva. V případě postoupení pohledávky zajištěné zástavním právem se však domnívám, že není možné bez dalšího usuzovat i na přechod zadržovacího práva, jako je tomu u jiných zajišťovacích instrumentů. Zákon totiž výslovně stanoví, že zadržovací právo může vykonat pouze osoba, která má předmětnou věc u sebe, a bez současného převodu této věci na postupníka tedy nelze zadržovací právo realizovat. Stejně jako u zástavního práva i právo zadržovací přestává existovat kromě jiného se zánikem zajištěné pohledávky. Specifickým případem zániknutí zadržovacího práva je potom poskytnutí jiné jistoty se souhlasem věřitele, přičemž jistota zde je chápána ve smyslu § 555 ObčZ.

3.2.3 Ručení

Pro institut ručení je v § 303 an. ObchZ obsažena výlučná obchodněprávní úprava. Pojetí ručení podle občanského zákoníku se proto v rámci obchodních vztahů nepoužije. Ručitelem je podle dikce obchodního zákoníku ten, kdo se věřiteli písemně zaváže, že ho uspokojí v případě, že věřitelův dlužník nesplní svůj konkrétní závazek řádně a včas, přičemž závazek může být podoby peněžité i nepeněžité. Svou povahou je tedy ručení typickým představitelem osobních nástrojů zajištění,¹⁸⁹ jelikož zajištění je zde poskytováno třetí osobou, tedy osobou odlišnou jak od věřitele, tak od dlužníka.

¹⁸⁹ Osobní nástroje jsou zde chápány ve smyslu vymezení I. Pelikánové, zmiňované výše v podkapitole 1.1.5. (PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009, s. 254.)

Ohledně vzniku ručení v poměrech obchodního zákoníku nepanuje v právní vědě jednoznačná shoda.¹⁹⁰ Přestože zákoník váže vznik ručení na písemné prohlášení ručitele, tedy na jednostranný právní úkon, zůstává přinejmenším diskutabilní, zda by ke vzniku ručení skutečně mohlo dojít bez vyjádření vůle věřitele, nebo i proti jeho vůli. Rozhodnutí, zda věřitel již vzniklého institutu ručení využije, je ponecháno zcela v jeho rukou. Je však třeba upozornit, že věřiteli již před takovýmto projevem vůle vzniká z ručení určitá povinnost spočívající ve sdělení výše své pohledávky ručiteli (§ 305 ObchZ). S ohledem na tuto zákonnou povinnost se přikláním k názoru některých autorů, kteří dovozují, že věřiteli nelze bez jeho vůle institut ručení a s ním spojené důsledky vnutit, a je proto potřeba dohody podobně jako v případě zákoníku občanského.¹⁹¹ Podle mého mínění je nutné řešit stejný problém také ve vztahu k obligačnímu dlužníkovi. I zde totiž vyvstává otázka, zda dlužník musí se zřízením ručení souhlasit, nebo zda může ručení vzniknout bez ohledu na jeho vůli. Domnívám se, že i v tomto případě je nutné, aby byl dlužník se vznikajícím ručením seznámen a alespoň konkludentně s ním taktéž souhlasil. V soukromém právu totiž již existuje jeden institut, u kterého je právě pro ujednání o splnění dluhu mezi třetí osobou a věřitelem vůle dlužníka irelevantní. Řeč je o přistoupení k závazku (§ 533 an. ObčZ), jehož důsledkem je solidárnost dlužníka i nově zavázané třetí osoby. Pro ručení je však typické, že ručitel do solidárního postavení vedle dlužníka nenastupuje. Jestliže by tedy v případě ručení nebyl brán ohled na vůli dlužníka, představovaly by ručení a přistoupení k závazku (co do konstrukce) shodné instituty, avšak každý by měl jiné důsledky. Kromě vzniku ručení prohlášením ručitele může vzniknout ručení také přímo ze zákona, jako je tomu v případě ručení za závazky osobních obchodních společností.

Subsidiarita se u institutu ručení projevuje obzvláště silně. Pro to, aby mohl být využit zajišťovací instrument zde, v porovnání s jinými nástroji nestačí pouze skutečnost, že dlužník řádně a včas nesplnil svůj závazek. Aby mohl věřitel nastoupit na ručitele, musí nejprve dlužník věřitele písemně k plnění vyzvat a stanovit mu k tomu přiměřenou dobu. Pokud jde o akcesoritu ručení, obsahuje § 304 odst. 1 ObchZ specifickou zákonnou výjimku, podle které může vzniknout ručení také v případě, kdy je hlavní závazek neplatný. Takováto neplatnost však musí spočívat pouze

¹⁹⁰ GEISE, E., DUŠEK, P., PAYNE-KOUBOVÁ, J., DIETSCHOVÁ, L. *Zajištění závazků v České republice*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 227.

¹⁹¹ Tamtéž.

v nedostatku způsobilosti k právním úkonům, o které ručitel v době svého prohlášení nevěděl. Vedlejší povahu ručení lze spatřovat také ručitelově obraně vůči věřiteli, jelikož ručitel může proti věřiteli využít i námitky, které má proti věřiteli obligační dlužník. Akcesorita ručení se projeví také při zániku hlavního závazku, avšak § 311 odst. 2 ObchZ obsahuje výjimku, podle které ručení nezanikne, jestliže závazek zanikl pouze pro nemožnost plnění dlužníka a může být přitom splněn ručitelem. Taktéž ručení nezanikne, je-li jediným důvodem zániku dlužníka, který je právnickou osobou.

3.2.4 Zajišťovací směnka

V obecné rovině představuje směnka platební nástroj. Podle právní úpravy obsažené v zákoně směnečném a šekovém¹⁹² se prostřednictvím směnky její výstavce buď sám zavazuje k zaplacení určité peněžité sumy při předložení směnky (směnka vlastní) nebo ve směnce pouze přikáže, aby za něho předloženou směnku vyplatil někdo jiný (směnka cizí). Ať již jde o směnku vlastní nebo cizí, jde její použití rozdělit do dvou skupin podle toho, jakou funkci má směnka v dané situaci plnit. O „platební směnku“ půjde v případě, kdy je směnka použita pouze jako alternativa k prostému hotovostnímu nebo bezhotovostnímu předání peněz. Jestliže však bude směnka užitá tak, aby působila na zajištění určitého závazku, je možné ji nazývat „směnkou zajišťovací“.

Přestože sama směnka představuje abstraktní cenný papír, bude vždy existovat určitá kauza, která dá vzniku směnky podnět. V případě směnky zajišťovací půjde o inominátní ujednání mezi výstavcem směnky a osobou, která od výstavce směnku převezme.¹⁹³ Obsahem takové, zřejmě i konkludentní smlouvy bude vůle stran zajistit směnečným závazkem (vystavenou směnkou) jiný závazek. I po vystavení zajišťovací směnky přitom zůstává primárním cílem věřitele, aby dlužník svůj závazek řádně a včas splnil. Jestliže však takovýto dluh dlužníkem splněn není, má věřitel stále v záloze vystavenou směnku, jejímž prostřednictvím může svou pohledávku za dlužníkem uspokojit. Navíc i z pohledu uspokojení věřitele představuje zajišťovací směnka oproti běžnému soudnímu vymáhání pohledávky „jízdenku na rychlejší a pohodlnější cestu k majetku dlužníka zavázaného v příčinném vztahu“.¹⁹⁴

¹⁹² Zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, v platném znění.

¹⁹³ Ve vztahu k zajišťovací směnce bývá takovéto ujednání označováno jako příčinný závazkový vztah.

¹⁹⁴ CHALUPA, R. *Zajišťovací směnka*. Praha : Linde, 2009, s. 37.

To, co však zajišťovací směnku diametrálně odlišuje od doposud popsaných instrumentů, jsou otázky subsidiarity a akcesority. Obecně se dá říci, že směnka (a to i zajišťovací) žije již od své emise vlastním životem, přičemž zásada subsidiarity a akcesority se ve své ryzí podobě u zajišťovací směnky vůbec neobjeví. „Směnka je změnami v zajištěném vztahu případně dotčena jen v tom směru a rozsahu, jak obecná právní změna obdrží také směnečným právem předvídanou podobu“.¹⁹⁵ Jde například o situaci, kdy bude směnka předložena k proplacení, i když zajištěná pohledávka již byla splněna. Splnění a tím způsobený zánik hlavního závazku se projeví ve vztahu ke směnce v tom směru, že dlužník se v případném soudním sporu bude moci právě splněním zajištěného závazku bránit (jedná se o tzv. nepravou akcesoritu). V rámci zajišťovací směnky se navíc může někdy projevit i tzv. nepravá subsidiarita. Ta přichází v úvahu v případech, kdy bude zajišťovací směnka uplatněna před splatností dluhu z kauzálního vztahu. Zde se taktéž nebude jednat o řádné uplatnění zajišťovací směnky.¹⁹⁶

3.3 Zhodnocení postavení smluvní pokuty

Na základě nastíněných znaků nejdůležitějších zajišťovacích institutů by mělo být nyní možné zhodnotit postavení smluvní pokuty ve vztahu k ostatním prostředkům zajištění, a sestavit tak jakousi pyramidu těchto nástrojů. Vycházím přitom z premisy, že větší význam pro obchodní praxi má ten instrument, který dokáže věřiteli efektivněji zajistit nároky, které pro něho vyplývají z hlavního závazku. Je potřeba upozornit na to, že důležitost jednotlivých instrumentů má relativní povahu, jelikož v různých konkrétních případech může mít jeden a ten samý instrument různý význam, a vhodnost použitého nástroje zajištění tak bude vždy záležet na okolnostech dané situace.

Zhodnocení z hlediska povahy zajištění

Zprv je třeba zhodnotit, jak smluvní pokuta ob stojí v porovnání s nástroji zajištění věcné povahy. Charakter smluvní pokuty byl výše označen jako obligační, jelikož účastníci hlavního závazku mezi sebou vytváří další obligaci spočívající

¹⁹⁵ KOVAŘÍK, Z. *Směnka jako zajištění*. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 6.

¹⁹⁶ CHALUPA, R. *Zajišťovací směnka*. Praha : Linde, 2009, s. 19.

typicky v zaplacení peněžní částky v případě porušení hlavního závazku. Takto předvídaná částka potom působí na dlužníka preventivně v tom ohledu, že když svou povinnost nesplní, zhorší se jeho pozice. Pokud nebude totiž ujednáno jinak, bude muset zaplatit smluvní pokutu a přitom ještě splnit celý svůj původní závazek. I u věcných nástrojů zajištění nutí vědomí zastavené nebo zadržené věci dlužníka, aby dostal svému dluhu. Na rozdíl od smluvní pokuty však nesplnění závazku zajištěného zástavním nebo zadržovacím právem nepostihne dlužníka na jeho majetku o mnoho více,¹⁹⁷ než by představovaly jeho náklady na řádné splnění této povinnosti. Z hlediska možných negativních následků se tedy dá říci, že na dlužníka působí silněji smluvní pokuta. Pro věřitele navíc může smluvní pokuta znamenat ve výsledku větší zisky, než je tomu např. u zástavního práva.¹⁹⁸ Takovéto výhody smluvní pokuty se však rázem vytratí, jakmile se zjistí, že dlužník nemá dostatečný majetek, ze kterého by bylo možné nároky věřitele uspokojit. V tu chvíli se projeví přednosti věcného zajištění, u kterého je věřiteli prostřednictvím konkrétní věci nebo práva poskytnuta jistota, že i kdyby věřitel neměl vůbec žádný majetek, zastavená nebo zadržovaná věc věřiteli jeho pohledávku uspokojí. U zástavního práva navíc k uspokojení pohledávky dojde poměrně rychle a jednoduše v porovnání s často zdlouhavým vymáháním smluvní pokuty. U práva zadržovacího sice bude muset jít věřitel cestou soudního rozhodnutí, avšak při výkonu tohoto rozhodnutí má jistotu přednostního uspokojení. Pokud by však měla být řeč o rozsahu zajištění, potom se opět dostává do popředí smluvní pokuta, jelikož uspokojení nároků ze smluvní pokuty zde lze dosáhnout z celého majetku dlužníka a ne pouze ze zastavené nebo zadržované věci.

Také při porovnání smluvní pokuty s typickým osobním zajišťovacím instrumentem ručení lze pozorovat odlišnosti v efektivitě zajištění hlavního závazku. Zatímco smluvní pokuta věřiteli slibuje „zhojující plnění“ v případě porušení dlužnickovy povinnosti, ručení věřiteli zvyšuje důvěru ve splnění hlavního závazku jakási nepravá mnohost na dlužnické straně. Z tohoto pohledu je těžké rozhodnout, které zajištění je pro věřitele obecně významnější. V případech, kdy ručitelství poskytuje osoba, o jejíž solventnosti nejsou pochyby, zajistí ručení závazek jistě

¹⁹⁷ Jestliže je např. zástavním právem zajištěna peněžitá povinnost, potom při nesplnění takovéto povinnosti dlužníkem může dojít ke zpeněžení zástavy věřitelem podle zákonem předvídaného postupu. Poté, co se zástava zpeněží, mohou být z této částky odečteny pouze náklady na samotné zpeněžení a samozřejmě také peněžitá pohledávka věřitele. Zbytek peněz musí být vrácen zástavnímu dlužníkovu.

¹⁹⁸ Půjde o situace, kdy věřiteli nevznikne porušením zajištěné povinnosti žádná škoda nebo kdy věřitel bude moci vedle náhrady škody žádat i zaplacení smluvní pokuty.

efektivněji, než by vůči primárnímu nesolventnímu dlužníkovi dokázala smluvní pokuta. Jestliže však nesplnění závazku a nesolventnost hrozí i u ručitele, poté z pohledu věřitele může převážet vidina vymáhání zvýšeného zisku u smluvní pokuty před vidinou vymáhání nezvýšené částky postupně vůči dvěma zavázaným osobám. Zbývá také poznamenat, že uspokojení z ručení lze získat stejně jako u smluvní pokuty z celého majetku dlužníka. Na rozdíl od smluvní pokuty je však ručení nepoužitelné v případě zajištění nepeněžitého plnění nezastupitelné povahy.

Zhodnocení z hlediska akcesority

Zatímco zásada subsidiarity se téměř u všech zajišťovacích nástrojů projevuje podobně,¹⁹⁹ projevy zásady akcesority jsou v rámci množiny zajišťovacích instrumentů značně rozmanité. Rozdíly ve vedlejší povaze zajišťovacích prostředků přitom ještě nejsou tak markantní, pokud jde o otázky vzniku zajištění, ani pokud jde o akcesoritu zajišťovacího nástroje při postoupení zajišťované pohledávky. Různorodé uplatnění zásady akcesority však má zásadní vliv na instrumenty zajištění v okamžiku, kdy dochází k zániku hlavního závazku.

Akcesorická povaha zajišťovacího nástroje ve vztahu k zániku hlavní obligace by se měla projevit tak, že v okamžiku ukončení existence hlavního závazku přestane existovat také zajišťovací prostředek. Ve své ryzi podobě se tato zásada vyskytuje poměrně málo. Z výše popsaných prostředků zajištění ji tak lze u otázky zániku hlavního závazku přisoudit pouze zadržovacímu právu. U ostatních zmiňovaných institutů totiž existují zákonné výjimky, které při splnění předepsaných požadavků ponechávají alespoň určitou část zajišťovacího nástroje i po zániku zajištěného závazku v platnosti. Tak tomu je např. u zástavního práva pro případ, že se vztahuje i na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy (§ 172 ObčZ) a nebo u zajištění institutem ručení, kdy zánik závazku pro nemožnost plnění dlužníka (za předpokladu, že je tento závazek splnitelný ručitelem) nepřivodí sám o sobě akcesorický zánik ručení (§ 311 odst. 2 ObchZ). Ani u dalších dvou zkoumaných instrumentů, tedy smluvní pokuty a zajišťovací směnky, nelze hovořit o bezvýjimečném uplatnění zásady akcesority pro případ zániku závazku. Zde však částečná nepoužitelnost této zásady není dána zákonnou výjimkou, ale vyplývá již

¹⁹⁹ Tradiční subsidiární charakter tak postrádá zajišťovací směnka popsaná výše v podkapitole 3.2.4. Také zajišťovací institut dohody o srážkách ze mzdy nebude působit subsidiárně, jestliže nebude použit k zajištění pohledávky, ale přímo ke splácení určitého dluhu.

ze samotné povahy těchto nástrojů. Zajišťovací směnka je primárně chápána jako zcela nezávislý abstraktní cenný papír, u kterého se vazba na zánik kauzálního vztahu může projevit pouze v otázkách řádného, resp. neřádného uplatnění směnky. Zánikem příčinného závazkového vztahu však směnka sama o sobě nezaniká. Také při řešení problematiky akcesority smluvní pokuty vychází tato ze samotného charakteru tohoto institutu. Přikláním se totiž k názoru, že nárok na zaplacení smluvní pokuty vzniklý před zánikem hlavního závazku přetrvává, a to nehledě k tomu, jakým způsobem zanikla hlavní obligace. Ustanovení § 302 ObchZ tedy podle mého názoru již konstatuje skutečnost, kterou je možné seznat z celkového pojetí institutu smluvní pokuty. Porušením zajištěné povinnosti totiž „vznikl mezi smluvními stranami nový ... právní vztah, který již nemá ve vztahu k původnímu zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného smluvního závazku vliv“.²⁰⁰

Pyramida nejpoužívanějších zajišťovacích instrumentů

Závěrem této části by bylo vhodné pokusit se, na základě všech výše zmiňovaných poznatků, seřadit zajišťovací nástroje podle toho, jak by jejich význam mohl chápat ve většině situací věřitel hlavního závazkového vztahu.

Je téměř nemožné učinit bez znalostí konkrétního případu jednoznačné rozhodnutí, zda je obecně významnější zajištění povahy věcné (zástavní a zadržovací právo), osobní (ručení) nebo obligační (smluvní pokuta). Zatímco věcné zajištění fixuje pouze určitou část dlužníkovy majetku, ale dává tím věřiteli do budoucna jistotu alespoň nějakého uspokojení, smluvní pokuta žádný konkrétní majetek nefixuje, ale nároky z ní vyplývající je možné vymáhat z celého majetku dlužníka. V této otázce se přikláním na stranu věcného zajištění. Možnost postihnout celého majetku u nároků ze smluvní pokuty neshledávám tak významnou, jelikož na rozdíl od věcného zajištění není zaručeno, že dlužník vůbec nějaký majetek má. Větší význam smluvní pokuty naopak shledávám v rozsahu možné újmy hrozící dlužníkovi. Smluvní pokuta často bude plnit i sankční funkci, když dlužníka na jeho majetku může postihnout i o mnoho více, než by představovaly jeho náklady na splnění primární povinnosti. V případě věcného zajištění se sankční funkce buď neprojeví vůbec, nebo jen v relativně malém měřítku. Totéž platí při porovnání sankční funkce u smluvní pokuty a zajištění

²⁰⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003.

osobního. Také ve vztahu k věcným nástrojům zajištění si nástroje osobní stojí obecně o něco hůře, jelikož stejně jako smluvní pokuta nefixují žádný majetek dlužníka ani třetí osoby (ručitele) a jestliže bude jak dlužník, tak ručitel zcela bez majetku, naděje na uspokojení je pro věřitele nulová. Z uvedeného plyne, že smluvní pokuta a věcné zajištění by mohly být postaveny na stejný významový stupeň, kdežto osobní zajištění by stálo o stupeň níže.

Z hlediska vlivu zániku závazku na trvání zajišťovacího instrumentu bych rád poukázal na vlastnosti smluvní pokuty. U tohoto institutu vzniká porušením zajištěné povinnosti nový samostatný vztah, ve kterém věřiteli náleží práva, a to bez ohledu na to, zda a jak hlavní závazek zanikne. Takovouto samostatnost jistě nebude možné pozorovat u zástavního práva ani ručení, jelikož i po realizaci předpokládaného zajištění bude nutné zkoumat, zda hlavní závazek stále trvá. Zástavní věřitel tak nebude mít nárok na uspokojení své pohledávky ze zpeněžené zástavy, jestliže již byla v mezidobí jeho pohledávka dlužníkem splněna a tím přestala existovat. Stejně tak u ručení by věřitel neměl nastupovat na ručitele, jestliže mu již před takovýmto nastoupením, i když opožděně, dlužník veškeré nároky splnil a hlavní obligace tak zanikla. Na tomto místě lze do jakési pyramidy zajišťovacích nástrojů zahrnout na úroveň osobního zajištění také diskutovanou zajišťovací směnku. Ta sice nechrání před nesolventností dlužníka jako nástroje věcného zajištění, ale z pohledu samostatnosti věřitelova nároku se jeví jako velice výhodný nástroj zajištění. Jak již bylo zmíněno, směnku sice není možné po splnění hlavního závazku řádně uplatnit, avšak na její existenci to nic nemění. Takto existující směnka může být totiž zahrnuta do jiného kauzálního závazkového vztahu a tam opět působit jako nástroj zajištění.

4 SMLUVNÍ POKUTA A JEJÍ POSTAVENÍ PODLE NOVÉ KODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA

Rekodifikace soukromého práva realizovaná s účinností od 1. ledna 2014 prostřednictvím nového občanského zákoníku, zákona o obchodních společnostech a družstvech a nového zákona o mezinárodním právu soukromém představuje největší zásah do tuzemského právního prostředí od vzniku samostatné České republiky.²⁰¹ Přestože uzákoněné změny v některých částech soukromého práva by se daly bezpochyby nazvat revolučními, v oblasti zajištění závazků ke kolosálnímu převratu nedochází. Zákonodárci se totiž v případě zajišťovacích nástrojů správně přidrželi zásady kontinuity normotvorby a při sestavování nových kodexů tak z veliké části vyšli z již existující právní úpravy. Totéž platí i pro pojetí institutu smluvní pokuty, jenž je předmětem zkoumání v této práci. Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku dokonce uvádí, že osnova nového občanského zákoníku „přejímá úpravu smluvní pokuty v dosud platném občanském a obchodním zákoníku“, a tuto úpravu přitom pozměňuje pouze „drobnými upřesňujícími a stylistickými úpravami“.²⁰² V souvislosti s takovýmto konstatováním důvodové zprávy se zcela ztotožňuji s názorem T. Tintěry, a to, že i zdánlivě kosmetické legislativní úpravy mohou mít na právní praxi i dalekosáhlé dopady.²⁰³

Obsáhlé změny v soukromém právu cílí mimo jiné i na odstranění současného rozdělení úpravy závazkových vztahů na vztahy podle občanského zákoníku a vztahy podle zákoníku obchodního. Takováto dvojkolejnost se projevuje také u řady zajišťovacích nástrojů a v praxi někdy může působit značné interpretační problémy. Také v případě smluvní pokuty je v současné době její chápání pro občanskoprávní vztahy poněkud odlišné od chápání obchodněprávního. Jestliže chtěl tedy nový občanský zákoník dvojkolejnou úpravu smluvní pokuty odstranit a přitom zachovat jistou míru kontinuity, musel buď obě rozdílné úpravy zkombinovat, nebo se přiklonit

²⁰¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném, ale doposud neúčinném znění (dále jen „nový občanský zákoník“ nebo „nov. ObčZ“), zákon č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech, v platném, ale doposud neúčinném znění (dále jen „zákon o obchodních korporacích“) a zákon č. 91/2012 Sb., zákon o mezinárodním právu soukromém, v platném, ale doposud neúčinném znění.

²⁰² ELIÁŠ, K., HAVEL, B. *Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 416.

²⁰³ TINTĚRA, T. *Smluvní pokuta v kontextu návrhu nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2011, č. 8, s. 357.

pouze k jedné z nich. Zákonodárci zvolili možnost druhou a smluvní pokutu tak do nového občanského zákoníku převzali v téměř totožné podobě, která je v současnosti platná pro obchodněprávní vztahy.

Nová úprava smluvní pokuty v rámci zajišťovacích nástrojů

Již při prvním pohledu do nového občanského zákoníku, resp. do jeho části věnující se zajištění závazků, lze zjistit, že zajišťovací instrumenty v dnešním chápáním budou v pojetí nového zákoníku rozděleny do dvou kategorií. Do části IV., hlavy I. je totiž zařazen jako osmý díl nazvaný „Zajištění a utvrzení dluhů“. První paragraf tohoto dílu, tedy § 2010 nov. ObčZ, přitom za nástroje zajištění dluhu považuje závazek třetí osoby věřiteli za dlužníkovu plnění (ručení) a dále jistotu. Jako prostředky utvrzení dluhu jsou potom výslovně označeny smluvní pokuta a uznání dluhu. Takovéto rozlišení tedy mění dnešní terminologické vymezení zajišťovacích nástrojů, podle kterého jsou za instrumenty zajištění považovány i takové instituty, které ve skutečnosti závazek v pravém slova smyslu nezajišťují, i když věřiteli důvěru v dlužníka svým vlastním způsobem zajisté zvyšují (např. smluvní pokuta nebo uznání dluhu). Některé ze současných zajišťovacích nástrojů totiž neplní zajišťovací ani uhrazovací funkci, „protože v případě neplnění závazku neposkytují věřiteli možnost uspokojit se ze „zajištění“. Tyto instrumenty nejsou považovány za zajištění ani ve smyslu insolvenčního práva, neboť neposkytují věřitelům právo na přednostní uspokojení jejich pohledávek“.²⁰⁴

Již první paragraf nového občanského zákoníku věnující se smluvní pokutě, tedy § 2048 nov. ObčZ, podstatně mění dosavadní ráz smluvní pokuty. Zaprvé již není v tomto ustanovení vyžadována písemná forma sjednání smluvní pokuty. S ohledem na § 559 nov. ObčZ je tedy možné zvolit si libovolnou formu tohoto ujednání. Je třeba upozornit, že smluvní pokuta je přitom podle nového občanského zákoníku jediný nástroj sloužící k zajištění nebo utvrzení závazku, který nestanoví pro jeho sjednání žádné specifické formální požadavky „a ze všech způsobů zajištění a utvrzení dluhu tak oproti dosavadní právní úpravě činí v otázce formy největší posun“.²⁰⁵ Za další je vhodné si povšimnout pozměněné formulace ze soudobého „porušení smluvní povinnosti“ na „porušení smluvené povinnosti“. Domnívám se, že zákonodárce

²⁰⁴ NĚMEC, R. *Zajištění závazků podle nového občanského zákoníku*. Právní rádce, 2011, č. 6, s. 16.

²⁰⁵ TINTĚRA, T. *Smluvní pokuta v kontextu návrhu nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2011, č. 8, s. 358.

se touto kosmetickou modifikací snaží reflektovat závěry, ke kterým v problematice zajišťované povinnosti dospěla jak právní nauka, tak soudní judikatura.²⁰⁶ Nová formulace tedy podle mého názoru naznačuje, že zajišťovanou, resp. utvrzovanou, povinností nemusí být pouze povinnost smluvní, tedy svou povahou vytvořená speciálně pro danou smlouvu, ale že jí může být i jakákoliv povinnost zákonná, jestliže je na ni mezi stranami při smlouvené smluvní pokuty alespoň odkázáno. Třetí novinkou, kterou § 2048 nov. ObčZ zavádí, je explicitní připuštění sjednání smluvní pokuty i v jiném plnění než peněžitém. Legislativci se tak opět přidrželí relevantní právní doktríny a judikatury, které možnost nepeněžité podoby smluvní pokuty dovozovaly i při absenci takového výslovného ustanovení.²⁰⁷

Mohlo by se zdát, že i další dva paragrafy, tedy § 2049 a § 2050 nov. ObčZ, mění dosavadní chápání smluvní pokuty. V porovnání se současnou dikcí ObčZ totiž § 2049 nov. ObčZ pouze konstatuje, že uhrazení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit zajištění závazek, aniž by zároveň výslovně stanovil, že smluvní strany si mohou toto pravidlo smluvně modifikovat. Stejně tak § 2050 toliko vylučuje souběh smluvní pokuty a náhrady škody a explicitně nehovoří již o tom, že by byla účastníkům vztahu dána možnost sjednat si uplatnění obou nároků vedle sebe nebo nárok na náhradu škody přesahující smluvní pokutu. Jelikož však nová kodifikace pokračuje v prosazování fundamentální zásady soukromého práva, zásady smluvní autonomie, lze smluvní odchýlení od zákonných ustanovení použít kdykoliv, kdy zákon takovéto odchýlení nezakazuje, a to za předpokladu, že se nebude jednat o ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo další chráněná práva (§ 1 odst. 2 nov. ObčZ). Je tedy možné pozitivně zhodnotit, že ustanovení § 2049 a § 2050 nov. ObčZ dosahují stejných výsledků jako stávající úprava, aniž by přitom text zákona zbytečně zatěžovala.

Další výraznou změnu pro soudobé občanskoprávní vztahy přináší § 2051, který i do vztahů spravovaných doposud podle občanského zákoníku zavádí právo soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu až do výše vzniklé škody. Toto tzv. moderační oprávnění soudu, doposud charakteristické pouze pro obchodní prostředí, bylo do nového občanského zákoníku převzato ze současného zákoníku obchodního téměř doslovně. Velice kladně hodnotím, že použitelností moderačního práva soudu pro celou oblast soukromého práva budou do budoucna utišeny spory

²⁰⁶ Viz. výše, podkapitola 2.3.3.

²⁰⁷ Viz. výše, podkapitola 2.3.4.

o to, zda je v rámci občanskoprávních vztahů možné shledat smluvní pokutu rozpornou s dobrými mravy pouze v určité částce a zbytek částky smluvní pokuty ponechat v platnosti.²⁰⁸

K důležité změně dochází u smluvní pokuty také v souvislosti se zaviněním. Zatímco dosavadní občanský zákoník zakládá dispozitivně odpovědnost subjektivní, obchodní zákoník, také v dispozitivním ustanovení § 300 ObchZ, trvá na absolutní objektivní odpovědnosti. Nový občanský zákoník v tomto ohledu připouští, „aby dlužníkovi vznikla povinnost k zaplacení pokuty i tehdy, když porušení smluvní povinnosti nezavinil“, což znamená odpovědnost objektivní, avšak nic „nebrání ujednání stran vázat vznik nároku na zaplacení smluvní pokuty výlučně na zaviněné porušení“.²⁰⁹

Úprava smluvní pokuty v rámci jiných institutů

Kromě zmiňovaného dílu o zajištění a utvrzení dluhu hovoří nový občanský zákoník o smluvní pokutě také na jiných místech.

Ze systematického hlediska se poprvé vyskytuje pojem smluvní pokuty v § 1313 nov. ObčZ, kde se stanoví, že zástavní právo zajišťuje dluh i s příslušenstvím; smluvní pokutu zajišťuje pouze v případě, že je to ujednáno. Jelikož však nový občanský zákoník, stejně jako stávající, nepovažuje smluvní pokutu za příslušenství pohledávky a jelikož je zmiňovaný paragraf dispozitivní povahy a umožňuje již sám o sobě jakési nadstavbové ujednání, přikláním se k názoru T. Tintěry, který označuje dovětek tohoto ustanovení za nadbytečný.²¹⁰

Dále je institut smluvní pokuty zmíněn v § 1896 nov. ObčZ v demonstrativním výčtu smluvních doložek, u nichž nelze zkrátit práva postoupené strany v případě částečného postoupení smlouvy nebo postoupení několika postupníkům.

V § 2005 odst. 2 nov. ObčZ je smluvní pokuta uváděna v souvislosti s účinky odstoupení od smlouvy. Podle tohoto ustanovení nemá odstoupení od smlouvy vliv na již vzniklé nároky na zaplacení smluvní pokuty. Ačkoliv dosavadní občanský zákoník takovéto ustanovení neobsahoval, byl tento „samostatný život“ vzniklého

²⁰⁸ Viz. výše, podkapitola 2.4.5.

²⁰⁹ ELIÁŠ, K., HAVEL, B. *Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 416.

²¹⁰ TINTĚRA, T. *Smluvní pokuta v kontextu návrhu nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2011, č. 8, s. 358.

nároku na zaplacení smluvní pokuty dovozen právní vědou a judikaturou²¹¹ rovněž pro vztahy občanskoprávní. Zmínění smluvní pokuty v § 2005 odst. 2 ObčZ je tak ve své podstatě pouhým konstatováním již platného pravidla, které je seznatelné již ze samotné povahy institutu smluvní pokuty.

Jako v pořadí poslední je smluvní pokuta uvedena v § 2239 nov. ObčZ pojmenovaném „Zakázaná ujednání“. Díky tomuto ustanovení se ve smlouvách o nájmu bytu nebo domu nebude (*ex offio*) přihlížet k dohodám, které nájemce při porušení určité povinnosti zavazují k zaplacení smluvní pokuty, která se jeví jako zjevně nepřiměřená.

²¹¹ Viz. výše, podkapitola 2.4.4.

ZÁVĚR

Prostřednictvím tohoto závěru by měly být zhodnoceny výsledky, ke kterým diplomová práce dospěla. Práce si přitom hned v úvodu zadala dva cíle, které se měla pokusit naplnit.

Prvním byla analýza současného pojetí smluvní pokuty v českém právním prostředí a s tím související řešení některých sporných aspektů smluvní pokuty. Této problematice se věnuje celá část druhá, přičemž vlastní postoje k řešení dílčích problémů smluvní pokuty jsou předkládány postupně v rámci celé této části. Pro podporu uváděných názorů je často odkazováno na judikaturu Nejvyššího soudu ČR i na odborná vědecká pojednání.

Mezi nejdůležitější dílčí problémy, kterým se tato práce v části první věnuje, by bylo možné zařadit téma zajišťované povinnosti. V rámci něho se elaborát přiklonil k závěru, že je možné zajistit i takovou povinnost, která není pro smlouvu vlastní. Smluvní pokuta tedy může postihnout i porušení zákonné povinnosti. Podmínkou ale je, že ujednání mezi stranami na tuto povinnost (alespoň konkludentně) odkáže. Na základě studia relevantní jurisprudence a judikatury byla v této práci také shledána jako přípustná nepeněžitá forma smluvní pokuty, přičemž taktéž bylo upozorněno na možné aplikační potíže spojené s touto formou pokuty. V rámci pojednání o vztahu mezi smluvní pokutou a smluvně modifikovanými úroky z prodlení byl mimo jiné sestaven výčet rozdílných právních důsledků při použití těchto institutů. Složitá právní otázka byla řešena také v podkapitole pojednávající o moderačním oprávnění soudu. Nejednotně je totiž u tohoto tématu nahlíženo na to, zda je možné aplikovat jakousi nepravou moderaci na vztahy občanskoprávní. Někteří autoři dovozují, že je možné shledat smluvní pokutu rozpornou s dobrými mravy nejen celkově, ale také pouze do určité výše, přičemž zbytek pokuty zůstává v platnosti. Diplomová práce se však od zmíněného názoru odvrací, jelikož by v důsledku něho došlo k porušení stěžejního principu soukromého práva, zásady autonomie vůle smluvních stran.

K naplnění druhého z vymezených cílů slouží hned dvě části práce, úvodní obecná část a třetí část.

Obecný exkurz do problematiky zajištění závazků pojednává o těch aspektech zajišťovacích nástrojů, které jsou pro všechny tyto instrumenty společné. Zabývá se přitom problematikou pojmu „zajištění závazků“, vzniku a zániku zajištění závazků,

funkce zajištění závazků nebo otázkou subsidiárního a akcesorického charakteru zajišťovacích nástrojů. Pro úplnost obecného pojednání o zajištění je také zařazen stručný nástin historického vývoje zajištění závazků.

Obecné znaky popisující zajištění závazků (rozebrané v úvodní části této práce) potom využívá část třetí, která řeší postavení smluvní pokuty v rámci hierarchie zajišťovacích nástrojů. Aby bylo možné smluvní pokutu do hierarchie zajišťovacích instrumentů zařadit, bylo nejprve nutné vymezit množinu takovýchto nástrojů. Práce na chápání prostředků zajištění nahlédla materiálně, když do zmíněné množiny zahrнула také instituty, které zákonná úprava jako zajištění závazků běžně nepojmenovává.

Z důvodu omezeného rozsahu mohl tento elaborát vymezit vůči smluvní pokutě pouze několik vybraných zajišťovacích prostředků. Pro komparaci s institutem smluvní pokuty tak byly zvoleny další čtyři důležité soukromoprávní zajištění nástroje: zástavní právo, zadržovací právo, ručení a zajišťovací směnka. Jelikož jsou však tyto instituty svou povahou značně rozdílné, bylo možné učinit jejich porovnání se smluvní pokutou pouze v několika aspektech. Ke komparaci tak došlo v otázkách celkové povahy institutu (věcná, osobní, obligační), vzniku a zániku, uplatnění zásady subsidiarity a akcesority.

Po takovémto porovnání dochází práce k závěru, že smluvní pokuta (jako obligační nástroj zajištění) stojí spolu s věcnými prostředky zajištění v popředí hierarchie zajišťovacích instrumentů. Hypotéza o dominantním postavení smluvní pokuty se tedy naplnila pouze částečně, když bylo shledáno, že vedle smluvní pokuty je možné na první příčku pomyslné pyramidy zajišťovacích nástrojů zařadit také zajišťovací prostředky věcné povahy.

Tato práce byla napsána v období, kdy byl již v platnosti (nikoliv však ještě v účinnosti) obsáhlý legislativní balík rekodifikující značnou část soukromého práva. Použitelnost této práce by mohla být značně zpochybněna, kdyby s účinností od 1. ledna 2014 bylo zcela změněno chápání smluvní pokuty a kdyby přitom sama práce budoucí právní úpravu ve svém textu vůbec nereflektovala.

Také proto byla za třetí část diplomové práce zařazen část čtvrtá, která právě o postavení smluvní pokuty v rámci nové kodifikace soukromého práva pojednává. Jelikož však nový občanský zákoník při úpravě smluvní vycházel velice poctivě ze současného zákoníku občanského i obchodního, pojetí smluvní pokuty dozná pouze dílčích změn. Nová ustanovení o smluvní pokutě tak byla ve čtvrté části porovnána

s úpravou dosavadní. V některých případech byly stručně nastíněny příčiny, které mohly zákonodárce právě k odlišné úpravě vést. Kromě toho se práce pokusila predikovat možné praktické dopady nových ustanovení o smluvní pokutě.

Závěrem je třeba poznamenat, že problematika smluvní pokuty je velice rozsáhlá a diplomová práce přitom musela pro splnění svých cílů obsáhnout celou šíři této problematiky. Z tohoto důvodu nemohly být některé konkrétní aspekty institutu smluvní pokuty zkoumány do úplné hloubky. Domnívám se, že právě detailnější analýza některých rozporuplných otázek v rámci smluvní pokuty by mohla představovat možnost rozšíření práce pro budoucí akademické nebo jiné účely. Otevřený prostor pro vědeckou tvorbu také shledávám v části pojednávající o pozici smluvní pokuty mezi ostatními zajišťovacími nástroji. Bylo by tak například velice zajímavé, pokusit se o vypracování komparace všech zajišťovacích prostředků v plnohodnotném měřítku.

SUMMARY

This elaborate works with the Czech concept of the contractual penalty (conventional penalty). Two general goals of this work are determined in the introduction. The first is to closely focused on the current problems of the penalty and to present possible solutions to these disputes. The second aim consists of comparing contractual penalty towards other securing instruments and determining the position of the penalty among these instruments.

In order to meet both of the goals, the work is divided into four parts. The first part gives a theoretical introduction in the field of securing instruments. The second part analyses in detail contemporary comprehension of the contractual penalty. The first goal of this work should be met within this part. The next part then works with comparative method and tries to find out what the position of the penalty among other securing instruments is. The last part is included to this work in order to inspect what changes are about to come in force in the year 2014. The changes are then compared with present laws and the works tries to define reasons for such changes and also tries to predicate the possible impacts of the new codes.

In this work it has been reached a conclusion that the contractual penalty represents a high profile instrument for securing any type of obligation. Although it is not the only instrument that can sensibly guarantee fulfilling of ones commitment it can be with no hesitation considered one of the most important securing tool.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné knižní zdroje

BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 5. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7400-337-0.

DĚDIČ, J. *Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV*. Praha : POLYGON, 2002. 1024 s. ISBN 80-7273-071-1.

EBERT, I. *Pönale Elemente im deutschen Privatrecht*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004, 664 s. ISBN 978-3-16-148174-1.

ELIÁŠ, K., HAVEL, B. *Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 416. ISBN 978-80-7380-205-9.

FALDYNA, F., HUŠEK, J., POHL, T. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání, Praha : ASPI, 2007. 223 s. ISBN 970-80-7357-154-2.

FIALA, J. a kol. *Občanské právo*. Praha : ASPI, 2006. 1000 s. ISBN 80-7357-212-5.

FIALA, J., KINDL, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. II. díl*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. 788 s. ISBN 978-80-7357-395-9.

FILIPEC, J. a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. S Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Slovo: Zajistit*. 3. vydání, Praha: Academia, 2003. 647 s. ISBN 978-80-200-1080-3.

GEISE, E., DUŠEK, P., PAYNE-KOUBOVÁ, J., DIETSCHOVÁ, L. *Zajištění závazků v České republice*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003. 356 s. ISBN 80-7179-658-1.

HANDLAR, J. *Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu*. Praha : C. H. Beck, 2010. 114 s. ISBN 978-80-7400-184-0.

CHALUPA, R. *Zajišťovací směnka*. Praha : Linde, 2009. 189 s. ISBN 978-80-7201-756-0.

JOHNSTON, W. *Security over Receivables: An International Handbook*. 1. vydání, Oxford : Oxford University Press, 2008. 750 s. ISBN 978-0-19-955045-6.

KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

KOVAŘÍK, Z. *Směnka jako zajištění*. Praha : C. H. Beck, 2002. 98 s. ISBN 80-7179-785-5.

MALÝ, K. *Dějiny českého a československého státu a práva do roku 1945*. 2. vydání, Praha : Linde, 1999. 572 s. ISBN 80-7201-167-7.

Longman worldwide dictionary. Harlow : Pearson Education Limited, 2008. 792 s. ISBN 978-1-4058-8078-7.

Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2010. 1796 s. ISBN 978-0-19-479902-7.

Oxford Dictionary of Law. New York : Oxford University Press, 2009. 607 s. ISBN 978-0-19-955124-8.

PATĚK, D. *Smluvní pokuta v obchodních vztazích*. Praha : C. H. Beck, 2006. 115 s. ISBN 80-7179-538-0.

PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku*. 3. díl. 4. vydání, Praha : Linde, 1996. 959 s. ISBN 80-7201-047-6.

PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo 4. Obligační právo – komparativní rozbor*. Praha: ASPI, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7357-428-4.

ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2011. 106 s. ISBN 978-80-7179-729-6.

ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 13. vydání, Praha : C. H. Beck, 2010. 1469 s. ISBN 978-80-7400-354-7.

ŠTENGLOVÁ, I. *Přehled judikatury ve věcech zajištění závazků*. Praha : ASPI, 2007. 235 s. ISBN 978-80-7357-245-7.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo*. 5. vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2009. 550 s. ISBN 978-80-7353-473-4.

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2009. 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. New York : Oxford University Press, 1996. 1241 s. ISBN 0-19-876426-X.

Odborné články

BEJČEK, J. *Nekonvenční použití konvenční pokuty?* Ekonom, 1994, č. 2, s. 54 an. ISSN 1210-0714.

BEJČEK, J. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení.* Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, č. 1, s. 31 an. ISSN 1210-9126.

BEJČEK, J. *Skrytá úskalí smluvní pokuty.* Ekonom, 1993, č. 30, s. 60 an. ISSN 1210-0714.

BEJČEK, J. *Smluvní pokuta – hůl o dvou koncích.* Ekonom, 1992, č. 19, s. 52 an. ISSN 1210-0714.

BĚLOHLÁVEK, A., JAŠEK, V. *Smluvní pokuta v českém a německém právu.* Právní rádce, 1996, č. 12, s. 11 an. ISSN 1210-4817.

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a CSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla. Verze 3.3* [online]. 1999–2004, poslední aktualizace 11.11.2004. Dostupné z : <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>.

BRIZZEE, D. *Liquidated damages and the penalty rule: reassessment* [online]. Brigham Young University Law Review, 1991, roč. 1991, č. 4, s. 1613-1632. Dostupné z: http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/byulr1991&div=63&g_sent=1&collection=journals [cit. 2012-11-30].

ČECH, P. *Několik dalších poznámek ke smluvní limitaci náhrady škody,* Právní fórum, 2006, č. 12, s. 428 an. ISSN 1214-7966.

ČECH, P. *K přiměřenosti smluvní pokuty.* Právní rádce, 2008, č. 5, s. 24 an. ISSN 1210-4817.

ČECH, P. *K určitosti dohody o smluvní pokutě*. Právní rádce, 2008, č. 8, s.11 an. ISSN 1210-4817.

ČECH, P. *Smluvní pokuta versus úrok z prodlení*. Právní rádce, 2008, č. 4, s. 21 an. ISSN 1210-4817.

ELIÁŠ, K. *Smluvní pokuta z pohledu právní doktríny i praxe*. Obchodní právo, 2001, č. 10, s. 2 an. ISSN 1210-8278.

KOVAŘÍK, Z. *Smluvní pokuta*. Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 454 an. ISSN 1210-6410.

KOVÁČOVÁ, A. *Smluvní pokuta v občanskoprávních vztazích*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 355 an. ISSN 1214-7966.

KOTULA, J. *Nemožnost moderace smluvní pokuty v obchodnězávazkových vztazích*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 364 an. ISSN 1214-7966.

MAREK, K. *K limitaci náhrady škody a smluvním pokutám*, Právní fórum, 2005, č. 6, s. 236 an. ISSN 1214-7966.

NESNÍDAL, J. *Smluvní pokuta ve vztazích mezi podnikateli*. Ekonom, 1996, č. 11, s. 65 an. ISSN 1210-0714.

NESNÍDAL, J. *Zajištění závazků při podnikání*. Právní rádce, 1999, č. 9, s. I-XVI. ISSN 1210-4817.

NĚMEC, R. *Zajištění závazků podle nového občanského zákoníku*. Právní rádce, 2011, č. 6, s. 16 an. ISSN 1210-4817.

Obecně o smluvní pokutě. Komentář k §300-302 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky. Zajištění závazku. [Program]. ASPI pro Windows, verze 8.9.1.5741 aktualizace z 26.08.2012 [cit. 2013-01-15].

PAVLÍČKOVÁ, I. *Meze smluvní svobody v obchodních vztazích*. Právní fórum, 2010, č. 12, s. 605 an. ISSN 1214-7966.

PETR, B. *Ještě jednou k problematice smluvních pokut*. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 203 an. ISSN 1210-6410.

PIKNA, P. *Smluvní pokuta*. Daňová a hospodářská kartotéka, 1994, č. 21, s. 174 an. ISSN 1210-6739.

SEDLÁČEK, T. *Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení*. Právní rádce, 2006, č. 5, str. 26 an. ISSN 1210-4817.

ŠILHÁN, J. *Judikatura ke smluvní limitaci náhrady škody a současný právní stav*. Obchodněprávní revue 2011, č. 5, s. 137 an. ISSN 1213-5313.

ŠILHÁN, J. *Smluvní pokuta v rukou vypočítavého úmyslníka.*, in *Poceta Petru Hajnovi k 75. narozeninám*. Praha : Wolters Kluwer, 2010, s. 330 an. ISBN 978-80-7357-510-6.

TĚMÍN, T., NOVÁKOVÁ, L. *Zajištění obchodních závazkových vztahů*. Právní rádce, 2007, č. 2, s. 25 an. ISSN 1210-4817.

TINTĚRA, T. *K (ne)možnosti soudní moderace výše smluvní pokuty v občanském právu*. Právní fórum, 2011, č. 4, s. 161 an. ISSN 1214-7966.

TINTĚRA, T. *Smluvní pokuta v kontextu návrhu nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2011, č. 8, s. 357 an. ISSN 1214-7966.

TWYFORD, J. *Liquidated damages: A Comparative Study of the Law in England, Australia, New Zealand, and Singapore* [online]. Journal of Professional Issues in Engineering Education & Practice, 2007, roč. 133, č. 3, s. 210-217. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=9bd0b0a2-3a7c-4e52-b5c4-f78087835303%40sessionmgr14&vid=5&hid=21> [cit. 2012-11-30].

VRCHA, P. *K přiměřenosti smluvní pokuty*. Právní fórum, 2009, č. 10, s. 454 an. ISSN 1214-7966.

VRCHA, P. *Rozhodovací praxe soudů – Prodej nádobí na zakázku – Dobré mravy – Smluvní pokuta* [Program]. ASPI pro Windows, verze 8.9.1.5741, aktualizace z 26.08.2012 [cit. 2013-01-03].

Právní předpisy (české i zahraniční – řazeno chronologicky)

- **Patent rakouského císařství č. 946/1811 Sb. z. s.**, obecný zákoník občanský, v původním znění (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch).
- **Německý zákon č. 195/1895 ř. sb.**, občanský zákoník, v platném znění (německy Bürgerliches Gesetzbuch).
- **rakouský zákon č. 1/1863 ř. z.**, všeobecný obchodní zákoník, v původním znění (německy Handelsgesetzbuch).
- **Zákon č. 141/1950 Sb.**, občanský zákoník, v původním znění.
- **Zákon č. 191/1950 Sb.**, zákon směnečný a šekový, v platném znění.
- **Zákon č. 101/1963 Sb.**, o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku.
- **Zákon č. 40/1964 Sb.**, občanský zákoník, v platném znění.
- **Zákon č. 109/1964 Sb.**, hospodářský zákoník, v původním znění.
- **Zákon č. 513/1991 Sb.**, obchodní zákoník, v platném znění.
- **Zákon č. 591/1992 Sb.**, o cenných papírech, v platném znění.
- **Zákon č. 554/2004 Sb.**, kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, v platném znění.
- **Zákon č. 182/2006 Sb.**, o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), v platném znění.
- **Zákon č. 262/2006 Sb.**, zákoník práce, v platném znění.
- **Zákon č. 351/2011 Sb.**, kterým se mění zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, v platném znění.
- **Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/35/ES**, o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, v platném znění.
- **Zákon č. 89/2012 Sb.**, občanský zákoník, v platném znění (dosud neúčinný).
- **Zákon č. 90/2012 Sb.**, zákon o obchodních společnostech a družstvech, v platném znění (dosud neúčinný).
- **Zákon č. 91/2012 Sb.**, zákon o mezinárodním právu soukromém, v platném znění (dosud neúčinný).

Soudní rozhodnutí (česká i zahraniční - řazeno chronologicky)

- *Clydebank Engineering and Shipbuilding Co. Ltd. v. Don Jose Ramos Yzquierdo y Castaneda* [1904] UKHL 3 [online]. Dostupné z: http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1904/1904_7_F_HL_77.html [cit. 2012-11-19].
- *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. v. New Garage and Motor Co. Ltd.* [1915] AC 79 (HL) [online]. Dostupné z: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1914/1.html> [cit. 2012-11-19].
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 2. 8. 1996, sp. zn. 5 Cmo 990/95 (in Soudní rozhledy, 1997, č. 2, str. 35 an. ISSN 1211-4405).
- Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 3. 1997, sp. zn. 8 Co 2675/96 (in Právní rozhledy, 1997, č. 5, s. 268 an. ISSN 1210-6410).
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96 (in Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 204 an. ISSN 1210-6410).
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 90/97.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98 (in Sbirka soudních rozhodnutí a stanovisek, 2000, č. 6).
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 1999, sp. zn. 25 Cdo 119/99 (in Právní rozhledy, 1999, č. 6, s. 333 an. ISSN 1210-6410).
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2247/99.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 9. 2000, sp. zn. 25 Cdo 2577/98.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2001, sp. zn. Cdo 1369/2000.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 8. 2001, sp. zn. 33 Odo 204/2001.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 2. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1038/2000.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 33 Odo 96/2001.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 33 Odo 131/2003.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 441/2003.
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2004, sp. zn. 5 Cmo 320/2004 (in Právní rozhledy, č. 5/2005, s. 184 an. ISSN 1210-6410).
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005.

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 2/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 470/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2007, sp. zn. 25 Cdo 2855/2004.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 358/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 235/2006.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 6. 2007, sp. zn. 26 Odo 1188/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2007, sp. zn. 32 Odo 1433/2006.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 3853/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 2. 2008, sp. zn. 33 Odo 128/2006.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 32 Odo 1651/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 1488/2006.
- Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 23. 10. 2008, sp. zn. 10 Co 197/2007 (in Právní fórum, 2009, č. 10, s. 454 an. ISSN 1214-7966).
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 5. 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1462/2008.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 23 Cdo 2924/2009.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2637/2008.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2248/2009.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. 33 Cdo 4272/2009.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 10. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1599/2010.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 33 Cdo 3123/2010.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 6/2011.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2012, sp. zn. 32 Cdo 493/2011.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2012, sp. zn. 23 Cdo 1750/2010.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2013, sp. zn. 33 Cdo 3547/2012.